

**VAPAAEHTOISTYÖNTEKIJÄN SITOUTUMINEN
LASTENSUOJELUN TUKIHENKILÖTOIMINNASSA**

Emmi-Juulia Utti

Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Sosiaalipsykologia
Pro gradu –tutkielma
Toukokuu 2008

Sisällys

1 JOHDANTO	3
2 NÄKÖKULMIA VAPAAEHTOISTYÖHÖN	6
2.1 KÄSITTEISTÄ: VAPAAEHTOISTYÖ JA VAPAAEHTOISTOIMINTA	6
2.2 VAPAAEHTOISTYÖN TEORIAM	7
2.2.1 <i>Vapaaehtoistyön prosessimalli</i>	9
2.2.2 <i>Vapaaehtoistyön rooli-identiteettimalli</i>	11
2.2.3 <i>Integroitu vapaaehtoistyön viitekehys</i>	12
3 VAPAAEHTOISTYÖHÖN SITOUTUMINEN	16
3.1 SITOUTUMISEN MÄÄRITTELYÄ	16
3.2 VAPAAEHTOISTYÖHÖN SITOUTUMISTA KÄSITTELEVÄ AIEMPI TUTKIMUS	17
3.3 ORGANISAATIOON SITOUTUMINEN VAPAAEHTOISTYÖSSÄ	19
3.3.1 <i>Organisaatioon sitoutumisen käsite</i>	19
3.3.2 <i>Ylpeys ja kunnioitus vapaaehtoistyöntekijöiden organisaatioon sitoutumisessa</i>	21
3.4 VAPAAEHTOISTYÖNTEKIJÄN MOTIIVIT	22
3.4.1 <i>Funktionaalinen analyysi vapaaehtoistyön motiivien tarkastelussa</i>	22
3.4.2 <i>Vapaaehtoistyön motivaation laadullisia tutkimuksia</i>	24
4 LASTENSUOJELUN TUKIHENKILÖTOIMINTA VAPAAEHTOISTYÖN MUOTONA	26
4.1 TUKIHENKILÖTOIMINTA	26
4.2 LASTENSUOJELUN TUKIHENKILÖTOIMINTA	27
5 FENOMENOLOGIA TUTKIMUKSEN LÄHESTYMISTAPANA	30
5.1 HERMENEUTTINEN FENOMENOLOGIA	30
5.2 FENOMENOLOGINEN REDUKTIO JA DESKRIPTIO	32
5.3 TUTKIMUKSEN IHMISKÄSITYS	33
6 TUTKIMUSKYSYMYKSET	35
7 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	36
7.1 TUTKIMUSMENETELMIEN VALINTA	36
7.2 PUOLISTRUKTUROITU HAASTATTELU AINEISTONKERUUMENETELMÄNÄ	37
7.3 HAASTATELTAVIEN VALINTA	38
7.4 HAASTATTELU	40
7.4.1 <i>Haastattelujen toteutuminen</i>	40
7.4.2 <i>Haastatteluilmapiiri</i>	41
7.5 FENOMENOLOGINEN ANALYYSI AINEISTON ANALYYSIMETODINA	44
7.6. ANALYYSIN KULKU	47
7.6.1 <i>Analyysin ensimmäinen vaihe</i>	47
7.6.2 <i>Analyysin toinen vaihe</i>	48
7.6.3 <i>Analyysin kolmas vaihe</i>	49
7.6.4 <i>Analyysin neljäs vaihe</i>	50
7.7 HAASTATELTAVAT	50

8 TUTKIMUSTULOKSET	53
8.1 LASTENSUOJELUN TUKIHENKILÖKSI RYHTYMINEN: SITOUTUMISEN MUODOSTUMINEN	53
8.1.1 <i>Halu auttaa lapsia ja nuoria</i>	53
8.1.2 <i>Sitoutumisen lähtökohtaisuus ja pohdinta</i>	57
8.1.3 <i>Pelko ja epätietoisuus</i>	59
8.1.4 <i>Sitoutumisen käännekohta: luottamus ja emotionaalinen kiinnittyminen</i>	60
8.1.5 <i>Tukisuhteen epäonnistuminen</i>	62
8.2 LASTENSUOJELUN TUKIHENKILÖNÄ TOIMIMINEN: KOKEMUKSIA SITOUTUMISESTA	63
8.2.1 <i>Positiivinen sitoutumisen kokemus</i>	64
8.2.2 <i>Neutraali sitoutumisen kokemus</i>	66
8.2.3 <i>Pettymys organisaatioon</i>	68
8.2.4 <i>Itsetunto ja pystyvyyden tunne</i>	73
8.2.5 <i>Emotionaalinen palkitsevuus ja muut edut</i>	74
8.3 SITOUTUMISEN TULEVAISUUDESTA	77
8.3.1 <i>Usko suhteen säilymiseen ja identiteetin muutokset</i>	77
8.3.2 <i>Elämäntilanne sitoutumisen tulevaisuuden määrittäjänä</i>	80
8.3.3 <i>Tuen ja arvostuksen tarve</i>	81
9 DISKUSSIO	84
9.1 YHTEENVETO JA LIITTYMÄKOHDAT AIEMPIIN TUTKIMUKSIIN	84
9.2 TUTKIMUSTULOSTEN HYÖDYNNETTÄVYYS	95
9.3 TUTKIMUKSEN ARVIOINTI	97
LÄHTEET:	102
LIITTEET	111
LIITE 1: TIEDOTE SOSIAALITYÖNTEKIJÖILLE	111
LIITE 2: TUTKIMUSESITE	112
LIITE 3: HAASTATTELURUNKO	113
LIITE 4: LITTEROINNISSA KÄYTETYT LYHENTEET	115
LIITE 5: ESIMERKKI ANALYYSIN TOISEN VAIHEEN TEEMOITTELUSTA	116

1 JOHDANTO

Pro gradu -tutkielmani aihe on vapaaehtoistyöntekijän sitoutuminen lastensuojelun tukihenkilötoiminnassa. Tutkimukseni tarkoitus on kuvata, miten vapaaehtoiset lastensuojelun tukihenkilöt kokevat tekemänsä vapaaehtoistyön. Lastensuojelun tukihenkilötoiminta kuuluu avohuollon tukitoimiin lastensuojelussa. Avohuollon lisäksi tukihenkilötoimintaa järjestetään lastensuojelulain puitteissa sijaishuollon ja jälkihuollon asiakkaina oleville lapsille ja nuorille (Lastensuojelulaki, 2007). Kiinnostuksen aiheeseen sain tuttavaltani, joka on toiminut lastensuojelun tukihenkilöiden kouluttajana. Hänen innoittamana aloin perehtyä tähän mielenkiintoiseen ja myös erittäin haastavaan vapaaehtoistyön muotoon.

Vapaaehtoistyö on tärkeä yhteiskunnallinen voimavara, jossa yksilöt käyttävät omia henkilökohtaisia resurssejaan toisten hyvinvoinnista huolehtimiseen. Suomalaisista runsas kolmannes osallistuu jonkinlaiseen vapaaehtoistyöhön (Yeung, 2002, 24). Vapaaehtoistyön eri muotojen kirjo on laaja. Vapaaehtoinen henkilö voi esimerkiksi osallistua lipaskeräykseen tietyn järjestön hyväksi, vierailla vanhusten luona hoitokodeissa tai ryhtyä tukihenkilöksi tukea tarvitsevalle lapselle tai nuorelle. Suosituin suomalaisen vapaaehtoistoiminnan alue on urheilu ja liikunta, siinä on mukana kolmannes vapaaehtoistoimintaan osallistuvista henkilöistä (Yeung, 2002, 26). Vapaaehtoistyö sijoittuu yhteiskunnan auttamisjärjestelmässä julkisen ammattiavun ja henkilökohtaisen avun väliin (esim. Lehtinen, 1994, 13; Lehtinen, 1997, 6). Usein käytetään termiä kolmas sektori kuvaamaan julkisen ja yksityisen toiminnan välimuotoa. Lehtisen (1994, 11–12) mukaan vapaaehtoistoiminnalla ei ole tarkoitus, eikä sillä saa korvata ammattiapua. Vapaaehtoistyö tukee ja täydentää sosiaalialan ammatillista työtä (mts. 12).

Tutkimukseni on toteutettu yhteistyössä lastensuojelujärjestö Erityishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ ry:n kanssa. EHJÄ ry kouluttaa valtakunnallisesti lastensuojelun tukihenkilöitä lastensuojelun tarpeeseen. Tutkimusaiheeni rajaamiseen ja tutkimuskysymysten muodostamiseen olen saanut täysin vapaat kädet. Aluksi tarkoitukseni oli selvittää vapaaehtoisten tukihenkilöiden motiiveja toiminnalleen. Minua kiinnosti, miksi nämä ihmiset tekevät vapaaehtoisesti, korvauksetta, näinkin vaativaa auttamistyötä? Tarkemmin aiheeseen ja vapaaehtoistyön tutkimuskenttään perehdyttyäni havaitsin hedelmällisemmäksi aiheeksi kuitenkin vapaaehtoisten sitoutumisen tarkastelun.

Sitoutumisen tutkiminen on tärkeää koko vapaaehtoistyön tulevaisuuden ja erityisesti vapaaehtoistyöntekijöiden oman viihtymisen ja jaksamisen kannalta (esim. Yeung, 2007, 153). Sitoutumisella viitataan yleensä henkilön ja organisaation väliseen suhteeseen tai siteeseen (esim. Jokivuori, 2002, 17). Sitoutumista on tutkittu laajasti palkkatyön yhteydessä, jolloin sitoutuminen organisaatioon on nähty tärkeänä työntekijöiden viihtyvyyteen ja hyvinvointiin vaikuttavana tekijänä (ks. esim. Mathieu & Zajac, 1990; Meyer & Allen, 1997; O'Reilly & Chatman, 1986). Yhtä hyvin sitoutuminen voi Meyerin ja Allenin (1997, 2) mukaan liittyä vapaaehtoistyöhön, harrastusryhmään tai yhdistystoimintaan. Lahtinen (2003, 26–27) tuo esille, että yksilö voi vapaaehtoistyössä olla sitoutunut myös asiakkaaseen tai potilaaseen. Käsitteen moniuloisuutta kuvastaa myös se, että yksilö voi olla samanaikaisesti useampaan kohteeseen sitoutunut ja nämä kohteet voivat olla keskenään ristiriitaisia sekä vaihdella toiminnan aikana (Reichers, 1985; 1986).

Vapaaehtoistyön motiivitutkimuksia on tehty Suomessa (esim. Nylund, 2000; Yeung, 1999; 2002; 2004) ja maailmalla (esim. Clary ym., 1996; Omoto & Snyder 1995; Gasikin & Smith, 1995) melko runsaasti, mutta vapaaehtoistyöhön sitoutumisen tarkastelu, etenkin Suomessa, on vähän tutkittu alue (Yeung, 2007, 156). Sitoutumista on usein tarkasteltu tutkimuksissa osana laajempaa kokonaisuutta (esim. Davis, Mitchell, Hall, Lothert, Snapp & Meyer, 1999; Haski-Leventhal & Bargal, 2008; Lahtinen, 2003). Sitoutuminen ja motivaatio limittyvät kuitenkin olennaisesti toisiinsa; toista ei voi ymmärtää katsomatta toista. Vapaaehtoisten motivaatio vaikuttaa ratkaisevasti toiminnassa jatkamiseen (Yeung, 2005a, 83). Tässä tutkimuksessa näen tarpeelliseksi huomioida myös vapaaehtoisten toiminnan syitä ja anteja, jotta pääsisin paremmin selville sitoutumisen kokemukseen.

Keskityn tutkimuksessa vapaaehtoistyöntekijöiden oman näkökulman esiin tuomiseen. Tutkimukseni on luonteeltaan laadullinen. Tutkimusaineisto muodostuu kymmenen lastensuojelun tukihenkilön puolistrukturoidusta haastattelusta. Päästäkseni mahdollisimman lähelle vapaaehtoistyöntekijöiden sitoutumisen kokemusta, olen valinnut tutkimuksen lähestymistavaksi fenomenologian. Fenomenologian tavoitteena on ymmärtää ihmisten kokemuksia niille annettujen merkitysten avulla (esim. Laine, 2001, 26–27.) Ainestoni tulkinnessa hyödynnän tulkitsevää fenomenologista analyysimentelmää (*Interpretative Phenomenological Analysis, IPA*), (Smith & Dunworth, 2003; Smith & Osborne 2003; 2004).

Tutkielmassa lähdetään liikkeelle vapaaehtoistyön eri näkökulmien tarkastelusta. Luvussa kaksi tuon myös esille vapaaehtoistyön tutkimuksissa käytettyjä teorioita, jotka toimivat tutkimukseni teoreettisena viitekehysenä. Luvussa kolme pureudutaan tarkemmin vapaaehtoistyöhön sitoutumiseen sekä siitä tehtyihin empiirisiin tutkimuksiin. Tässä yhteydessä esittelen myös vapaaehtoistyön motiivitutkimuksia, sillä ne toimivat apunani sitoutumisen kokemuksen ymmärtämisessä. Luku neljä käsittelee tutkimuksen kontekstia tukihenkilötoimintaa ja erityisesti lastensuojelun tukihenkilötoimintaa vapaaehtoistyön muotona. Tutkimuksen lähestymistapaa fenomenologiaa esittelen luvussa viisi. Metodologia painottuu tutkimusraportissa, sillä fenomenologiaa ei ole käytetty juurikaan vapaaehtoistyön tutkimuksissa (Yeung, 2005a, 89), eikä etenäkään vapaaehtoistyön sitoutumisen tutkimisessa vastaavaa menetelmää ole tietääkseni aiemmin käytetty. Luvussa viisi määrittelen myös tutkimuksen ihmiskäsityksen. Luku kuusi kiteyttää tutkimuskysymykseni. Tämän jälkeen kuvaan tutkimuksen toteutusta luvussa seitsemän. Luvussa kahdeksan esittelen tutkimukseni empiiriset tulokset. Viimeisessä luvussa koan yhteen tutkimuksen keskeisimmät tulokset ja suhteutan ne aiempaan teoreettiseen tutkimukseen sekä arvioin kriittisesti tutkimusprosessin kulkua.

2 NÄKÖKULMIA VAPAAEHTOISTYÖHÖN

Vapaaehtoistyö on moniaineksinen ja dynaaminen tutkimuksen kohde. Siinä yksilöiden omat arvot ja auttamisen tavat yhdistyvät yhteiskunnan tilaan ja avun tarpeeseen. Snyder (1993) esittääkin vapaaehtoistyön olevan samanaikaisesti sekä yksilöllinen että kollektiivinen ilmiö. Vapaaehtoistyö voidaan laajasti määritellä toiminnaksi, jossa annetaan vapaaehtoisesti aikaa toisen ihmisen, ryhmän, yhteisön tai organisaation hyväksi (Wilson, 2000). Penner (2002; 2004) nimeää vapaaehtoistyölle neljä ominaispiirrettä, jotka ovat: suunnitelmallisuus, pitkäaikaisuus, velvoitteista vapaa ja organisatorinen konteksti. Nylund (2000, 18) ja Yeung (2004, 53) korostavat vapaaehtoistyölle tyypillisenä palkattomuutta. He myös esittävät, että ystävien ja perheenjäsenten auttaminen ei ole vapaaehtoistyötä (mts.).

Seuraavissa kappaleissa perehdyn tarkemmin vapaaehtoistyön ja vapaaehtoistoiminnan käsitteisiin. Tämän jälkeen esittelen kolme vapaaehtoistyön tutkimuksissa käytettyä teoriaa, joita olen hyödyntänyt tutkimuksessani.

2.1 Käsitteistä: vapaaehtoistyö ja vapaaehtoistoiminta

Koskiaho (2001, 16) on sanonut osuvasti, että "käsitteen valinta on osa kamppailua tietyn toiminnan määrittämisestä ja mielikuvan muodostamisesta siitä". Vapaaehtoistyöllä on monia nimiä ja monia merkityksiä. Suomessa on myös yhteiskunnallisten muutosten eri vaiheissa käytetty eri käsitteitä, esimerkkeinä vapaahuoltotyö (Jaakkola, 1991) ja hyväntekeväisyys (Markkola, 2005). Vasta viimeisten vuosikymmenten aikana on alettu puhua vapaaehtoistyöstä ja vapaaehtoistoiminnasta (Nylund & Yeung, 2005, 14). Lehtinen (1997, 17) kuvaa vapaaehtoistyötä prosessiksi, jossa ihmiset yhdessä ryhtyvät parantamaan elämänlaatuaan ja voittamaan vaikeuksiaan. Määritelmä huomioi mielestäni ansiokkaasti vapaaehtoistyön merkityksen yksilölle itselleen. Vielä 1980-luvulla vapaaehtoistyö määriteltiin palvelujärjestelmän näkökulmasta järjestöjen toiminnaksi, jolla tuetaan ja täydennetään julkisia palveluja. Vapaaehtoistyöllä ei katsottu olevan suurta merkitystä ihmiselle itselleen, eikä sitä pidetty arvona sinänsä. (Lehtinen, 1997, 17.) Vapaaehtoistyötä luonnehditaan usein myös termeillä omaehtoisuus ja yleishyödyllinen toiminta (Yeung 2004, 53; Nylund 2000, 18).

Vapaaehtoistyön käsitteen yhteydessä on syytä tarkastella käsitteitä vapaaehtoistoiminta, kolmas sektori ja kansalaisyhteiskunta. Käsite vapaaehtoistyö korostaa yksilön toimintaa. Yksilö on itse tehnyt vapaan tahdon ratkaisun toiminnastaan. Yksilötoiminta liittyy kuitenkin laajempaan organisoituun toimintaan, eli vapaaehtoistyö voidaan nähdä myös ryhmien konkreettisena toimintana. Vapaaehtoistoiminta ymmärretään usein tätä toimintaa organisoivien järjestöjen toiminnaksi. (Koskiaho 2001, 16.) Tässä työssä käytän kuitenkin käsitteitä vapaaehtoistyö ja vapaaehtoistoiminta rinnakkain¹.

Käsitettä kolmas sektori käytetään kuvaamaan julkisen ja yksityisen toiminnan välimuotoa. Vapaaehtoistyö sijoittuu yhteiskunnan auttamisjärjestelmässä julkisen ammattiavun ja henkilökohtaisen avun väliin (Lehtinen 1994, 13). Vapaaehtoistyö on likeisessä suhteessa käsitteeseen kolmas sektori. Kolmanteen sektoriin kuuluvat Helanderin (1998) mukaan lähinnä yhdistykset ja järjestöt. Yhdistysten ja järjestöjen toiminta sisältää vapaaehtoistyötä tai -toimintaa. Vaikka vapaaehtoistyön luonteeseen kuuluu palkattomuus, vapaaehtoistyötä organisoii yleensä yhdistyksen tai järjestön palkattu työntekijä. (Koskiaho 2001, 17.)

Kansalaisyhteiskunta kokoaa yhteen vapaaehtoistoiminnan, kolmannen sektorin ja poliittisen omaehtoisen toiminnan eli niin sanotut sosiaaliset liikkeet. Kansalaisyhteiskunta on syntynyt vastakohtaksi julkisen sektorin ja taloudellisen toiminnan edellyttämälle yhteiskunnalliselle toiminnalle. Se on kollektiivinen alue, jossa yksilöt toimivat epävirallisesti. Toiminnalla on usein kuitenkin tavoitteita, joilla tähdätään markkinoiden tai julkisen sektorin muuttamiseen. (Koskiaho 2001, 17.)

2.2 Vapaaehtoistyön teorit

Wilsonin (2000) mukaan vapaaehtoistyö voidaan luokitella kuuluvaksi auttamistoimintojen yleiseen kategoriaan. Sosiaalipsykologiassa vapaaehtoistyö on perinteisesti liitetty auttamistutkimuksiin ja prososiaaliseen käyttäytymiseen (Pennington, Gillen ja Hill

¹ Joidenkin tutkijoiden mielestä (esim. Nylund, 2000, 18) vapaaehtoistyön käsite viittaa palkkatyöhön ja tämän vuoksi he pyrkivät käyttämään ainoastaan vapaaehtoistoiminnan käsitettä. Tässä tutkimuksessa yhdyin Yeungin (2004, 53) näkemykseen, jonka mukaan vapaaehtoistyötä ei ole syytä nähdä arvolatautuneena, eikä yhteyttä palkkatyöhön ongelmallisena.

1999, 280–312.) Auttamiskäyttäytyminen (*helping behavior*) on pitkään ollut persoonallisuus- ja sosiaalipsykologian keskeinen tutkimuskohde. Tutkijoita on kiinnostanut muun muassa auttamisen sosiaalinen merkitys sekä pohdinta siitä, onko ihmisillä synnynäisiä altruistisia piirteitä (Bateson, 1990). Macaulay ja Berkowitz (1970, 3) määrittävät altruismin toisia hyödyttäväksi pyyteettömäksi käyttäytymiseksi.

Latanén ja Darleyn (1970) klassinen sosiaalipsykologinen koesarja keskittyy auttamisen tilannesidonnaisuuteen. He totesivat auttamisen todennäköisyyden pienenevän, mitä enemmän ihmisiä on paikalla (mt.). Vapaaehtoistyössä ihmiset sen sijaan ovat itse ha- keutuneet tilanteisiin, joissa he voivat auttaa toisia ihmisiä, eikä heidän tarvitse tehdä nopeita tilannekohtaisia päätöksiä auttamisen tarpeellisuudesta (Snyder, 1993; Snyder & Omoto, 1992). Vapaaehtoistyössä tapahtuva auttaminen yhdistää piirteitä spontaanista auttamisesta ja pitkäaikaisesta avuntarjoamisesta (Clary ym., 1998). Vapaaehtoistyön auttamista voidaan kutsua suunnitelluksi auttamiseksi (*planned helping*). Suunnitellun auttamisen piirteisiin kuuluvat muun muassa oikeuksien arviointi sekä omien henkilökohtaisten kykyjen ja kiinnostusten yhteensovittaminen auttamistarkoituksen kanssa (Benson ym., 1980.) Monet vapaaehtoistyön muodot edellyttävät myös sitoutumista auttamissuhteeseen. Tämä tarkoittaa usein huomattavaa ajan, energian sekä emotionaalisten ja psykologisten resurssien käyttöä autettavan hyväksi. Toisinaan toiminta voi edellyttää myös taloudellista panosta. (Snyder & Omoto, 1992; Clary & Snyder, 1991.)

Snyderin ja Omoton (1992) mukaan vapaaehtoistyössä tapahtuva auttaminen on erityinen prososiaalisen käyttäytymisen muoto. Prososiaalinen käyttäytyminen pitää sisällään laajan valikoiman ilmiöitä, kuten auttamisen, jakamisen ja uhrautumisen (Reykowski, 1982, 378). Reykowskin mukaan näiden ilmiöiden yhteisenä nimittäjänä voidaan kuitenkin pitää sitä, että yksilön käyttäytymisen tarkoitus on suojella, tukea tai parantaa ulkoista kohdetta. Tämä kohde voi olla esimerkiksi henkilö, ryhmä tai yhteiskunta. (Mts. 378.) Penner ym. (2005) erottavat prososiaalisen käyttäytymisen tutkimuksessa kolme tasoa, jotka ovat mikro-, meso- ja makrotaso. Mikrotaso keskittyy prososiaalisten taipumusten alkuperän tarkasteluun sekä näiden taipumusten yksilöllisten erojen syiden selvittämiseen. Mesotasolla puolestaan analysoidaan auttaja—avunsaaja -kaksikon käyttäytymistä jossakin tilanteessa. Kolmannella, makrotasolla huomio kiinnittyy prososiaaliseen käyttäytymiseen, jota esiintyy ryhmien ja laajempien organisaatioiden kontekstissa, esimerkiksi juuri vapaaehtoistyössä. (Mt.)

2.2.1 Vapaaehtoistyön prosessimalli

Vapaaehtoistyön prosessimallissa (Omoto & Snyder, 1995; 2002; Snyder & Omoto, 1992) huomioidaan sekä vapaaehtoistyöhön johtavat tekijät että vapaaehtoistyön vaikutukset yksilöön, organisaatioon ja laajemmin yhteiskuntaan. Prosessimallissa vapaaehtoistyötä tarkastellaan pitkäkestoisena, jatkuvana ja arvokkaana auttamiskäyttäytymisenä. Malli on kehitetty alun perin tarkastelemaan vapaaehtoistyöntekijöitä, jotka työskentelevät aids-potilaiden kanssa. (Mt.)

Prosessimallissa jaotellaan kolme vapaaehtoistyön tasoa. Ensimmäisellä tasolla tarkastelun kohteena ovat vapaaehtoistyöhön johtavat tekijät, jolloin kysytään ketkä vapaaehtoistyöhön osallistuvat ja miksi he osallistuvat. Apuna syytekijöiden tarkastelussa käytetään funktionaalista lähestymistapaa, jonka mukaan yksilöt voivat käyttäytyä samalla tavoin eri psykologisista tarkoituseristä johtuen. Persoonallisuus- ja sosiaalipsykologiassa funktionaalista lähestymistapaa on käytetty etenkin asenteiden tutkimisessa. Tunnetuimpia funktionaalisia typologioita ovat Katzin (1960) sekä Smithin, Brunerin ja Whiten (1956) mallit. Snyderin ja Omoton (1992) mukaan vapaaehtoistyöhön osallistumiseen vaikuttavat muun muassa vapaaehtoistyöntekijän aikaisemmat kokemukset, vallitsevat olosuhteet, henkilökohtaiset motiivit sekä sosiaaliset tarpeet. Prosessimallin käsitykset motiiveista ja tarpeista pohjautuvat Claryn ja Snyderin (1991) prososiaalisen käyttäytymisen funktionaaliseen analyysiin. Funktionaalisen analyysin mukaan vapaaehtoistyö tarjoaa erilaisia merkityksiä eri ihmisille. Voidaksemme ymmärtää miksi jotkut ihmiset auttavat toisia vapaaehtoisesti meidän on ymmärrettävä minkälaisia erityisiä merkityksiä auttaminen tarjoaa kullekin vapaaehtoiselle. (Mt.) Palaan funktionaaliseen analyysiin tarkemmin vapaaehtoistyöntekijöiden motiivien yhteydessä luvussa 3.4.

Snyder ja Omoto (1992) erottavat aids-vapaaehtoistyöntekijöiden keskuudessa neljä erilaista vapaaehtoistyön funktiota. Sosiaalinen funktio viittaa ystävien tai merkityksellisten ihmisten normatiiviseen vaikutukseen. Yksilö lähtee mukaan vapaaehtoistyöhön, koska hänen ystävänsäkin ovat mukana toiminnassa. Toiveena voi myös olla ystävien saaminen tai sosiaalisten siteiden vahvistaminen vapaaehtoistyön avulla. Toinen funktio liittyy yksilön arvoihin. Vapaaehtoistyö kuvastaa mahdollisesti arvoja, joiden taustalla on altruistinen toiminta yhteiskunnan hyväksi. Kolmas vapaaehtoistyön funktio on tietoon liittyvä. Vapaaehtoistyö voi esimerkiksi lisätä yksilön tietoa ja ymmärrystä aidsista sekä sen vaikutuksista ihmisiin. Neljänneksi funktioksi Snyder ja Omoto (1992) erotta-

vat suojelevan funktion. Aids-potilaiden kanssa työskentely voi auttaa ihmisiä kohtaamaan omia henkilökohtaisia pelkojaan aisia sekä yleisemminkin sairauksia ja kuolemaa kohtaan. (Mt.)

Prosessimallin toisella tasolla tarkastellaan vapaaehtoistyöntekijöiden kokemuksia tekemästään työstä (Snyder & Omoto, 1992). Näillä kokemuksilla on merkittävä vaikutus toiminnassa jatkamiseen. Omoto ja Snyder (1995) ovat havainneet erityisesti vapaaehtoistyöntekijän ja toimintaa organisoivan tahon välisen suhteen vaikuttavan vapaaehtoistyössä jatkamiseen. Tyytyväisyys organisaatioon, positiiviset tunteet vapaaehtoisena toimimisesta, organisaatioon sitoutuminen sekä vapaaehtoistyöntekijän kokemusten yhteensopivuus yksilön henkilökohtaisten sekä sosiaalisten motiivien kanssa vaikuttavat suoraan vapaaehtoistyössä jatkamiseen (mt.).

Prosessimallin kolmannella tasolla keskitytään vapaaehtoistyön seurauksiin, jolloin huomion kohteena ovat muutokset vapaaehtoistyöntekijöiden asenteissa, tietämyksessä ja käyttäytymisessä. Kolmannella tasolla myös huomioidaan mahdolliset muutokset vapaaehtoistyöntekijän sosiaalisessa verkostossa, vapaaehtoistyön organisaatioissa sekä laajemmin yhteiskunnassa. (Snyder & Omoto, 1992; Omoto & Snyder, 1995.) Omoton ja Snyderin (1995) mukaan monet vapaaehtoistyön organisaatiot odottavat vapaaehtoistyöntekijöiltään tiettyä ajallista sitoutumista vapaaehtoistyöhönsä sekä kiinnittävät huomiota siihen, kuinka kauan vapaaehtoistyöntekijät toimivat tehtävissään aktiivisina ja aikaansaavina. Näin ollen keskeinen vapaaehtoistyön seuraus on myös toiminnan kesto. Erityisen kiinnostavaa Omoton ja Snyderin (1995) mukaan on se, miten kesto liittyy edellisiin tasoihin: vapaaehtoistyöhön johtaviin tekijöihin sekä kokemuksiin.

Vapaaehtoistyön prosessimalli tarjoaa yleisen viitekehyksen, joka määrittää vapaaehtoistyön psykologisia ja käyttäytymiseen liittyviä erityispiirteitä jokaisella kolmella tasolla: sosiaalisella, organisatorisella ja yhteiskunnallisella (Omoto & Snyder, 1995). Vaikka aids-potilaiden kanssa työskentelevät muodostavat hyvin erityisen vapaaehtoistyöntekijöiden ryhmän, Snyder ja Omoto (1992) tarjoavat useita kehittämissuhteita eri vapaaehtoistyön muotoihin. Ensinnäkin, vapaaehtoistyön organisaatioiden kannattaa kiinnittää erityistä huomiota vapaaehtoistyöntekijöiden rekrytointiin, sillä vapaaehtoistyö merkitsee eri asioita eri ihmisille. Toiseksi, funktionaalisen analyysin avulla voidaan ymmärtää miksi toiset vapaaehtoiset jatkavat toiminnassa ja miksi toiset keskeyttävät. Snyder ja Omoto (1992) kehottavat myös vapaaehtoistyön ohjelmissa huomioimaan

tarkasti, että vapaaehtoistyöntekijöiden tarpeet ja motiivit sopivat yhteen toiminnassa saatujen kokemusten kanssa. Ihmiset, joiden psykologiset tarpeet toteutuvat vapaaehtoistyössä, jatkavat toiminnassa todennäköisemmin, kuin ne, joiden tarpeet ja kokemukset eivät kohtaa (mt.).

2.2.2 Vapaaehtoistyön rooli-identiteettimalli

Vapaaehtoistyön rooli-identiteettimalli (Callero, Howard & Piliavin, 1987; Charng, Piliavin & Callero, 1988; Grube & Piliavin, 2000; Lee, Piliavin & Call, 1999) on luonteeltaan sosiologisempi kuin edellä kuvattu prosessimalli, sillä siinä käytetään rooliteoriaa ja sosiaalista rakennetta selittämään vapaaehtoistyön luonnetta. Malli pohjautuu identiteetin teoriaan (Stryker, 1968; McCall & Simmons, 1966; Turner 1978), jonka juuret ovat symbolisessa interaktionismissa. Identiteetin teoriassa on keskeistä rooli-identiteetin käsite, jonka mukaan ihmisen minäkäsitys muodostuu lukuisista rooli-identiteeteistä, jotka ohjaavat yksilön käyttäytymistä. Callero ym. (1987) ehdottavat Meadin (1934) näkemystä roolin, yksilön ja yhteiskunnan erottamattomuudesta pitkäkestoisen auttamisen selittämisen teoreettiseksi taustaksi. Meadin (1934) mukaan yksilöt muodostavat käsityksen itsestään vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Gruben ja Piliavinin (2000) mukaan identiteettiteorian avulla on mahdollista ymmärtää sekä vapaaehtoistyöhön osallistumista että toiminnassa jatkamista organisatorisessa kontekstissa.

Rooli-identiteettimallin mukaan organisaatioon sitoutuminen (organisaatioon sitoutumisesta tarkemmin luvussa 3.3) lisääntyy, kun vapaaehtoinen jatkaa vapaaehtoistyössä. Lisääntynyt sitoutuminen sekä vapaaehtoistyössä jatkaminen aiheuttavat muutoksia vapaaehtoistyöntekijän minäkäsityksessä. Vapaaehtoistyöntekijän roolista tulee osa henkilökohtaista identiteettiä. Näin muodostunut rooli-identiteetti ohjaa vapaaehtoistyöntekijän käyttäytymistä, sillä hän pyrkii yhdenmukaisuuteen käyttäytymisensä ja vapaaehtoistyöntekijän rooli-identiteetin kanssa. Mallin mukaan parhaiten vapaaehtoistyöntekijän tulevaisuutta voidaan ennakoida hänen aikaisempien vapaaehtoistyön kokemustensa avulla. Aikaisempia kokemuksia ovat esimerkiksi vapaaehtoistyöhön käytetty aika sekä vapaaehtoistyöhön liittyviin tapaamisiin osallistuminen. (Grube & Piliavin, 2000.)

Rooli-identiteetin näkökulmaa vapaaehtoistyöhön on käytetty pääasiassa tutkimalla verenluovuttajia (Grube & Piliavin, 2000). Pitkittäistutkimukset osoittavat toisten koettujen odotusten vaikuttavan siihen, että yksilö luovuttaa ensimmäisen kerran verta (Charng ym., 1988).

Vapaaehtoistyön prosessimalli ja - rooli-identiteettimalli limittyvät monessa suhteessa toisiinsa. Molemmat mallit esimerkiksi korostavat organisaatioon sitoutumisen tärkeyttä. Myös mallien vapaaehtoistyötä selittävät mekanismit täydentävät toinen toisiaan. (Penner & Finkelstein, 1998.) Eroja mallien välillä on löydettävissä niiden painotuksista. Prosessimalli korostaa vapaaehtoistyössä yksilönsisäisiä tekijöitä, kuten motiiveja. Rooli-identiteettimalli puolestaan painottuu sosiaalisten roolien tarkasteluun vapaaehtoistyössä. (Penner ym., 2005.) Pennerin ja Finkelsteinin (1998) mukaan sekä vapaaehtoistyöhön lähtemisen alkuperäisen syyn että pitkäkestoisen vapaaehtoistyön ymmärtämiseksi tarvitaan kuitenkin molempien mallien rakenteita. Seuraavaksi esiteltävä viitekehys onkin integroitu kahdesta edellisestä mallista.

2.2.3 Integroitu vapaaehtoistyön viitekehys

Penner (2002) sekä Penner, Midili ja Kegelmeyer (1997) yhdistävät kaksi perinteisesti erillistä vapaaehtoistyön viitekehystä, vapaaehtoistyön prosessimallin, jota nimitetään myös funktionaaliseksi lähestymistavaksi ja rooli-identiteettimallin yhdeksi käsitteelliseksi viitekehyyksi. Integroitu viitekehys soveltuu erityisesti pitkäkestoisen vapaaehtoistyön tarkasteluun (Penner, 2002). Integroidun näkemyksen mukaan vapaaehtoistyöntekijän motiivit toimivat tärkeinä vapaaehtoistyöhön johtavina tekijöinä. Pitkäkestoisen vapaaehtoisen auttamistyön ymmärtämiseksi tarvitaan kuitenkin laajempaa, interaktionistista näkemystä, jossa ihmisten käyttäytymistä kuvaavat piirteet, kuten motiivit, persoonallisuuden piirteet, arvot ja uskomukset yhdistyvät organisatorisiin ominaisuuksiin ja käytäntöihin. (Penner, 2002; Penner ym. 1997.)

Integroitu viitekehys pitkäkestoisesta vapaaehtoistyöstä etenee aikajärjestyksessä ja erottaa kaksi tasoa vapaaehtoistyössä jatkamisessa. Tarkastelun kohteena ovat aluksi tekijät, jotka vaikuttavat yksilön päätökseen ryhtyä vapaaehtoistyöntekijäksi. Näistä kaksi ensimmäistä ovat tilannekohtaiset tekijät ja sosiaalinen paine. Tilannekohtaisia tekijöitä ovat muun muassa historialliset tapahtumat. Esimerkkinä historiallisesta tapah-

tumasta Penner (2002) mainitsee Yhdysvalloissa syyskuun 11. päivänä tapahtuneen terrori-iskun, joka lisäsi huomattavasti ihmisten osallistumista vapaaehtoistyöhön. Tilannekohtaisia tekijöitä voimakkaammin ihmisten päätöksiin ryhtyä vapaaehtoistyöntekijäksi vaikuttaa kuitenkin sosiaalinen paine. Penner (2002) viittaa sosiaalisella paineella yksilön subjektiivisiin havaintoihin siitä, mitä hänelle merkitykselliset toiset ajattelevat vapaaehtoistyöhön osallistumisesta sekä yksilön motivaatiota noudattaa näitä toisten mielipiteitä. Sosiaalinen paine voi olla luonteeltaan sekä suoraa että epäsuoraa. Grube ja Piliavin (2000) havaitsivat tutkimuksessaan, että mitä suurempi sosiaalinen paine on, sitä todennäköisemmin yksilö osallistuu vapaaehtoistyöhön. Penner (2002) kuitenkin huomauttaa, että sosiaalisen paineen kohteet eivät valikoidu sattumanvaraisesti, sillä toisia ihmisiä pyydetään vapaaehtoistyöntekijöiksi todennäköisemmin kuin toisia. Myöskään kaikki ihmiset eivät vastaa myöntävästi suoraan tai epäsuoraan paineeseen ryhtyä vapaaehtoistyöntekijäksi; toiset ovat suostuvaisempia kuin toiset. Näin ollen pitkäkestoisen vapaaehtoistyön malli erottelee täydentäviä suoria ja epäsuoria syitä, jotka vaikuttavat yksilön päätökseen ryhtyä vapaaehtoistyöntekijäksi. (Mt.)

Mallin mukaan ihmisten päätökseen lähteä mukaan vapaaehtoistyöhön vaikuttavat demografiset muuttujat, kolme ihmisten käyttäytymistä kuvaavaa muuttujaa sekä organisatorinen muuttuja. Demografisia muuttujia ovat muun muassa ikä, tulot ja koulutus. Ihmisten käyttäytymistä kuvaavia muuttujia puolestaan ovat henkilökohtaiset uskomukset ja arvot, prososiaalinen persoonallisuus sekä vapaaehtoistyöhön liittyvät motiivit. Käsitys motiiveista pohjautuu Claryn ym. (1992; 1998) muodostamaan vapaaehtoistyön funktioiden luetteloon (ks. myös luku 3.4.1). Organisatorisella muuttujalla tarkoitetaan organisaation käytäntöjä ja ominaisuuksia, joita ovat esimerkiksi organisaation maine, arvot ja toimintamuodot. Integroitu vapaaehtoistyön viitekehys olettaa ihmisten käyttäytymistä kuvaavien muuttujien vaikuttavan suoraan yksilön todennäköisyyteen tulla sosiaalisen paineen kohteeksi sekä yksilön päätökseen ryhtyä vapaaehtoistyöntekijäksi. Sen sijaan organisatoriset muuttujat vaikuttavat ainoastaan yksilön päätökseen osallistua vapaaehtoistyöhön. Mallin mukaan tietyt organisaatiot kiinnostavat käytäntöjensä ja ominaisuuksiensa vuoksi tietyn tyyppisiä ihmisiä. (Penner, 2002; Penner ym., 1997.)

Kaikki edellä kuvatut muuttujat vaikuttavat yhdessä päätökseen ryhtyä vapaaehtoistyöntekijäksi. Integroidun näkemyksen perusoletuksena on, että eri muuttujat ovat vastavuo-

roisissa suhteissa toisiinsa ja vaikuttavat eri tavoin sekä suorasti että epäsuorasti eri yksilöihin.

Kun päätös vapaaehtoistyöntekijäksi ryhtymisestä on tehty, vapaaehtoistyöntekijä siirtyy integroidun mallin mukaan ensimmäiselle vapaaehtoistyön tasolle (Penner, 2002; Penner ym., 1997). Pennerin (2002) mukaan ensimmäinen taso sisältää vapaaehtoistyöhön käytetyn ajan ja ponnistelut vapaaehtoistyön alkuaikoina. Ensimmäiseltä tasolta vapaaehtoistyöntekijä siirtyy kohti vapaaehtoistyöntekijän rooli-identiteettiä. Integroidun mallin näkemys rooli-identiteetistä pohjautuu Gruben ja Piliavinin (2000; ks. edellinen luku) käsitykseen, jonka mukaan yksilön jatkaessa vapaaehtoistyössä tulee vapaaehtoistyöntekijän roolista osa hänen henkilökohtaista identiteettiään. Integroidun mallin mukaan positiiviset kokemukset toiminnasta vapaaehtoistyön ensimmäisellä tasolla johtavat vapaaehtoistyöntekijän rooli-identiteetin kehittymiseen. Kehittynyt vapaaehtoistyöntekijän rooli-identiteetti kuvastaa mallin toista tasoa. (Penner, 2002.) Mitä enemmän yksilö on mukana vapaaehtoistyössä, sitä vahvemiksi hänen identiteettinsä muodostuu ja tästä identiteetistä tulee hänen tulevaisuuden vapaaehtoistyön selittäjä (Penner, 2002; Penner ym., 1997). Vapaaehtoistyöntekijän rooli-identiteetin vahvistuksessa ihmisten käyttäytymistä kuvaavien sekä organisatoristen muuttujien vaikutukset vähenevät vapaaehtoistyön selittämisessä. Näin ollen pitkäkestoista vapaaehtoistyötä voidaan parhaiten ja suoraan selittää yksilöiden havainnoilla itsestään sekä rooleilla, joissa he toimivat, eli toisin sanoen heidän rooli-identiteettinsä avulla. (Penner, 2002.)

Finkelstein, Penner ja Brannick (2005) hyödynsivät integroitua vapaaehtoistyön viitekehystä tutkiessaan saattokodin vapaaehtoistyöntekijöitä. Heidän tutkimuksensa tuloksien mukaan integroidun mallin avulla voidaan ennakoida vapaaehtoistyöhön käytettyä aikaa sekä vapaaehtoistyön kestoa (mt.). Myös Finkelstein ja Brannick (2007) havaitsivat, että parhaiten pitkäkestoista vapaaehtoistyötä voidaan ymmärtää yhdistämällä funktionaalisen lähestymistavan ja rooli-identiteettimallin näkökulmat.

Penner (2002) ja Penner ym. (1997) ehdottavat integroidun mallin hyödyntämistä myös toisen prososiaalisen käyttäytymisen muodon, "organisaatiokansalaisuuden" (*organizational citizenship behavior, OCB*), tutkimisessa. OCB tarkoittaa käyttäytymistä, joka hyödyttää organisaatiota tai organisaation palveluksessa toimivia ihmisiä, mutta ei kuulu työntekijän varsinaiseen työnkuvaan. (Penner ym. 1997.) OCB on Pennerin ym. (1997) mukaan sekä käsitteellisesti että operationaalisesti hyvin samankaltainen vapaa-

ehtoistyön kanssa. Ensinnäkin ihmisten päätös OCB:sta on vapaaehtoinen. Toiseksi OCB on pitkäkestoista ja suunniteltua käyttäytymistä. Kolmanneksi OCB yleensä edistää toisten ihmisten hyvinvointia. Neljänneksi OCB tapahtuu organisatorisessa kontekstissa. (Mt.) Integroitua mallia OCB:n tutkimisessa ovat hyödyntäneet muun muassa Finkelstein (2006) sekä Finkelstein ja Penner (2004).

Esiteltyjen vapaaehtoistyön prosessimallin, rooli-identiteettimallin sekä integroidun viitekehysten lisäksi Matsuba, Hart ja Atkins (2007) erottavat vapaaehtoistyön tutkimuksen perinteeksi sosiaalis-rakenteellisen lähestymistavan. Sosiaalis-rakenteellinen lähestymistapa pyrkii määrittämään niiden sosiaalisten roolien sekä sosiaalisten luokkien yhdistelmiä, jotka vaikuttavat vapaaehtoistyöhön osallistumiseen (mt.). Esimerkiksi Wilsonin (2004) mukaan ikä, sukupuoli, koulutus, tulot sekä yksilön sosiaalinen verkosto vaikuttavat vapaaehtoistyöhön osallistumiseen. Itse näen myös näiden tekijöiden vaikuttavan vapaaehtoistyöhön osallistumiseen, mutta koen tutkimukseni kannalta tarpeellisten muuttujien, kuten sosiaalisen verkoston ja koulutuksen selittyvän vapaaehtoistyön prosessimallin, - rooli-identiteettimallin sekä - integroidun viitekehysten avulla. Tämän vuoksi en ole laajemmin esitellyt sosiaalis-rakenteellista lähestymistapaa tässä yhteydessä.

3 VAPAAEHTOISTYÖHÖN SITOUTUMINEN

Vapaaehtoistyöhön sitoutumista² voidaan tutkia useista eri näkökulmista. Vapaaehtoistyöntekijöiden jatkaminen tehtävässään on yksi syy, minkä vuoksi vapaaehtoistyöhön sitoutumista on alettu tutkia (Wilson 2000). Snyder ja Omoto (1992) korostavat ensinnäkin, kuinka vaikeaa vapaaehtoistyöntekijöitä on rekrytoida tehtäviin ja toiseksi sitä, että usein vielä rekrytointia vaikeampaa on taata vapaaehtoistyöntekijöiden jatkaminen toiminnassaan. Seuraavassa määrittelen aluksi sitoutumista. Tämän jälkeen esittelen aiempia tutkimuksia, joissa on tarkasteltu vapaaehtoistyöhön sitoutumista. Luvussa 3.3 pureudutaan organisaatioon sitoutumisen käsitteeseen ja sen hyödyntämiseen vapaaehtoistyön kontekstissa. Kolmannen luvun viimeisessä osiossa tarkastelun kohteena ovat vapaaehtoistyöntekijän motiivit, jotka liitän tässä tutkimuksessa sitoutumisen tarkasteluun.

3.1 Sitoutumisen määrittelyä

Sitoutuminen käsitteenä ei ole kovin yksiselitteisesti määriteltävissä. Eri tieteenalojen edustajat painottavat sitoutumisessa hieman eri aspekteja. Käsitteen määrittelemisen hankaluudesta ja lähestymistapojen vaihtelevuudesta huolimatta Jokivuoren (2002, 17) mukaan sitoutumista pidetään tavallisesti sosiaalipsykologisenä ilmiönä, jossa korostuu ihmisen ja organisaation välinen suhde tai side. Organisaatio voi olla esimerkiksi yritys, ammattiliitto tai vapaaehtoisjärjestö (mts. 17).

O'Reilly ja Chatman (1986) määrittelevät sitoutumisen psykologiseksi siteeksi, jonka luonne ja perusta vaihtelevat. Heidän mukaansa side voi perustua mukautumiseen, samaistumiseen tai sisäistämiseen. Mukautuminen (*compliance*) voidaan luokitella alimantasoiseksi sitoutumiseksi, jolloin henkilön käyttäytyminen toisia tai organisaatiota kohtaan on suopeata ja toivottua joidenkin etujen vuoksi. Samaistuminen (*identification*) puolestaan edellyttää organisaation arvojen hyväksymistä ja kunnioittamista, ei kuitenkaan välttämättä niiden omaksumista. Henkilö voi tuntea ylpeyttä kuuluessaan tiettyyn

² Englanninkielisissä tutkimuksissa käytetään sekä käsitettä *commitment* että *attachment* viitattaessa vapaaehtoistyöhön sitoutumiseen (ks. esim. Wilson, 2000; Wilson & Musick, 1999).

ryhmään. Sisäistämisestä (*internalization*) on kyse silloin, kun organisaation toimintaan panostaminen perustuu yksilön arvojen, asenteiden ja tavoitteiden yhdensuuntaisuuteen organisaation arvojen ja tavoitteiden kanssa. (Mt.) O'Reillyn ja Chatmanin (1986) mukaan sitoutuminen on edellä kuvattujen kolmen komponentin: mukautumisen, samaistumisen sekä sisäistämisen yhdistelmä. Yksilöt eroavat toisistaan sen suhteen, mikä komponenteista on olennaisin (Keskinen, 2005, 26). Jokivuori (2002, 18) huomauttaa, että samaistuminen ja sitoutuminen tulevat käsitteinä lähelle toisiaan ja sisältävät samoja elementtejä. Samaistuminen sisältää kuitenkin enemmän tunteenomaista yhteenkuuluvuutta ja yhteisöllisyyttä, kun taas sitoutumisessa on kyse suhtautumistavasta ja asenteesta. Keskinen (2005, 28) esittääkin sitoutumisen olevan ensisijaisesti vastuullista asennoitumista.

3.2 Vapaaehtoistyöhön sitoutumista käsittelevä aiempi tutkimus

Vapaaehtoistyöhön sitoutumista on tarkasteltu useista eri näkökulmista. Valtaosassa tutkimuksissa vapaaehtoistyöhön sitoutuminen on määritelty toiminnan keston ja/tai vapaaehtoistyöhön käytettynä aikana.

Vapaaehtoistyöntekijöiden luonteenpiirteiden vaikutusta toiminnan keston on tutkittu muun muassa empatian avulla. Davisin ym. (1999) tutkimuksissa empatia nähtiin persoonallisuuden piirteenä ja yksilön empaattisuudella todettiin olevan vaikutusta siihen, millaisissa tilanteissa ihminen viihtyy vapaaehtoistyön kannalta. Empaattinen ihminen sopii vapaaehtoistyöhön, joka vaatii emotionaalista sitoutumista. Lastensuojelun tukihenkilötoiminnan voidaan katsoa edellyttävän tällaista emotionaalista sitoutumista. Davisin ym. (1999) tutkimusten tulosten mukaan vapaaehtoistyön keston kannalta on tärkeää, että vapaaehtoistyöntekijälle löytyy juuri sopiva vapaaehtoistyön muoto.

Omoto ja Snyder (1995) ovat tarkastelleet vapaaehtoistyöntekijöitä, jotka toimivat aids-potilaiden kanssa. Heidän tutkimuksessaan vapaaehtoistyöntekijöiden sosiaalinen tuki oli negatiivisessa yhteydessä toiminnan keston. Vapaaehtoistyöntekijät, jotka kokivat saavansa sosiaalista tukea vapaaehtoistyön ulkopuolelta, lopettivat toiminnan helpommin, kuin ne vapaaehtoiset, joilta vastaava sosiaalinen tuki puuttui. (Mt.) Yeung (1999) on puolestaan havainnut henkilön ennako-oletusten vaikuttavan toiminnan keston. Ne

vapaaehtoiset, joiden odotukset toiminnasta ovat väljiä, jatkavat toimintaa todennäköisemmin kuin henkilöt, joilla on tarkat odotukset toiminnasta (mts. 78–79).

Psykologisten ja sosiaalis-rakenteellisten tekijöiden vaikutuksia vapaaehtoistyöhön sitoutumiseen ovat tutkineet Matsuba ym. (2007). Heidän tutkimuksessaan sitoutuminen tarkoitti toimintaan käytettyä aikaa eli sitä, kuinka monta tuntia viikossa henkilö osallistui vapaaehtoistyöhön. Matsuba ym. ovat muodostaneet vapaaehtoistyöhön sitoutumisesta käsitteellisen mallin, jonka mukaan sitoutumiseen vaikuttavat yksilön persoonallisuus, identiteetti, arvot, demografiset ominaisuudet sekä sosiaaliset suhteet. Matsuba ym. ovat osoittaneet auttamisidentiteetin (*helping identity*) ja sosiaalisten mahdollisuuksien edistävän vapaaehtoistyöhön sitoutumista. Myös vapaaehtoistyöntekijöiden ikä ja koulutus lisäsivät sitoutumista heidän tutkimuksessaan. (Mt.)

Chacón, Vecina ja Dávila (2007) ovat osoittaneet yksilön aikomusten (*behavioral intentions*) ennakoivan parhaiten vapaaehtoistyöhön sitoutumista. Heidän tutkimuksensa kohteena olivat sosiaalisissa järjestöissä toimivat vapaaehtoiset. Poiketen aikaisemmista tutkimuksista (esim. Clary ym., 1998; Penner & Finkelstein, 1998) Chacónin ym. (2007) mukaan tyytyväisyys vapaaehtoistyöhön ei vaikuta suoraan vapaaehtoistyön keston, mutta tyytyväisyydellä on vaikutusta aikomukseen pysyä toiminnassa mukana.

Vapaaehtoistyöntekijän sitoutumisen kohteen tarkastelu tulee esille Lahtisen (2003) tutkimuksessa. Hän on tutkinut Suomen Mielenterveysseuran vapaaehtoistyöntekijöiden sitoutumista haastatteleamalla yhdeksän mielenterveyspotilaan tukihenkilöä. Lahtisen (2003, 26–27) mukaan vapaaehtoistyöntekijä voi sitoutua ensinnäkin vapaaehtoistyötä tekevien ryhmään, jolloin halutaan olla uskollisia toisille ryhmäläisille. Toiseksi vapaaehtoinen voi sitoutua asiakkaaseen tai potilaaseen, jolloin halu palvella asiakasta on suurempi kuin halu palvella organisaatiota. Kolmanneksi vapaaehtoinen voi sitoutua johonkin suureen ideologiaan, jolloin taustalla ovat ihanteet ja arvot. Neljäs sitoutumisen muoto Lahtisen mukaan on organisaatioon sitoutuminen, jolloin pyritään hallitsemaan organisaation toimintaperiaatteet ja nimenomaan kuuluminen kyseiseen organisaatioon on tärkeää. (Mts. 26–27.)

Organisaatioon sitoutumisen käsitettä on myös käyttänyt Vartiainen (2001), jonka tutkimus kohdistui Rikosuhripäivystyksen vapaaehtoistyöntekijöihin ja heidän käsityksiinsä sitoutumisesta. Vartiaisen tutkimuksen mukaan vapaaehtoistyöntekijöiden sitoutumi-

nen auttamistyöhön tarkoittaa sitä, että tekee sen mitä on luvannut ja tekee sen mahdollisimman hyvin (mt.). Organisaatioon sitoutumiseen vapaaehtoistyön kontekstissa perehdytään tarkemmin seuraavassa luvussa.

3.3 Organisaatioon sitoutuminen vapaaehtoistyössä

Vapaaehtoistyötä organisoivat yleensä järjestöt tai yhteisöt. Tämän vuoksi organisatoristen tekijöiden huomioiminen on olennaista vapaaehtoistyön tutkimuksessa. (Chacón ym., 2007; Dailey, 1986; Penner, 2002; 2004.) Wilsonin (2000) mukaan vapaaehtoistyön tutkimuksissa on vielä paljon opittavaa ja hyödynnettävää organisatorisen käyttäytymisen tutkimusalueelta. Dailey (1986) puolestaan esittää, ettei organisaatioon sitoutumisen käsite ole ollut vapaaehtoistyön tutkijoiden keskuudessa kovin suosittu sen tarpeellisuudesta huolimatta. Hänen mukaansa tutkimuksissa on enemminkin kuvattu ”hyvän” vapaaehtoistyöntekijän ominaisuuksia kuin mitattu organisatorisen käyttäytymisen piirteitä (mt.). Joitakin tutkimuksia on kuitenkin tehty, joissa on hyödynnetty organisaatiopsykologian käsitteitä, kuten organisaatioon sitoutumista, vapaaehtoistyön kontekstissa. Seuraavaksi määrittelen aluksi organisaatioon sitoutumisen käsitettä. Tämän jälkeen tarkastelen organisaatioon sitoutumista vapaaehtoistyön yhteydessä.

3.3.1 Organisaatioon sitoutumisen käsite

Organisaatioon sitoutuminen on keskeinen organisaatiopsykologian tutkimuskohde, jonka piirissä se nähdään tärkeänä työntekijöiden tyytyväisyyteen ja tehokkuuteen vaikuttavana tekijänä. Organisaatioon sitoutumisella tarkoitetaan tiettyyn organisaatioon samastumista ja osallistumista. Organisaatioon sitoutunut henkilö hyväksyy organisaation tavoitteet ja arvot sekä on valmis ponnistelemaan organisaation jäsenenä. (Esim. Mathieu & Zajac, 1990; Meyer & Allen, 1997; O’Reilly & Chatman, 1986.)

Organisaatioon sitoutumisen käsitettä on määritelty ja mitattu useilla eri tavoilla (Morrow, 1983). Käsitteen moniulotteisuutta korostaa myös sitoutumisen kohteen vaihtelu. Reichersin (1985; 1986) mukaan työntekijä voi sitoutua organisaation sijaan esimerkiksi työryhmään, uransa kehittämiseen tai ammattiyhdistykseen. Yksilö voi olla useaan kohteeseen samanaikaisesti sitoutunut, ja kohteet voivat olla keskenään ristiriitaisia (mt.).

Tässä tutkimuksessa yhdyin Allenin ja Meyerin (1990; Meyer & Allen, 1997) näkemykseen organisaatioon sitoutumisesta. He tarkastelevat organisaatioon sitoutumista psykologisena rakenteena, joka on irrallinen yksilön käyttäytymisaikeista. Allen ja Meyer (1990; Meyer & Allen, 1997, 23–25) erottavat kolme organisaatioon sitoutumisen komponenttia, jotka ovat affektiivinen, normatiivinen ja jatkuva sitoutuminen. Affektiivinen eli tunneperäinen sitoutuminen kuvastaa työntekijän emotionaalista kiinnittymistä organisaatioon. Työntekijä samastuu organisaatioon hyväksyen sen arvot ja tavoitteet. Keskeistä tunneperäiselle sitoutumiselle on halukkuus ponnistella organisaation hyväksi. (Mt.)

Normatiivinen sitoutuminen tarkoittaa velvollisuudentunnetta, jonka vuoksi työntekijä jatkaa organisaation palveluksessa. Normatiivisesti sitoutunut työntekijä saattaa esimerkiksi kokea, että on moraalinen vastaista lähteä organisaatiosta. Hän kunnioittaa organisaation tarkoitusta. (Allen & Meyer, 1990; Meyer & Allen, 1997.)

Jatkuvassa, josta käytetään myös nimitystä instrumentaalinen, organisaatioon sitoutumisessa työ koetaan vaihtosuhteena. Sitoutumisessa korostuvat mahdolliset menetykset, jotka aiheutuvat työntekijälle hänen poistuessaan organisaation palveluksesta. Kyseessä ovat konkreettiset edut, kuten palkka ja eläkemaksut. (Mt.)

Allenin ja Meyerin (1990; Meyer & Allen, 1997) kolmi-komponentti-mallia on käytetty laajasti palkkatyön tutkimuksissa (ks. esim. Meyer, Stanley, Herscovitch & Topolnytsky, 2002). Tutkimusten mukaan affektiivinen sitoutuminen vaikuttaa vahvimmin työntekijöiden osallistumiseen ja työsuorituksiin. Jatkuva organisaatioon sitoutuminen puolestaan sitoo työntekijöitä organisaatioon, mutta se nähdään usein negatiivisena työhön liittyvissä käyttäytymisen muodoissa sen laskelmoivan luonteen vuoksi. Normatiivisella sitoutumisella on osoitettu olevan pienempi vaikutus työntekijöiden käyttäytymiseen kuin affektiivisellä. Tämän vuoksi se on usein nähty suhteellisen vähämerkityksisenä. (Meyer & Allen, 1997, 25; Meyer ym., 2002.)

3.3.2 Ylpeys ja kunnioitus vapaaehtoistyöntekijöiden organisaatioon sitoutumisessa

Organisaatioon sitoutumisen käsitettä on käytetty vapaaehtoistyön tutkimuksissa (esim. Boezeman & Ellemers, 2007; Boezeman & Ellemers, 2008; Stephens, Dawley & Stephens, 2004). Tutkimuksissa on hyödynnetty edellä kuvattua Allenin ja Meyerin (1990; Meyer & Allen, 1997) kolmi-komponentti-mallia. Palkkatyön tutkimuksista poiketen vapaaehtoistyön tutkimuksissa ei ole nähty tarpeellisena huomioida jatkuvan organisaatioon sitoutumisen komponenttia, sillä siinä tarkastellaan yksilön ja organisaation välisiä instrumentaalisia siteitä, joita ei vapaaehtoistyön kontekstissa esiinny (Boezeman & Ellemers, 2007; Boezeman & Ellemers, 2008; Stephens ym., 2004). Boezemanin ja Ellemersin (2007) mukaan organisaatioon sitoutumisen eri muodot toimivat eri tavoin vapaaehtoistyössä kuin palkkatyön yhteydessä.

Boezeman ja Ellemers (2007; 2008) esittävät vapaaehtoistyöntekijöiden kokeman ylpeyden ja kunnioituksen edistävän vapaaehtoistyöhön sitoutumista. He hyödyntävät tutkimuksissaan Allenin ja Meyerin (1990; Meyer & Allen, 1997) kolmi-komponentti-mallin lisäksi Tylerin ja Bladerin (2000, 143–178) sosiaalisen identiteetin mallia organisaation yhteistyöstä. Tylerin ja Bladerin malli pohjautuu Tajfelin ja Turnerin (1979) sosiaalisen identiteetin teoriaan (SIT), jonka perusoletuksena on, että yksilö määrittelee itsensä ryhmäjäsenyyksiensä perusteella. Yksilö omaksuu ne ryhmän tai organisaation piirteet, jotka ovat merkityksellisiä hänelle itselleen. Tätä kutsutaan sosiaalisesti samaistumiseksi (*social identification*). (Taifel & Turner, 1979.) Tylerin ja Bladerin (2000, 149–150) mukaan sosiaalisen samaistumisen prosessi liittyy yksilön organisaatioon. Tämä yhteys saa yksilön tekemään yhteistyötä organisaation kanssa. Samaistuessaan organisaatioon yksilö kiinnittyy siihen myös psykologisesti. (Mts.) Tyler ja Blader esittävät, että yksilön positiivista sosiaalista identiteettiä organisaatiota kohtaan määrittävät organisaation hänelle tuottama ylpeyden sekä häntä kohtaan osoitettu kunnioituksen tunne (mts. 150–152).

Tylerin ja Bladerin (2002) mukaan ylpeys ja kunnioitus voidaan määritellä sekä suhteessa toisiinsa että itsenäisesti. Boezeman ja Ellemers (2007; 2008) määrittävät ja mitaavat ylpeyden ja kunnioituksen tutkimuksissaan itsenäisesti. Ylpeydellä tarkoitetaan, että yksilö on osa arvostettua organisaatiota. Organisaation arvostukseen vaikuttaa,

kuinka hyvin se pystyy auttamaan yhteiskuntaa ja sen jäseniä (Boezeman & Ellemers, 2008). Kunnioituksella puolestaan viitataan siihen, että yksilö on organisaation jäsenenä hyväksytty ja arvostettu (esim. Tyler & Blader, 2000). Vapaaehtoistyöntekijän kokemaan hyväksyntään ja arvostukseen vaikuttaa, kuinka heitä tuetaan ja heidän hyvinvoinnistaan huolehditaan organisaation taholta (Boezeman & Ellemers, 2008). Boezeman ja Ellemers (2007; 2008) hyödyntävät tutkimuksissaan Claryn (1987) sosiaalisen tuen jakoa emotionaaliseen ja tehtävä orientoituneeseen tukeen. Emotionaalinen tuki tarkoittaa vapaaehtoistyötä organisoivan tahon osoittamaa kiitosta ja kunnioitusta esimerkiksi vapaaehtoistyöntekijän antamasta ajasta sekä hänen aikaansaannoksistaan. Tehtävä orientoitunut tuki puolestaan viittaa konkreettisempiin tuen muotoihin, jotka helpottavat vapaaehtoistyöntekijää hänen tehtävissään. (Mt.)

Boezeman ja Ellemers, (2007; 2008) ovat osoittaneet tutkimuksissaan, että ylpeys ja kunnioitus vaikuttavat suoraan ja positiivisesti vapaaehtoistyöntekijöiden organisaatioon sitoutumiseen. Tutkimuksiin osallistujat tekivät vapaaehtoista varainhankintatyötä organisaatioissa, joissa pyritään löytämään parannuskeinot syöpään ja diabetekseen (mt.).

3.4 Vapaaehtoistyöntekijän motiivit

Vapaaehtoistyöntekijän motiivit ovat tärkeä vapaaehtoistyön tutkimusalue. Yeungin (2005a, 83) mukaan yksilön motivaatio on keskeistä vapaaehtoistyön toteutumisen ja jatkuvuuden kannalta. Motiivit liittyvät näin ollen olennaisesti vapaaehtoistyöhön sitoutumiseen. Myös Lahtinen (2003, 26) liittyy motiivit ja sitoutumisen toisiinsa. Lahtisen mukaan sitoutuminen ei ole lähtökohtainen motiivi. Vapaaehtoistyöntekijä ei voi olla sitoutunut, ennen kuin hän on ollut toiminnassa mukana. Toiminnan myötä sitoutuminen tulee kuitenkin tärkeäksi. (Mts. 26.) Weinerin (1992) määritelmän mukaan motivaatio on lähtökohta kaikelle ihmisten toiminnalle.

3.4.1 Funktionaalinen analyysi vapaaehtoistyön motiivien tarkastelussa

Clary ja Snyder (1991) ehdottavat vapaaehtoistyön motivaation tarkasteluun funktionaalista analyysiä, jonka taustalla on funktionaalinen lähestymistapa (ks. luku 2.2.1). Funk-

tionaalinen analyysi pyrkii selittämään toiminnan syitä ja seurauksia, suunnitelmia ja tarkoituksia. Analyysin mukaan samanlaisella käyttäytymisellä voi olla erilaisia psykologisia funktioita. (Mt.)

Clary ym. (1992; 1998) ovat kehittäneet vapaaehtoistyöntekijän motiivien mittaamiseen Vapaaehtoisten funktioiden luettelon, VFI-mittarin (*The Volunteer Functions Inventory*). Mittari pohjautuu funktionaaliseen analyysiin ja muodostuu kuudesta vapaaehtoistyöhön motivoivasta funktiosta, jotka ovat: arvot, ymmärrys, ura ja sen kehitys, sosiaalinen funktio, egoa suojeleva sekä egoa korostava funktio. Mittaria on käytetty muun muassa eri järjestöissä toimivien vapaaehtoisten motiivien mittaamiseen. Useissa tuloksissa arvo on esiintynyt tärkeimpänä vapaaehtoistyöhön motivoivana tekijänä. Vapaaehtoistyöhön liittyvissä arvoissa esiintyy altruismia, toisten ihmisten pyyteetöntä auttamista. (Mt.)

Altruismi onkin yksi vapaaehtoisuuden kiistellyimmistä aiheista. Toiset tutkijat näkevät altruismin keskeisenä motiivina vapaaehtoiselle auttamiselle (Clary ja Orenstein, 1991). Toisten mukaan on virheellistä nähdä vapaaehtoista auttamista pohjimmiltaan altruistisena. Esimerkiksi Stebbinsin (1996) mukaan vapaaehtoistyö on pikemminkin ei-altruistista ja välineellistä, ei kuitenkaan välttämättä itsekästä. Useimmiten vapaaehtoistoiminnan motiivit ovat kuitenkin kuvattu altruismin ja egoismin sekoituksena (esim. Clary ym., 1996; Nylund 2000, 39, 135).

Myös suomalaisissa vapaaehtoisten motiivien tutkimuksissa on hyödynnetty Claryn ym. (1992) kehittelemää VFI-mittaria (Müller, 2002; Nylund 2000; Riska, 2005). Nylundin (2000) tutkimus oli osa vertailevaa pohjoismaista selvitystä vapaaehtoistyöntekijöiden motiiveista. Tutkimukseen osallistuneet suomalaiset olivat vapaaehtoisina Punaisessa Ristissä, eri vapaaehtoistyön keskuksissa sekä työttömien yhdistyksissä. Tutkimuksen tuloksissa arvo esiintyi yleisimpänä motiivina ja uran kehittäminen vähäisimpänä. Tuloksille oli kuitenkin tyypillistä motiivien runsaus ja variaatiot. (Mt.)

Riskan (2005) tutkimus kohdistui Suomen Punaisen Ristin kahteen eri vapaaehtoistoiminnan muotoon: ystävätoimintaan ja ensiapuryhmään. Tuloksissa esiintyi eroja näiden kahden eri vapaaehtoistoiminnan muodon motiiveissa: ystävätoimintaan osallistuneiden yleisin motiivi oli arvo ja ensiapuryhmässä toimivia vapaaehtoisia motivoi puolestaan voimakkaimmin ura ja sen kehitys, ymmärrys sekä sosiaalinen funktio.

Suomen Punaisen Ristin vapaaehtoiset olivat myös Müllerin (2002) tutkimuksen kohteena. Müller muokkasi VFI-mittaria omaan tutkimukseensa sopivaksi ja nimesi kaksi motiivifaktoria uudelleen: "mukavaa yhdessäoloa -motiivi ja "omat vaikeudet motiivi". Müllerin tulokset olivat yhteneviä Nylundin (2000) tuloksien kanssa; arvo esiintyi yleisimpänä motiivina ja uran kehittäminen vähäisimpänä.

Suhtautuminen funktionaalisen analyysin käyttöön vapaaehtoistyön motiivitutkimuksessa ei ole ollut kuitenkaan kritiikitöntä, esimerkiksi Cnaanin ja Goldberg-Glenin (1991) mukaan VFI-mittari on monimutkainen ja sen käyttö edellyttää joustamatonta kyselylomaketta. Cnaan ja Goldberg-Glen ovat muodostaneet vapaaehtoistyöntekijöiden motiivien mittaamiseen yksiuolotteisen asteikon, joka pitää sisällään 28 motiivia.

3.4.2 Vapaaehtoistyön motivaation laadullisia tutkimuksia

Vapaaehtoistyöstä tehty motiivitutkimus on suurelta osin luonteeltaan määrällistä. Mielienkiintoisia näkökulmia vapaaehtoistyön motivaatioon tuovat laadullisella tutkimusotteella Yeung (1999; 2004; 2005a; 2005b), Lähteenmaa (1998) sekä Sorri (1998). Yeung (1999) on teemahaastattelujen avulla tarkastellut Pelastusarmeijan vapaaehtoistyöntekijöiden motiiveja ja muodostanut niistä neljä vapaaehtoistyöhön lähtemisen orientaatiota. Orientaatiot ovat: tekemisen kaipuu, auttaminen, kokeilunhalu ja ryhmän kaipuu. Näistä tekemisen kaipuu ja auttamisen halu olivat yleisimpiä. Yeung on tarkastellut motiiveja toiminnan hierarkkisina syinä, jotka vaihtelevat ulkoisista sisäisiin. Neljästä orientaatiosta tekemisen kaipuu voidaan nähdä ulkoisesti orientoituneena toimintana ja kolme muuta varsin sisäisinä. (Mts. 78.)

Vapaaehtoistyön motivaation timanttimalissa Yeung (2005b) pyrkii ymmärtämään vapaaehtoistoimijoiden motivaatiota kokemuksen ja toiminnan yksilöllisistä merkityksistä käsin. Fenomenologisella lähestymistavalla rakennettu malli selittää motivaatiota neljällä ulottuvuudella, jotka ovat: saaminen–antaminen, jatkuvuus–uuden etsintä, etäisyys–läheisyys sekä pohdinta–toiminta. Timanttimali on informatiivinen kahdella tasolla. Ensinnäkin, motivaatioelementtien tasolla se kattaa suuren joukon yksilöllisiä kuvauksia ja kokemuksia. Yeung on löytänyt aineistostaan 767 motivaation elementtiä, jotka hän sijoittaa kahdeksankulmaiseen malliin, ja jotka jakautuvat edelleen mainituille neljälle ulottuvuudelle. Toiseksi neljä ulottuvuutta yhdessä muodostavat jaetun me-

taulottavuuden: itseä kohti—itsestä poispäin. Vapaaehtoistoiminnan ulospäin suuntautuneisuutta, itsestä poispäin suuntautuneisuutta kuvaavat: toiminta, läheisyys, uuden etsintä ja antaminen. Vastaavasti motivaation toiset neljä ääripäätä: saaminen, jatkuvuus, etäisyys ja pohdinta osoittavat vapaaehtoistoimijaan itseensä suuntautuneisuutta. Tämä metaulottuvuus osaltaan osoittaa, että neljä ulottuvuutta ovat keskenään sisäkkäisiä ja vuorovaikutteisia. Timanttimalli havainnollistaa mielenkiintoisella tavalla vapaaehtoisten motivaation dynaamisuuden ja moninaisuuden. Yksilöiden motiivit saattavat vaikuttaa jopa keskenään ristiriitaisilta eri ulottuvuuksien ääripäihin sijoituessaan. (Mt.)

Lähteenmaa (1998) on tarkastellut nuorten vapaaehtoistyöntekijöiden motiiveja Walkers-yökahvilassa. Tutkimuksen nuorten keskeisimmäksi motiiviksi nousi vapaaehtoistyöstä saadut ”hyvät fiilikset”, joita Lähteenmaa kuvaa termillä hedonistinen altruismi. Hedonistisessa altruismissa yhdistyvät oman nautinnon tavoittelu ja toisten hyväksi toimiminen. (Mts. 149–152.) Lähteenmaan kanssa samansuuntaisia tutkimustuloksia on saavuttanut Rehberg (2005), jonka tutkimuksessa yhdistyvät laadullinen ja määrällinen tutkimusote. Rehbergin tutkimusjoukkona olivat nuoret sveitsiläiset vapaaehtoistyöntekijät. Hänen tutkimuksensa vapaaehtoisista vain 11 prosenttia (n=118) ilmoitti puhtaan altruismin ainoaksi motiivikseen vapaaehtoistyölle. Valtaosan tutkimukseen osallistuneiden nuorten motiiveissa yhdistyivät toisten hyväksi toimiminen ja itselle saatu hyöty. Rehberg (2005) nimittää näitä nuoria vapaaehtoistyöntekijöitä ”altruistisiksi individualisteiksi”.

Sorin (1998) tutkimuksen kohteena olivat kirkon palvelevan puhelimen päivystäjät. Tutkimuksen aineiston muodostivat päivystäjien kirjoittamat omakohtaiset kertomukset aiheesta ”Päivystäjän polku”. Näkökulma vapaaehtoistyöhön oli elämäkerrallinen; tutkimuksessa pyrittiin huomioimaan vapaaehtoistyön liittymäkohdat päivystäjien elämäkokemuksiin (mts. 21–22). Vapaaehtoistyön motiiveista yleisimmiksi muodostuivat henkilökohtaiset taipumukset ja omista vaikeuksista selviytyminen (mts. 76–77).

4 LASTENSUOJELUN TUKIHENKILÖTOIMINTA VAPAAEHTOISTYÖN MUOTONA

Vapaaehtoistyön muotoja on lukuisia. Seuraavassa esittelen aluksi tukihenkilötoimintaa vapaaehtoistyön muotona. Tämän jälkeen syvennyn lastensuojelun tukihenkilötoiminnan tarkasteluun, jonka yhteydessä esittelen valtakunnallisen lastensuojelujärjestön Eri-ytishuoltojärjestöjen liitto EIJÄ ry:n, jonka kouluttamiin lastensuojelun tukihenkilöihin tutkimukseni kohdistuu.

4.1 Tukihenkilötoiminta

Tukihenkilötoiminta on perinteinen ja laajasti käytetty vapaaehtoistyön muoto. Tukihenkilönä voi toimia esimerkiksi vanhukselle, mielenterveyskuntoutujalle, vammaiselle, maahanmuuttajalle, lapselle tai nuorelle. Tukihenkilötoimintaa organisoivat sosiaali- ja terveysalan järjestöt ja kunnat. Tukihenkilötoiminnan pioneereina Suomessa ovat toimineet Suomen Punainen Risti ja Suomen Mielenterveysseura. SPR ryhtyi kokeilemaan ystävätoimintaa 1950-luvun alussa. SPR:n ystävätoiminta pitää tänä päivänä sisällään myös tukihenkilönä toimimisen (SPR, 2008.) Suomen Mielenterveysseura puolestaan käynnisti tukihenkilötoiminnan 1980-luvulla (Porkka & Salmenjaakko, 2006, 5).

Tukihenkilötoiminnan tarkoituksena on vaikuttaa kohentavasti vaikeuksissa olevan elämäntilanteeseen. Tukihenkilön tehtävänä on auttaa ihmisiä, joiden luonnolliset sosiaaliset verkostot ovat hajonneet tai niissä on puutteita. Tukihenkilö ryhtyy yhdessä tuettavan kanssa rakentamaan ja vahvistamaan näitä verkostoja. (Harju ym., 2001, 56; Lehtinen 1994, 14.) Tukihenkilötoiminnalla pyritään myös helpottamaan tuettavan luonnollisten auttajien painetta näiden paljon tukea tarvitsevien ihmisten rinnalla (Lehtinen 1994, 14).

Lehtisen (1994, 13–14) mukaan tukihenkilötoiminta eroaa muista vapaaehtoistyön muodoista kahdella merkittävällä tavalla. Ensimmäinen, se on yksilöllisempää kuin muu vapaaehtoinen auttamistoiminta; siinä koetaan jokaisen omat sairastumisen, vammautumisen tai kriisiytymisen tuntemukset henkilökohtaisina uhkina tai haasteina. Toiseksi, tukihenkilötoimintaa leimaa muuta vapaaehtoistoimintaa enemmän arkielämä ja sitoutuminen. Monet henkilökohtaiset kokemukset ovat arkielämää, eikä niitä voi ongelmitta

siirtää ammattityöntekijän vastaanotolle. Nämä kokemukset on usein käsiteltävä tässä ja nyt, siinä ajassa ja paikassa, missä ne syntyvät. (Mts.)

Tukihenkilötoiminta perustuu sosiaaliseen tukemiseen, jolla viitataan kommunikaation avulla tapahtuvaan vuorovaikutukseen (Lehtinen, 1994, 38). Lehtinen kuitenkin huomauttaa, että riippuen sekä tuettavan että tukihenkilön persoonasta, tukisuhde voi perustua keskustelun lisäksi tai sen sijaan yhdessä tekemiseen (mts.). Tukihenkilötoiminta ei kuitenkaan ole hoitoa, terapiaa tai kotipalvelua. Sen tulee toteutua tukea tarvitsevan ja tukea antavan ehdoilla, jolloin lähtökohtana on vapaaehtoinen ja tasavertainen kumppanuus. Tukihenkilötoimintaan kuuluu olennaisesti tavoitteellisuus. Tukisuhteen osapuolet sopivat yhdessä mihin asiaan tukisuhteen avulla haetaan muutosta ja minkälaisin keinoin. Tukisuhde on aina myös ajallisesti rajoitettu. Se päättyy viimeistään silloin, kun asetettu tavoite on saavutettu. (Mts. 13–15.)

Tukihenkilö toimii tuettavan lisäksi tiiviissä yhteistyössä ammattilaisen kanssa (Harju ym. 2001, 57; Lehtinen, 1997, 53). Ammattityöntekijät, työskentelevät he kunnissa tai järjestöissä, vastaavat tukihenkilöiden rekrytoinnista, koulutuksesta ja ohjauksesta. Ammattilaiset myös huolehtivat tukihenkilötoiminnan jatkuvuudesta sekä auttavat tukihenkilöitä käsittelemään vaikeita asioita ja tunteita, joita tukihenkilötoimintaan liittyy. (Lehtinen, 1994, 75–76; Lehtinen, 1997, 53.) Harju ym. (2001, 57) nimittävät ammattityöntekijöiden tärkeimmäksi tehtäväksi tiedon välittämisen tukihenkilötoiminnasta ja tukihenkilöistä autettaville, jotta tukea tarvitsevat osaisivat pyytää sitä. Sosiaali- ja terveysjärjestöissä toteutettiin vuosina 1992–1995 Pois sivuraiteelta –tukihenkilöprojekti, joka osoitti, että tukihenkilötoimintaa tulisi kehittää ja toteuttaa aktiivisesti. Projektissa oli mukana 19 järjestöä. (Lehtinen, 1994, 75–76.) Harju ym. (2001, 57) toteavatkin tukihenkilötoiminnan olevan monien järjestöjen tärkein yksilöille tai ryhmille suunnattu vapaaehtoistyön muoto.

4.2 Lastensuojelun tukihenkilötoiminta

Lastensuojelun tukihenkilötoiminta on vapaaehtoistyötä, jonka pyrkimyksenä on edistää lasten ja nuorten hyvinvointia. Toiminta perustuu lastensuojelulakiin (Lastensuojelulaki, 2007), jonka mukaan lapselle tai nuorelle on tarvittaessa järjestettävä tukihenkilö tai tukiperhe. Tuettavat lapset ovat lastensuojelun asiakkaina olevia lapsia ja nuoria. Tuki-

henkilö- ja tukiperhetoiminta eroavat toistaan siinä, että tukihenkilötoiminnassa tuettava lapsi tai nuori tapaa tukihenkilöä esimerkiksi yhteisen tekemisen merkeissä ja tukiperhetoiminnassa tuettava lapsi sen sijaan vierailee tukiperheessä ja osallistuu perheen arkeen esimerkiksi yhden viikonlopun kuukaudessa. (Korhonen, 2005, 11.)

Lastensuojelun tukihenkilötoiminnassa on kyse konkreettisesta lapselle tai nuorelle annettavasta tuesta, välittämisestä ja vastuunkannosta (Korhonen, 2005, 7, 9). Toiminta täydentää lastensuojelussa toimivien ammattityöntekijöiden työtä (Lastensuojelun käsikirja, 2008). Lapsi tai nuori voi saada itselleen tukihenkilön, jos sosiaalityöntekijä katsoo, ettei lapsen tai nuoren elämässä ole riittävästi aikuisen tukea ja läsnäoloa. Syinä ovat usein vanhempien vaikea elämäntilanne, lapsen omat vaikeudet esimerkiksi kouluikäisissä tai kaverisuhteissa tai heikko sosiaalinen verkosto. Tuettavat ovat yleensä kouluikäisiä lapsia tai itsenäistä elämää aloittelevia nuoria. (Korhonen, 2005, 9.)

Korhosen (2005, 9) mukaan lastensuojelun tukihenkilötoiminta on suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa. Tukisuhde on luonteeltaan vapaaehtoinen, joten ketään ei pakoteta ottamaan vastaan tukihenkilöä. Tukisuhde perustuu lapsen tai nuoren sekä hänen vanhempiensa, tukihenkilön ja lastensuojelun sosiaalityöntekijän yhteiseen sopimukseen. Osapuolet sopivat yhdessä tukisuhteen sisällöstä ja tavoitteista. Sosiaalityöntekijä seuraa tukisuhteen kulkua sekä ohjaa tukihenkilöä suhteen aikana. (Mts. 9–10.) Tukihenkilö on vaitiolovelvollinen (Lastensuojelun käsikirja, 2008). Hän ei saa kertoa tuettavan ja hänen perheensä asioista ulkopuolisille (Korhonen, 2005, 14).

Tukihenkilöksi voi ryhtyä 18-vuotta täyttänyt, luotettava aikuinen, jonka oma elämä on kunnossa. Tukihenkilö sitoutuu olemaan turvallisena aikuisena lapsen elämässä sovitun ajan. Tukihenkilöksi ryhtyvältä toivotaan sitoutumista yleensä vähintään vuoden ajaksi. Lapsen tai nuoren kannalta olisi hyvä jos tukihenkilö olisi hänen rinnallaan niin kauan, kun hänellä on tuen tarvetta. (Korhonen, 2005, 17–18.)

Tukihenkilö ja tuettava tapaavat sovitusti yleensä viikon tai kahden viikon välein. Tukihenkilö ja tuettava tapaavat useimmiten lapsen omassa elinympäristössä. He voivat esimerkiksi harrastaa yhdessä. Toiminta perustuu niin sanottuun maallikkoauttamiseen, jossa tukihenkilöltä ei edellytetä erityistaitoja, ammatillisia valmiuksia tai sosiaalialan tuntemusta. Tukihenkilö toimii lapsen rinnalla omalla persoonallaan, elämäkokemuksensa ja taitojensa pohjalta. (Korhonen, 2005, 14, 22.)

Lastensuojelun tukihenkilö- ja tukiperhetoimintaa ohjaavat ja organisoivat kunnat sekä muutamat lastensuojelujärjestöt. Tukihenkilönä toimimisesta maksetaan yleensä pieni palkkio ja/tai kulukorvaus. Tukihenkilönä toimiminen edellyttää usein taustaorganisaation järjestämän tukihenkilökurssin käymistä. Kurssin tavoitteena on antaa perusvalmiudet tukihenkilönä toimimiseen. Kurssilla pyritään myös vahvistamaan tukihenkilön identiteettiä ja rohkaistaan häntä luottamaan omiin voimavaroihinsa. (Korhonen, 2005, 9–10.)

Tähän tutkimukseen osallistuneet henkilöt ovat käyneet Erityishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ ry:n järjestämän lastensuojelun tukihenkilökurssin. EHJÄ ry on vuonna 1983 perustettu valtakunnallinen lastensuojelujärjestö, jonka työ painottuu nuorten maahanmuuttajien tuettuun asumiseen, lastensuojelun jälkihuoltoon sekä tukihenkilökoulutukseen. Järjestön tavoitteena on luoda uusia toimivia malleja lastensuojeluun yhdessä kuntien ja jäsenjärjestöjensä kanssa. EHJÄ ry toimii myös edunvalvojana omaan ja jäsenjärjestöjensä toimialaan liittyvissä kysymyksissä. (EHJÄ, 2008.) EHJÄ ry on toiminut tutkimukseen osallistuneille tukihenkilöille ainoastaan kouluttajana, joten taustaorganisaatiota heille edustaa kunnan sosiaalitoimi. Tämä on erittäin tärkeä tässä tutkimuksessa huomioitava tekijä, sillä valtaosassa vapaaehtoistyön tutkimuksissa on tutkittu vapaaehtoistyöntekijöitä, joiden taustaorganisaatiota edustaa tiettyihin arvoihin perustuva vapaaehtoisjärjestö (esim. Lahtinen, 2003; Riska, 2005; Yeung, 1999).

5 FENOMENOLOGIA TUTKIMUKSEN LÄHESTYMISTAPANA

Tutkimuksen lähestymistapa on fenomenologia. Seuraavassa esittelen aluksi fenomenologisen tutkimuksen suuntauksia ja niistä erityisesti hermeneuttista fenomenologiaa, jota tämä tutkimus edustaa. Tämän jälkeen valotan fenomenologiseen tutkimukseen oleellisesti liittyviä reduktion ja deskription käsitteitä sekä niiden sovellettavuutta tähän tutkimukseen. Luvussa 5.3 avaan tutkimuksen ihmiskäsitystä.

5.1 Hermeneuttinen fenomenologia

Tutkimukseni kohdistuu vapaaehtoistyöntekijöiden kokemusten tarkasteluun lastensuojelun tukihenkilötoiminnassa. Valitsin tutkimukseni lähestymistavaksi fenomenologian, sillä se sopii ihmisten ainutlaatuisten kokemusten ja elämismaailmojen tutkimiseen (Perttula, 2005, 116–117; Satulehto, 1992; Varto, 1992, 85–86). Elämismaailmalta tarkoitetaan sitä inhimillistä ja historiallista kokonaisuutta, jossa ihmistä voidaan tarkastella. Elämismaailma muodostuu yksilön, yhteisön, sosiaalisen vuorovaikutuksen, arvotodellisuuden ja ihmisten välisistä suhteista. (Satulehto, 1992, 8; Varto, 1992, 23–24.)

Fenomenologisen tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää ihmisten kokemuksia niille annettujen merkitysten avulla (Laine, 2001, 26–27). Fenomenologisessa tutkimuksessa voidaan erottaa kaksi tutkimusperinnettä: deskriptiivinen eli kuvaileva ja hermeneuttinen eli tulkinnallinen fenomenologia. Deskriptiivinen fenomenologia pohjautuu Husserlin filosofiaan ja hermeneuttinen fenomenologia puolestaan Heideggerin filosofiaan. Husserl halusi luoda fenomenologiasta ankan tieteen, sillä hänen mukaansa filosofia ei ollut vielä tiede (Husserl, 1965, 73). Husserlin tavoitteena oli "*Zu den Sachen Selbst*" eli "paluu asioihin itseensä" (Husserl, 1900/1970, 25). Tämä viittaa Husserlin pyrkimykseen kuvata asioita ilman teoreettisia käsitteitä ja ennakko-oletuksia (Himanka, 1995, 10). Husserl edustaa niin sanottua puhdasta eli transsendentaalista fenomenologiaa, joka on kiinnostunut tajunnan rakenteista. Husserlilaisen fenomenologian tavoitteena on kuvata ihmisen puhdasta kokemusta. (Moustakas, 1994, 32–33; Perttula, 1995a, 6–9; Satulehto, 1992, 8–11.)

Heidegger oli Husserlin oppilas. Hänen näkemyksensä poikkeavat kuitenkin monilta keskeisiltä osilta Husserlin opeista ja hän käytti oppi-isänsä käsitteitä uudenaikaisissa yhteyksissä ja merkityksissä. (Himanka, 1995, 11; Niskanen, 2006, 103–104.) Heideggerille ihmisen olemistapa on väistämätön tosiasia. Hän nimittää inhimillistä olemassaoloa täälläoloksi. (Heidegger, 1927/2000, 32.) Heideggerin näkemys fenomenologiaan on eksistentiaalinen. Eksistenssin filosofian mukaan tieto muodostuu ihmisen ja ulkoisen todellisuuden välisessä suhteessa. Tämän vuoksi niitä ei tule erottaa toisistaan. (Heidegger, 1927/2000, 33–34, 78–84; Juntunen, 1990, 8–11, 19–20.) Niskanen (2005, 104) tulkitsee, että kietoessaan täälläolon maailmaan Heidegger pyrkii kumoamaan Husserlin näkemyksen elämismaailmasta, joka on irrotettu todellisesta inhimillisestä olemassaolosta.

Eksistentiaalisessa fenomenologiassa ihminen nähdään ainutkertaisena ja yksilöllisenä olentona, joka muovaa itse oman todellisuutensa (Niskanen, 2005, 105). Lehtomaa (2005, 166) korostaa, että eksistentiaalisessa fenomenologiassa kokemus on suhdekäsite. Kokemus on elämäntilanteen ymmärtämistä, sillä elämäntilanne tarkoittaa ihmisille jotakin. Näin ollen kokemukset muodostuvat merkityksistä, joita tapahtumat ja ilmiöt saavat aikaan ihmisen tajunnassa. Elämäntilanne merkityksellistyy ihmisille kokemuksina. Eksistentiaalisessa fenomenologiassa hermeneuttinen ulottuvuus tulee mukaan tutkimukseen tulkinnan tarpeen myötä. Hermeneutiikalla tarkoitetaan yleisesti teoriaa ymmärtämisestä ja tulkinnasta. Tulkinnalle yritetään etsiä mahdollisia sääntöjä, joita noudattaen voitaisiin puhua vääristä tai oikeammista tulkinnoista. (Laine, 2001, 29.)

Tämä tutkimus edustaa eksistentiaalista eli hermeneuttista fenomenologiaa. Näkemykseni pohjautuu Heideggerin tulkinnalliseen fenomenologiaan. Heideggerin ajatusten ymmärtämisessä olen hyödyntänyt Niskasen (2005, 89–111) ja Lehtomaan (2005, 163–194) kirjoituksia hermeneuttisesta fenomenologiasta. Tietyiltä osilta yhdyin tutkimuksessani Perttulan (1995a; 2006) näkemykseen hermeneuttisesta fenomenologisesta psykologiasta, jossa yhdistyy piirteitä edellä kuvatuista deskriptiivisestä ja hermeneuttisesta fenomenologiasta. Tutkimuksen tulkinnallisuus on tällöin hermeneutiikan ja fenomenologian välimaastossa. Hermeneuttisia piirteitä sisältävä tutkimus ei usko kykenevänsä toisen ihmisen kokemuksen välittämiseen deskription keinoin, tutkimus on aina joiltakin osin tulkinnallista. (Perttula, 1995a, 54–56.) Huomioin tutkimuksessani myös kokemusten ja niille annettujen merkityksien kontekstisidonnaisuuden sekä sitä kautta

niiden muutosalttiuden (esim. Perttula, 1995a, 45–48). Perustan tutkimukseni siihen, että lastensuojelun tukihenkilöiden kokemukset ovat sidoksissa heidän elämäntilanteisiinsa ja nämä kokemukset muuttuvat elämäntilanteiden muuttuessa.

Tarkoitukseni ei ole rajoittaa sitoutumisen tutkimista yksilöllisten kokemussisältöjen tarkasteluun, vaan pyrin huomioimaan myös ympäröivän sosiaalisen todellisuuden ja sen vaikutukset yksilöön. Nimitän tutkimustani fenomenologiseksi sosiaalipsykologiaksi, joka Perttulan (2006, 116) mukaan voidaan luokitella fenomenologiseksi erityistieteeksi. Perttula sisällyttää fenomenologiseen erityistieteeseen kaikki kuviteltavissa olevat tieteenalat, jotka tutkivat subjektiivista kokemusta. Hän pyrkii tällä välttämään tieteenalojen reviiirikiistoja ja saavuttamaan kokemuksen monitieteisyyden. (Mts.)

5.2 Fenomenologinen reduktio ja deskriptio

Fenomenologisessa tutkimuksessa keskeisellä sijalla ovat reduktio ja deskriptio. Reduktiolla viitataan objektivisuuden pyrkimykseen. Reduktio, josta käytetään myös termiä sulkeistaminen, nähdään prosessina, jonka avulla epäolennaisuudet pyritään siirtämään syrjään ja keskitytään analyysin kannalta keskeisiin asioihin. Tämä edellyttää luonnollisesta asenteesta luopumista, kykyä pyrkiä tietoisesti luopumaan arkipäiväisestä suhteesta maailmaan. (Perttula 1995a, 9–10; Moustakas 1994, 34; Niskanen, 2005, 165.) Reduktion tavoitteena voidaan myös pitää teoreettisten ja käsitteellisten etukäteisoletusten jatkuvaa ja huolellista reflektointia. Pyrkimyksenä on välttää tutkimusaineiston hahmottamista teoreettisesti latautuneiden tapojen kautta. (Perttula 1995a, 9–10.) Laine (2001, 33) huomauttaa, että tutkija tutustuu teoreettiseen viitekehykseen ennen tutkimuksen varsinaista käynnistämistä. Nämä teoreettiset tutkimukset eivät kuitenkaan saa jäädä ohjaamaan tutkimuksen kulkua. Tutkimuksen lopussa, aineiston analyysin suoritettuaan, tutkija palaa teorioihin ja aiempiin tutkimuksiin, jolloin ne toimivat kriittisinä näkökulmina tutkijan tulkintoihin. (Mts. 33–34.)

Lehtomaa (2005, 166) esittää, että sulkeistamista on mahdollista terävöittää kirjoittamalla tutkimuksen alussa etukäteisoletukset tutkittavasta ilmiöstä. Näin ollen tutkijan esiyymmärryksen osuutta tutkimukseen on mahdollista selvemmin arvioida. Itse en koenut tarpeelliseksi kirjoittaa etukäteisoletuksiani. Sulkeistaminen tarkoitti minulle kriittistä ajattelutyötä koko tutkimuksen ajan. Lehtomaa (2005, 166) toteaaakin, että sul-

keistamista ei voida kuitata kirjoittamalla etukäteisoletukset tutkimuksen alussa. Sulkeistamisessa on ennen kaikkea kyse tutkimusasenteesta, jonka on tarkoitus säilyä tutkimuksen alusta loppuun asti (mts.).

Deskriptiolla tarkoitetaan ilmiön kuvaamista. Deskriptio liittyy sekä aineistonkeruun että aineiston analyysivaiheeseen. Aineistonkeruussa deskriptio merkitsee tässä tutkimuksessa lastensuojelun tukihenkilöiden tapaa tuottaa tutkimusaineistoa, eli sitä miten heidän antamansa kuvaus vastaa alkuperäisiä kokemuksia sitoutumisesta. Aineiston analyysivaiheessa deskriptio ilmentää tutkijan pyrkimystä kuvata tutkittavien kokemukset mahdollisimman autenttisine. (Perttula, 1995a, 32–34, 43.) Tämän tutkimuksen edustaessa hermeneuttista fenomenologiaa tulkinnallisuus on mukana analyysiprosessissa.

5.3 Tutkimuksen ihmiskäsitys

Fenomenologisessa tutkimuksessa tutkija on olennainen osa sitä merkitysyhteyttä, jota hän tutkii. Näin ollen tutkijan tapa ymmärtää tutkimuksen kohde vaikuttaa ratkaisevalla tavalla hänen tutkimukseensa. (Esim. Varto, 1992, 26.) Perttulan (1995b) mukaan empiiristä tutkimusta tehdessään tutkija perustaa tutkimusmenetelmälliset ratkaisunsa joko selkiytyneeseen tai selkiytymättömään käsitykseen ihmisen perusolemuksesta. Tutkimuksen luotettavuuden kannalta on tavoiteltavaa, että tiedetään, millaiseen ihmiskäsitykseen tutkimustulokset liittyvät (Perttula, 1995a, 14; 1995b; Rauhala, 1989, 14; Varto, 1992, 26–27).

Tutkimukseni kohteena ovat lastensuojelun tukihenkilöiden sitoutumisen kokemukset. Tarkastelen tukihenkilöiden kokemuksia ainutkertaisina ja subjektiivisina prosesseina. Ymmärrän tutkimukseeni osallistuvat henkilöt tavoitteellisina ja tiedollisina yksilöinä. Päädyin tekemään fenomenologista tutkimusta, sillä siinä yksilöiden kokemuksia tarkastellaan nimenomaan tajunnallisina merkityssuhteina. Eksistentiaalisen fenomenologian piiristä löysin omaa ihmiskäsitystäni tukevan ja sitä huomattavasti selkiyttäneen filosofisen ontologian. Erityisesti apunani oli Rauhalan (1989; 1990) holistinen käsitys ihmisen perusrakenteesta. Rauhalan realiontologiset ja epistemologiset perusteet pohjautuvat luvussa 5.1. kuvattuihin Husserlin ja Heideggerin filosofioihin. Rauhala liittää

tulkinnan ja ymmärtämisen eli hermeneutiikan Heideggerin tapaan erottamattomasti ihmisenä olemiseen. (Perttula, 1995b; Rauhala, 1990, 105–115.)

Rauhalan (1989; 1990) mukaan ihminen todellistuu kolmessa olemassaolon perusmuodossa, jotka ovat tajunnallisuus, kehollisuus ja situationaalisuus. Tajunnallisuudella Rauhala (1989, 29) tarkoittaa inhimillisen kokemisen kokonaisuutta. Tajunta rakentuu merkityssuhteista, joista muodostuvat yksilöiden subjektiiviset maailmankuvat ja käsitkset itsestä (mts. 29).

Kehollisuudella Rauhala (1989, 32–34; 1990, 37) viittaa ihmisen olemassaoloon orgaanisena tapahtumisena. Rauhalan (1990, 37) mukaan kehollisuudessa on kysymys aineellisista koskettavista lähivaikutuksista. Esimerkiksi punaverisolujen on konkreettisesti sidottava ilman happea itseensä, jotta verenkierto voi välittää happea kehon eri osiin (mts. 37). Orgaanisia elintoimintoja Rauhala (1989, 33–34) kuvaa käsitteellä mielekäs, jolla hän viittaa niiden tarkoituksenmukaisuuteen.

Situationaalisuuden käsitteellä, jota nimitetään myös elämäntilanteisuudeksi, Rauhala (1989, 35–39; 1990, 40–42) tarkoittaa ihmisen kietoutuneisuutta todellisuuteen oman elämäntilanteensa kautta ja mukaisesti. Yksilön elämäntilannetta ovat kaikki ilmastolliset ja maantieteelliset olot, kulttuuripiiri, kansallisuus, yhteiskunnalliset ja taloudelliset olot, toiset ihmiset, arvot, normit jne. Nämä situaation rakennetekijät ovat välttämättömyyssuhteessa toisiinsa riippumatta siitä, ovatko ne ihmisen itsensä valitsemia vai kohtalon omaisesti määräytyneitä. Näin ollen jokaisella ihmisen situaation rakennetekijän reaalisisällöllä on vaikutusta ihmisen olemassaolon laatuun. (Rauhala 1989, 36.) Situationaalisuuden tärkeys tulee erityisen selvästi esille identiteetin muodostuksessa. Suhteutuksessaan johonkin situaation komponentin faktisuuteen, ihmiset saavat juuri sellaisen erityispiirteen, aseman tai tehtävän kuin tämän faktisuuden ominaislaatu edellyttää. (Rauhala, 1989, 37–38; 1990, 41.) Tutkimukseeni osallistuvia lastensuojelun tukihenkilöitä kaikkia yhdistää tukihenkilönä toimimisen identiteetti. Monet heistä ovat myös vanhempia ja kaikki lapsia suhteessa omiin vanhempiinsa.

Rauhalan holistisen ihmiskäsityksen edellä esiteltyt osapuolet ovat olemassaolonsa alusta alkaen niin läheisesti kietoutuneita toisiinsa, että ne suorastaan edellyttävät toisensa ollakseen itse olemassa. Yhdessä ne muodostavat ihmisen. (Rauhala 1990, 42–43.)

6 TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimuksessani selvitän vapaaehtoisten lastensuojelun tukihenkilöiden kokemuksia vapaaehtoistyöstä. Tutkimukseni keskiössä on vapaaehtoisten sitoutumisen kokemus. Lastensuojelun tukihenkilötoiminta edustaa hyvin perinteistä vapaaehtoistoiminnan muotoa ja toimintaan sitoutuminen on olennainen osa toimintaa. Tutkimuksessa pyrin ymmärtämään vapaaehtoisten sitoutumisen kokemuksen mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Tavoitteeni on hahmottaa tukihenkilön sitoutumisen kokemus ajallisena prosessina. Lähdän liikkeelle toimintaan mukaan lähtemisen syistä. Tämän jälkeen pyrin selvittämään, miten sitoutuminen ilmiönä syntyy ja kehittyy sekä minkä vuoksi toiminnassa jatketaan. Tutkimuskysymykseni jakautuu kolmeen alakysymykseen, jotka ovat:

1. Miten lastensuojelun tukihenkilöiden sitoutuminen muodostuu?
2. Miten ja mihin lastensuojelun tukihenkilöt kokevat sitoutuvansa?
3. Millaisena lastensuojelun tukihenkilöt kokevat sitoutumisensa tulevaisuuden?

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

7.1 Tutkimusmenetelmien valinta

Vapaaehtoistyön tarkastelu on niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa painottunut hyvin pitkälle määrällisiin tutkimusmenetelmiin ja kyselylomakkeiden käyttöön. Laadullisen tutkimuksen tarpeellisuus on tullut aiemmissa tutkimuksissa esille (esim. Nylund, 2000; Yeung, 2004), joissa todetaan, ettei ainoastaan määrällistä tutkimusta ja kyselylomakkeita hyödyntämällä saada vapaaehtoistyöntekijöiden omia näkemyksiä ja kokemuksia tarpeeksi hyvin esille. Nylundin ja Yeungin (2005, 22) mukaan kyselylomakkeiden yleisenä ongelmana on se, että tutkijat määrittelevät etukäteen, mikä on oleellista ja keskeistä vapaaehtoistyössä, eivätkä tutkittavat itse pääse vaikuttamaan kysymyksiin.

Taustakirjallisuuteen tutustuessani aiemmat tutkimustulokset ja niiden herättämät kysymykset saivat minut vakuuttuneeksi siitä, että laadullinen tutkimusmenetelmä antaa kiinnostavampaa tietoa tutkimuskohteesta kuin määrällinen tutkimus. Laadullisen näkökulman avulla saadaan helpommin tietoa siitä, miten ihmiset itse kokevat asioita sekä millaisia merkityksiä he näille asioille antavat (esim. Varto, 1992, 23–24).

Laadullisen tutkimuksen ensisijainen tavoite on Aaltolan (2001, 17) mukaan usein tutkimuksen kohteena olevien toimijoiden omien tulkintojen esiin nostaminen. Tarkoitukseni on kvalitatiivisen tutkimusotteen avulla löytää lastensuojelun tukihenkilöiden merkityksiä toiminnalleen. Käytän työssäni käsitteitä laadullinen ja kvalitatiivinen rinnasteisina. Käsitteellä kvalitatiivinen viitataan Teschin (1990, 55) mukaan yleisesti tutkimusaineiston tekstimuotoisuuteen. Tutkimusaineisto on usein alun perin puhutussa muodossa, esimerkiksi haastattelunauhoilla, mutta se muutetaan aineiston analyysiä varten aina kirjoitettuun muotoon (mts.).

Kvalitatiivinen tutkimusote kattaa useita tapoja lähestyä tutkimusaineistoa. Tesch (1990, 60–71) esittelee 26 erilaista laadullista tutkimusotetta. Teschin laatima kvalitatiivisten tutkimusotteiden jako neljään luokkaan selkiyttää merkittävästi näiden eri tutkimusotteiden ominaispiirteitä (mts. 77–99). Ensimmäiseen luokkaan kuuluvat kielen ominaisuuksista kiinnostuneet tutkimusotteet, jotka tarkastelevat kieltä kommunikaationa tai

kulttuurin heijastana. Diskurssianalyttinen ja sisällönanalyttinen tutkimusote ovat esimerkkejä laadullisesta tutkimusotteesta, jotka analysoivat kielen ominaisuuksia kommunikaationa. Symbolinen interaktionismi ja etnometodologia tarkastelevat kielen ominaisuuksia kulttuurin heijastana. Toiseen luokkaan Tesch jaottelee tutkimusotteet, jotka tutkivat ilmiöiden säännönmukaisuuksia. Esimerkiksi aineistolähtöinen teoria (grounded theory) ja etnografinen sisällönanalyysi ovat suuntautuneet tutkimusaineiston osien tunnistamiseen ja kategorisointiin sekä osien välisten yhteyksien löytämiseen. Kolmanteen luokkaan Teschin jaottelun mukaan kuuluvat tutkimusmenetelmät, joiden tavoitteena on tekstin tai toiminnan merkityksen ymmärtäminen. Fenomenologia kuuluu tähän luokkaan pyrkien ymmärtämään merkityksiä etsimällä ilmiön yleisiä ja toisaalta ainutkertaisia sisältöjä. Myös tapaustutkimus ja hermeneutiikka kuuluvat tähän luokkaan korostaen tulkintaa merkitysten ymmärtämisessä. Neljänteen luokkaan Tesch liittää tutkijan omaa reflektiivisyyttä painottavan tutkimuksen. Reflektiivinen fenomenologia ja heuristinen tutkimus kuuluvat tähän luokkaan. (Mts. 77–99.)

7.2 Puolistrukturoitu haastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Tutkimukseni aineisto muodostui lastensuojelun tukihenkilöiden yksilöhaastatteluista. Esiymmärrykseni mukaan koin haastattelun parhaaksi keinoksi saavuttaa vapaaehtois-työntekijöiden kokemuksia ja näille kokemuksille annettuja merkityksiä. Haastattelua suositellaan fenomenologisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmäksi (esim. Seidman, 1998, 3–5). Fenomenologian tutkimusaineistoja on kerätty haastattelujen lisäksi pyytämällä ihmisiltä kirjallinen kuvaus. Perttula (1995a, 66) kuitenkin huomauttaa, että tällöin tutkija voi vähemmän vaikuttaa aineiston muodostumiseen, mutta toisaalta hänellä on myös vähemmän kielteisiä mahdollisuuksia vaikuttaa siihen, mitä kokemuksia tutkimushenkilö tuo esille. Itse suljin kirjallisen aineiston keräämisen jo tutkimukseni alkuvaiheessa pois, sillä minua kiinnosti myös henkilökohtaisena kokemuksena päästä haastattelemaan lastensuojelun tukihenkilöitä kasvokkain.

Fenomenologisen haastattelun avulla on mahdollista lähestyä ihmisten kokemuksellista maailmasuhdetta (Kvale, 1996, 53; Laine, 2001, 35). Fenomenologisen tutkimushaastattelutilanteen on tarkoitus olla luonnollinen ja keskustelunomainen tapahtuma, jossa haastateltavalle pyritään antamaan mahdollisimman paljon tilaa (Laine, 2001, 36). Päädyin käyttämään tutkimuksessani hyvin avointa ja joustavaa sovellusta puolistruktu-

roidusta haastattelusta (esim. Mason, 2002; 62–67; Smith & Osborn, 2003, 55–57; 2004, 232–234). Puolistrukturoitua haastattelua suositellaan aineistonkeruumenetelmäksi myös käyttämäni tulkitsevan fenomenologisen analyysimenetelmän (Larkin, Watts & Clifton, 2006; Smith & Osborne, 2003, 55; ks. tarkemmin luku 7.5) kanssa. Strukturoidumattomalla eli avoimella haastattelulla tarkoitetaan, että keskustelua ei ole etukäteen sidottu tiettyyn rakenteeseen (Seidman, 1998, 9). Masonin (2002, 62) mukaan termi strukturoimaton haastattelu on hieman harhaanjohtava, sillä tutkimushaastattelu on aina jossakin määrin suunniteltu ja rajattu. Strukturoidussa haastattelussa haastattelijalla on tarkoin etukäteen rajannut haastattelun kohteen kysymyksien aiheet. Haastattelukysymykset noudattavat samaa järjestystä jokaisen haastateltavan kohdalla (Smith & Osborn, 2003, 55). Puolistrukturoidussa haastattelussa haastattelijalla sen sijaan esittää vähemmän rajattuja kysymyksiä, jotka ovat luonteeltaan usein avokysymyksiä, kuten ”Kertoisitko...?”, ”Miten koet...?”. Puolistrukturoitu haastattelu pohjautuu etukäteen päätettyihin aihealueisiin, niiden järjestys ja syvyys voivat kuitenkin vaihdella haastateltavien keskuudessa. Tarkoituksena on saada esille haastateltava oma ääni, kokemus ja tieto. Myös haastattelijalla voi puolistrukturoidussa haastattelussa osallistua keskusteluun joustavammin ja monipuolisemmin kuin strukturoidussa haastattelussa. (Kvale, 1996, 130–135; Smith & Osborn, 2003, 55–57.) Keskeistä kuitenkin on, että haastattelun taustalla on selkeä strategia, jota ohjaa tutkimuskysymys sekä etukäteen pohditut tutkimuksen ontologiset ja epistemologiset näkökulmat (Mason, 2002, 62–69).

7.3 Haastateltavien valinta

Haastateltavien valinnassa minua avusti keväällä 2006 EIJÄ ry:n järjestösihteeri. Olin suunnitellut haastattelevani tutkimukseen kahdeksasta kymmeneen lastensuojelun tukihenkilöä. Halusin pitää aineiston koon hallittavana ja pyrkiä mahdollisimman syvälliseen ymmärrykseen tukihenkilöiden sitoutumisen kokemuksesta. Myös Kvale (1996, 102) suosittelee laadullisessa tutkimuksessa käytettävän suhteellisen pientä tapausmäärää. Tavoitteeni oli saada tutkimukseeni sekä mies- että naispuolisia tukihenkilöitä.

Sovimme järjestösihteerin kanssa haastateltavien valintakriteereistä sekä käytännön järjestelyistä. Järjestösihteeri valitsi tutkimukseeni harkinnanvaraisella otannalla kymmenen EIJÄ ry:n kouluttamaa lastensuojelun tukihenkilöä ja hoiti ensimmäisen yhteydenoton heihin. Harkinnanvaraista otantaa käytetään Eskolan ja Suorannan (1998, 18)

mukaan silloin, kun tutkimukseen on tarkoitus saada sellaisia asiantuntijoita, jotka tuntevat tutkittavan ilmiön mahdollisimman hyvin. Harkinnanvaraisen otannan käyttö on suositeltavaa myös tutkimuksissa, joissa käytetään tulkitsevaa fenomenologista analyysimenetelmää (ks. luku 7.5 sekä Smith & Osborne, 2003, 54).

Haastateltavien valintakriteeriksi muodostimme sen, että henkilöt ovat toimineet lastensuojelun tukihenkilönä vähintään puoli vuotta. Ajallista ylärajaa toiminnalle emme asettaneet. Oletuksena oli, että vähintään puoli vuotta tukihenkilötoiminnassa mukana olleilla on kokemuksia vapaaehtoistyöhön sitoutumisesta sekä sitoutumiselle annettuja merkityksiä. EHJÄ ry kouluttaa lastensuojelun tukihenkilöitä valtakunnallisesti, valtaosa koulutuksista järjestetään kuitenkin Uudenmaan alueella. Haastattelujen järjestämisen helpottamiseksi tutkimukseeni valittiin henkilöitä ainoastaan Uudenmaan alueelta. Näin sekä matkakustannukset että haastatteluihin käytettävä aika pysyivät hallinnassani. Koimme tarpeelliseksi informoida opinnäytetyöstäni myös lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä, jotka työskentelivät tutkimukseeni valituilla alueilla. Laadin tiedotteen (Liite 1), jonka järjestösihteeri lähetti sosiaalityöntekijöille sähköpostitse.

Sain järjestösihteeriltä kymmenen lastensuojelun tukihenkilön tiedot, joista kahdeksan hän oli tavoittanut puhelimitse ja jotka olivat ilmoittaneet halukkuutensa osallistua tutkimukseeni. Soitin itse näille kahdeksalle henkilölle ja sovin jokaisen kanssa henkilökohtaisen haastatteluajan kesäkuulle. Kahta tukihenkilöä en tavoittanut puhelimitse, vaikka soitin heille useita kertoja ja jätin viestit heidän vastaajiinsa. Päätin suorittaa ensin kahdeksan haastattelua ja pohtia ne tehtyäni aineiston riittävyttä. Eskolan ja Suorannan (1998, 62) mukaan voidaan ajatella, että laadullisessa tutkimuksessa aineistoa on riittävästi, kun uudet tapaukset eivät tuota tutkimusongelman kannalta enää uutta tietoa. Perttula (1995a, 60–63) kuitenkin huomauttaa, että fenomenologisessa tutkimuksessa saturaatioperiaatetta, eli aineiston kylläntymistä, ei voida arvioida samalla tavoin kuin se kvalitatiivisessa tutkimuksessa yleisesti mielletään, sillä fenomenologisessa tutkimusprosessissa ollaan lähtökohdissaan kiinnostuneita ilmiöstä sellaisena, kuin se näytetään ihmisten kokemuksessa. Saturoitumisella voidaan viitata fenomenologisessa tutkimuksessa sen sijaan useampien tutkittavien koettujen maailmojen yhteisten kokemussisältöjen löytämiseen. (Mts.)

Kahdeksan haastattelua suoritettuani koin välittömän intuitiivisesti, että tutkimusaineistoni ei ollut saavuttanut tulkintaani Perttulan (1995a, 60–63) näkemyksestä saturoitumi-

sesta. Seitsemättä ja kahdeksatta haastattelua tehdessäni yllätyin haastateltavien erilaisista kokemussisällöistä aiempiin haastatteluihin verrattuna. Aloitin kuitenkin haastattelunauhojen litteroinnin ja alustavien analyysien tekemisen ennen kuin ryhdyin hankkimaan uusia haastateltavia tutkimukseeni.

Elokuussa 2006 aloitin työharjoittelun EHJÄ ry:ssä. Työskentely lastensuojelujärjestössä oli ainutlaatuinen mahdollisuus tutustua läheltä lastensuojelun tukihenkilöiden koulutukseen ja laajemmin koko toimintaan. Elokuussa EHJÄ ry:n Valtakunnallisen lastensuojelun tukihenkilötoiminnan kehittämishankkeen projektikoordinaattori avusti minua kahden haastateltavan hankinnassa. Menettelimme hänen kanssaan samalla tavoin, kuin olimme menetelleet aiemmin keväällä järjestösihteerin kanssa.

7.4 Haastattelut

7.4.1 Haastattelujen toteutuminen

Ensimmäisen koehaastattelun suoritin kesäkuussa 2006. Haastattelu sujui mielestäni hyvin ja sisällytin sen varsinaiseen haastatteluaineistoon. Tosin hioin hieman haastattelurunkoa koehaastattelun jälkeen: vaihdon muutaman aihealueen paikkaa ja muokkasin avaavia kysymyksiä. En kuitenkaan kokenut näiden muutosten vaikuttavan ratkaisevasti tulevien haastattelujen sisältöihin.

Haastatteluajojen sopiminen haastateltavien kanssa oli vaivatonta. Olin positiivisesti yllättynyt, kuinka innokkaita monet haastateltavista olivat osallistumaan tutkimukseen, vaikka he olivat kesälomalla tai heidän elämänsä vaikutti muuten kiireiseltä. Muutamaa henkilöä sain tosin hieman suostutella puhelimesta ja ehdotella useampia haastatteluajkoja. Tämä ei kuitenkaan muodostunut ongelmaksi tutkimukseni teossa. Vain yhden sovitun haastatteluajan jouduin siirtämään seuraavalle viikolle ja syynä siihen olivat oman henkilökohtaisen elämäni tapahtumat.

Kymmenestä haastattelusta kolme suoritin Kaisaniemessä oppimiskeskus Aleksandrian ryhmätyöhuoneissa, neljä haastateltavien kotona, kaksi ravintolassa ja yhden kirjastossa. Haastattelurungon olin laatinut tutustuttuani aiempaan vapaaehtoistyöstä tehtyyn tutkimukseen. Haastattelurunko (Liite 3) muodostui kolmesta pääaihealueesta, jotka olivat

tukihenkilöksi ryhtyminen, tukihenkilökoulutus ja tukihenkilönä toimiminen. Tukihenkilönä toimiminen jakautui edelleen merkityksiin ja tulevaisuuteen. Aihealueita avaavina kysymyksinä käytin esimerkiksi ”Palauta mieleen lähtökohta-ajatuksesi, muistatko miksi halusit ryhtyä lastensuojelun tukihenkilöksi?”, ”Kuvaile millaista on toimintasi lastensuojelun tukihenkilönä?” tai ”Miten koet sitoutumisen?” Tarkoitukseni oli ensin kannustaa haastateltavia kokemuksen kuvailuun omin sanoin ja esittää tämän jälkeen tarkentavia lisäkysymyksiä. Seidman (1998, 73) ohjeistaa haastattelijaa pyytämään haastateltavaa kertomaan yksityiskohtaisemmin mitä merkitystä kerrotulla on hänen itsensä kannalta, mikäli haastateltava puhuu kovin yleisellä tasolla. Tämä oli erityisen tarpeellista sitoutumisen kokemuksen selventämisessä. Yritin olla ohjailematta haastateltavia vastaamaan esimerkiksi ovatko he sitoutuneita tuettavaan, toimintaan vai organisaatioon.

Haastattelut noudattivat kolmea aikaperspektiiviä: mennyttä, nykyisyyttä ja tulevaa. Tällä pyrin hahmottamaan koko tukisuhteen kaaren: sitoutumisen muodostumisen, kehittymisen sekä tukihenkilöiden näkemykset suhteen jatkumisesta tai mahdollisesta päättymisestä. Haastattelut etenivät nykyisestä tilanteesta menneeseen ja kääntyivät lopuksi haastateltavan tulevaisuudennäkymiin. Haastattelut kestivät 45 minuutista 120 minuuttiin.

Tein jokaisen haastattelun jälkeen muistiinpanoja haastattelutilanteesta, joissa kuvailin haastattelun sujumista, häiriötekijöitä sekä omia tunnetilojani. Muistiinpanot helpottivat haastattelutilanteiden mieleen palauttamista aineiston analyysivaiheessa.

7.4.2 Haastatteluilmapiiri

Fenomenologisen tutkimuksen ihanteita noudattaen pyrin luomaan mahdollisimman avoimen ja luottamuksellisen haastatteluilmapiiriin (esim. Laine, 2001, 35). Olin kaikissa haastattelutilanteissa haastateltavan kanssa kahden. Annoin tutkimushenkilöille haastattelun alussa tutkimusesitteen (Liite 2), jossa oli lyhyesti kerrottu tutkimuksesta sekä lisäksi minun, tutkielmani ohjaajan ja EIJ ry:n toiminnanjohtajan yhteystiedot. Yhteystiedot olivat siltä varalta, että tutkimushenkilölle heräisi kysymyksiä haastattelun jälkeen.

Kerroin haastateltaville ennen varsinaisen haastatteluosuuden alkua, että kyseessä on vapaamuotoinen puolistrukturoitu haastattelu, jossa tarkoituksena on käsitellä kolmea aihealuetta. Kerroin, että haastattelukysymyksiin ei ole olemassa oikeita eikä vääriä vastauksia; tärkeintä on, että haastateltava kertoo omat mielipiteensä asioista. Sovimme, että haastattelut nauhoitetaan. Nauhuri ei näyttänyt häiritsevän haastattelujen kulkua. Korostin tutkittaville tutkimuksen luottamuksellisuutta sekä sitä, että haastattelunauhut ovat ainoastaan minun käytössäni.

Haastattelut etenivät pitkälti haastateltavien ohjaamina. Tiedyt keskeiset aihealueet käytiin jokaisen haastateltavan kohdalla läpi, mutta niiden järjestykset vaihtelivat haastattelusta toiseen. Havaitsin, että tiedyt aiheet olivat mielekkäämpiä keskustelunaiheita riippuen haastateltavasta ja tukisuhteen luonteesta. Haastattelukysymykset olivat luonteeltaan konkreettisia ja toiminnallisia. Ne kehottivat tutkittavaa kokemuksen kuvailuun omin sanoin. Kvalen (1996, 31–34, 131–135) mukaan haastattelijan haasteena on kuunnella tarkasti haastateltavan vastauksia ilman ennakkoluuloja ja keskeytyksiä, muistaa vastaukset sekä osata johtaa tarkentavia lisäkysymyksiä edellisestä vastauksesta. Tärkeää on myös tunnistaa haastateltaville henkilökohtaisesti tärkeät kohdat seuraamalla ilmeitä ja äänen painoa. Huomattaessa haastateltavan erityinen suhtautuminen johonkin asiaan, on siihen pyrittävä tarttumaan uudella kysymyksellä. (Mts.) Haastatteluja tehdessäni huomasin kuinka tarkentavien lisäkysymysten tekeminen ja tiettyihin tilanteisiin tarttuminen kehittyivät kokemuksen myötä. Tämä näkyi myös haastattelujen pituudessa sekä tiettyjen sisältöjen, esimerkiksi toiminnan annin ja sitoutumisen kuvailun, tarkentumisessa.

Haastateltavat olivat yllättävän avoimia. He kertoivat elämänmakuisia tarinoita siitä, millaista on toimia tukihenkilönä lastensuojelulapselle. Erityisesti mieleeni jäi haastattelu, jonka päätteeksi haastateltava kiitti minua antoisasta haastattelutuokiosta. Hänestä oli mukava keskustella tukihenkilönä toimimisesta kanssani, sillä olin niin kiinnostunut aiheesta ja hän sai olla itse tilanteen ”pääosassa”. Perttula (1995a, 68) valottaakin, että ”tutkimushaastattelu saattaa olla haastateltavalle myönteinen kokemus, koska siinä haastateltavan kokemukseen kohdistetaan arkielämälle usein vieras, intensiivinen ja pitkäkestoinen huomio”.

Uskon, että myös omalla asemallani oli vaikutusta siihen, että haastateltavat kokivat voivansa kertoa minulle kokemuksistaan luottamuksellisesti. Olin ”puolueeton” heihin

nähden, sillä en edustanut toimintaa organisoivaa tahoa eli sosiaalitoimea tai järjestöä. Tosin kahden viimeisen haastattelun aikana olin aloittanut työharjoittelun EHJÄ ry:ssä. Tämä tuli esille kuitenkin vasta varsinaisen haastatteluosuuden päätyttyä, eikä asia näin ollen vaikuttanut näiden haastatteluiden sisältöihin.

Koin haastatteluilmapiirin olevan luonnollisempi haastateltavan kotona kuin esimerkiksi oppimiskeskus Aleksandrian ryhmätyöhuoneessa. Toisaalta kotioloissa tehty haastattelu saattoi helpommin ajautua haastattelurungon ulkopuolisiin asioihin, kuten asuinpaikkaan ja naapureihin. Kotona tehdyt haastattelut olivat uskoakseni tästä johtuen kestoltaan pidempiä kuin muualla tehdyt. Myös julkisilla paikoilla: ravintoloissa ja kirjastossa tekemäni haastattelut olivat mielestäni ilmapiiriltään vapautuneempia kuin oppimiskeskuksessa tehdyt. Kadushin (1983, 131) huomauttaakin, että vaikka rauhallinen ja erillinen tila on yleensä suotava haastattelupaikaksi, ei umpitilaan eristäytyminen aina ole paikallaan.

Haastattelun lopussa haastateltavalla oli mahdollisuus kysyä minulta kysymyksiä. Usein haastateltavien kysymykset koskivat tutkimukseni aikataulua sekä omia aikeitani ryhtyä lastensuojelun tukihenkilöksi. Monet toivottivat minulle menestystä tutkimuksen teossa ja muutenkin opinnoissani. Usein laitettuani nauhurin pois päältä keskustelimme haastateltavien kanssa vielä arkipäivän asioista.

Onnistuneen haastatteluilmapiirin luomisesta kertoo uskoakseni seuraava sähköpostiviesti, jonka sain yhdeltä haastateltavalta³ haastattelun jälkeisenä päivänä:

MARJA: Olit muuten hyvä haastattelija, joka kuunteli haastateltavan vastaukset ja "eli mukana", eli saatoit heittää jonkun kommentin "lappusi" ulkopuolelta. Tollaselle henkilölle on kiva kertoa! Et myöskään jääny jankkaamaan kysymyksilläsi aihetta, joka oli jo käsitelty. Muutenkin olit huomaavainen & kohtelias haastattelija!!

Hyvää jatkoa!!

³ Haastateltavan nimi on muutettu yksityisyyden suojaamiseksi.

7.5 Fenomenologinen analyysi aineiston analyysimetodina

Fenomenologisen tutkimuksen päämääränä on kuvata elettyä kokemusta mahdollisimman laajana rakenteena. Tutkimus pyrkii ymmärtämään ihmisen kokemusta, sille annettujen merkitysten avulla. (Laine, 2001, 26–27.) Fenomenologian peruseräaateen mukaan metodin konkreettinen muoto riippuu tutkittavan ilmiön asettamista lähtökohdista (Giorgi, 1985, 8–9). Wertzin (1985, 158) mukaan kaiken fenomenologisen tutkimuksen peruslähtökohta on, että metodi on toissijaisessa asemassa tutkittavaan ilmiöön nähden. Näin ollen ei ole olemassa yhteydetöntä, kaikkien ilmiöiden tutkimukseen pätevää metodia (Perttula, 1995b).

Fenomenologisessa tutkimuksessa on löydettävissä hieman toisistaan poikkeavia analyysitapoja. Karkeasti voidaan erottaa kaksi fenomenologisen tutkimuksen pääsuuntaa: Husserlin deskriptiivinen ja Heideggerin hermeneuttinen fenomenologia (ks. luku 5). Deskriptiivinen fenomenologia pyrkii kokemusten kuvailuun ilman tulkintaa, kun taas hermeneuttisessa fenomenologiassa tulkinta on sallittua. Käytin tutkimuksessani tulkitsevaa fenomenologista analyysimenetelmää (*Interpretative Phenomenological Analysis, IPA*), (Smith & Dunworth, 2003; Smith & Osborne 2003; 2004). Menetelmä on vielä melko tuntematon ja vähän käytetty sosiaalipsykologisessa tutkimuksessa. Tulkitseva fenomenologinen analyysi on kehitetty erityisesti psykologiaan ja siinä tarkemmin terveystieteologiaan. Smithin ja Osbornen (2003, 53) mukaan tulkitseva fenomenologinen analyysi soveltuu erityisesti aiheisiin, jotka ovat monimuotoisia, vähän tutkittuja ja joissa pyrkimyksenä on ymmärtää prosessia tai muutosta. Koin menetelmän soveltuvan vapaaehtoistyöhön sitoutumisen tutkimiseen sekä aiheen tutkimattomuuden että tukisuhteen prosessiluonteen vuoksi.

Tulkitsevan fenomenologisen analyysin teoreettiset juuret ovat hermeneuttisessa fenomenologiassa sekä symbolisessa interaktionismissa (esim. Denzin, 1992). Menetelmän tavoitteena on selvittää, kuinka ihmiset ymmärtävät henkilökohtaista ja sosiaalista maailmaansa. Pyrkimyksenä on pureutua tutkittavien subjektiivisiin kokemuksiin ja näille kokemuksille annettuihin merkityksiin, huomioiden merkitysten rakentumiseen vaikuttava sosiaalinen todellisuus. Analyysimenetelmän tulkinnallisuutta voidaan kutsua kaksinkertaiseksi hermeneutiikaksi, sillä tutkimukseen osallistujat pyrkivät ymmärtämään

maailmaansa, jota tutkija puolestaan pyrkii ymmärtämään tutkimusprosessissaan. (Smith & Osborne 2003, 51–54.)

Tulkitseva fenomenologinen analyysi on luonteeltaan aineistolähtöistä ja idiografista. Aineistolähtöisyydellä pyritään mahdollisimman avoimeen ja ei-testaavaan tutkimusotteeseen. Idiografisuus tutkimuksessa tarkoittaa aineiston yksityiskohtaista analyysia tekstistä toiseen ja vain varovaista yleistysten muodostamista koskemaan koko tutkimusjoukkoa. (Smith & Dunworth, 2003, 608; Smith & Osborne 2003, 66; 2004, 229–231.) Tutkimusjoukko on tulkitsevassa fenomenologisessa analyysissä melko pieni (5–15 henkilöä), sillä pyrkimyksenä on ymmärtää tietyn ryhmän kokemuksia ja näille kokemuksille annettuja merkityksiä (Smith & Osborne 2004, 231). Merkitykset eivät ole ilmiselvästi havaittavissa, vaan niiden löytäminen edellyttää jatkuvaa tekstin ja tulkinnallisen prosessin sitouttamista toisiinsa (Smith & Osborne 2003, 51).

Tulkitsevalla fenomenologisella analyysillä on sekä yhtäläisyyksiä että eroja grounded theoryn (esim. Glaser & Strauss, 1967) kanssa. Keskeinen yhtäläisyys molemmissa menetelmissä on aineistolähtöisyys. Grounded theoryyn verrattuna tulkitseva fenomenologia on kuitenkin psykologisempi ja aineistoon lähestyminen on idiografisempaa. Toinen ero menetelmien välillä liittyy teorian muodostamiseen, joka ei tulkitsevassa fenomenologisessa analyysissä ole välttämätöntä kuten grounded theoryssa. Tosin huomioitavaa on, että grounded theorysta on kehitetty vuosien aikana useita sovelluksia. Tämän vuoksi osa grounded theory –tutkimuksista vaikuttaa hyvin samankaltaisilta tulkitsevan fenomenologisen tutkimuksien kanssa ja osa on puolestaan täysin eriäviä. (Smith & Dunworth, 2003, 606.)

Smith ja Osborne (2003, 51–81) antavat tulkitsevan fenomenologisen analyysiprosessin etenemiseen tarkat ja konkreettiset ohjeet. Samalla he kuitenkin muistuttavat, että tulkitsevalle fenomenologiselle analyysille, kuten kvalitatiiviselle tutkimukselle yleensäkin, ei voida määrittää yhtä ja ehdotonta tapaa tehdä tutkimusta. Jokainen tutkija soveltaa menetelmää omiin käyttötarkoituksiinsa sopivaksi. (Mts. 52–53.) Analyysi etenee nelivaiheisesti. Ensimmäinen vaihe perustuu teemojen etsimiselle. Teksti luetaan useita kertoja läpi ja tarkoituksena on saada aineisto mahdollisimman tutuksi. Paperiversion vasempaan marginaaliin merkitään kaikki kiinnostavat kohdat tekstistä. Kohdat voivat olla esimerkiksi eroja, yhtäläisyyksiä, toistoja tai ristiriitaisuuksia haastateltavan puheessa. Tämän jälkeen merkinnät muutetaan ytimekkäiksi ilmauksiksi, joihin tiivistyy

tekstikohdan olennainen sisältö. Tähän teemojen muodostamiseen voidaan käyttää hyväksi paperiversion oikeaa marginaalia. (Smith ja Osborne, 2003, 67–71.)

Analyysin toisessa vaiheessa teemat kirjataan ylös ja niiden välisiä yhteyksiä tarkastellaan. Tämä edellyttää analyttistä ja teoreettista järjestelyä. Tutkija pyrkii havaitsemaan tekstin keskeisimmät teemat ja niiden väliset yhteydet. Osa teemoista ryhmittyy keskenään ja osa jää omiksi teemoikseen. Teemojen ryhmittämisessä on tärkeää säilyttää yhteys alkuperäiseen tekstiin. Vaihe on luonteeltaan toistuva ja edellyttää tiivistä suhdetta tutkijan ja tekstin välillä. Teemoista muodostetaan taulukko. Taulukko helpottaa teemojen välisten suhteiden hahmottamisessa ja koko analyysin organisoinnissa. Teemaryhmittymät nimetään edustamaan tiettyä yläteemaa. Tässä vaiheessa osa teemoista jää pois, ja tutkija kiinnittää erityistä huomiota teemojen sisältöihin sekä niiden sopivuuteen nimettyyn yläteemaan. (Mts. 71–73.)

Analyysin kolmannessa vaiheessa siirrytään aineiston seuraavaan tekstiin, eli useimpien seuraavaan haastatteluun. Smithin ja Osbornen (2003, 73) mukaan tutkija voi seuraavan tekstin analysoinnissa joko hyödyntää ensimmäisen tekstin yhteydessä muodostettua taulukkoa tai aloittaa täysin "puhtaalta pöydältä". Kumpaan tahansa vaihtoehtoon tutkija päätyy, olennaista on poimia tekstissä sekä toistuvat ilmaukset että huomioida uudet seikat. Tärkeää on aineiston erojen ja yhtäläisyyksien kunnioittaminen. Kun jokainen tutkimuksen teksti on systemaattisesti analysoitu, muodostetaan olemassa olevista teemoista päätaulukko. Tutkijan priorisoi muodostamia teemoja ja jättää osan kokonaan tulosten ulkopuolelle. Jäljelle jäävien teemojen tavoitteena on kuvata mahdollisimman monipuolisesti tutkimusaineistoa. (Mts. 73–76.)

Analyysin viimeisessä vaiheessa lopulliset teemat muutetaan kerronnallisiksi kuvauksiksi. Kuvauksia elävöittämään voidaan ottaa suoria lainauksia haastateltavien puheesta. Tärkeää on säilyttää ero haastateltavan puheen ja tutkijan tulkinnan välillä. Smith ja Osborne (2003, 77) ehdottavat kahta eri tapaa tulosten esittämiseen. Ensimmäisessä vaihtoehdossa temaattinen analyysi esitetään varsinaisessa tulososiossa ja erillisessä diskussio –osuudessa linkitetään nämä tulokset aiempaan tutkimuskirjallisuuteen. Toinen vaihtoehtoinen tapa on esittää tutkimuksen tulokset ja aiempi kirjallisuus samassa osiossa. (Mts.)

Tulkitsevassa fenomenologisessa analyysissä korostuu tutkijan aktiivinen rooli tutkimusprosessissa. Pyrkiessään mahdollisimman lähelle tutkittavan maailmaa tutkijan on aktiivisesti tulkittava myös omia käsityksiään ja pyrkiä tiedostamaan niiden vaikutukset tutkimukseen. (Smith ja Osborne, 2003, 51.)

7.6. Analyysin kulku

7.6.1 Analyysin ensimmäinen vaihe

Analyysini alkoi haastattelunauhojen litteroinnista. Litteroin haastattelut sanatarkasti, kuten Perttula (1995a, 119–120) suosittelee fenomenologisessa tutkimuksessa tehtävän. Kirjasin tekstiin myös ei-kielellistä kommunikaatiota, kuten naurua ja hermostuneisuutta, silloin kuin koin niillä olevan merkitystä sanoman sisältöön. Litteroinnissa käyttämäni merkit ja lyhenteet esittelen liitteessä 4. Pyrin jo litterointivaiheessa suhtautumaan mahdollisimman avoimin mielin aineistoon. Näin toteutin fenomenologisessa analyysissä edellytettyä reduktiota (esim. Perttula, 1995a, 68–72). Litteroitua tekstiä kertyi 297 sivua 1,5 rivivälillä kirjoitettuna. Tekstimäärä on suuri. Se sisälsi myös haastateltavien taustatiedot, jotka olisi litterointiurakan helpottamiseksi kannattanut kerätä lomakkeella. Taustatiedot toimivat analyysissä apuvälineinäni kokemusten ymmärtämisessä. Aineisto sisälsi runsaasti myös käytännön tietoja tukihenkilötoiminnasta, jotka pyrin huomioimaan tutkimuksessani.

Tulkitseva fenomenologinen analyysi oli minulle uusi kvalitatiivisen aineiston analyysimenetelmä. Saadakseni sen mahdollisimman tutuksi itselleni, aloitin analysoinnin kokeilumielessä ensimmäisestä haastattelusta. Koeanalyysin vuoksi analyysini eri vaiheiden kuvaaminen poikkeaa kokonaisuudessaan hieman Smithin ja Osbornen (2003, 67–79) esittämästä nelivaiheisestä mallista.

Luin ensimmäisen haastattelun mahdollisimman perusteellisesti läpi. Pyrin pääsemään lähelle tutkittavan ajatusmaailmaa. En tehnyt tässä vaiheessa vielä merkintöjä, vaan keskityin tutkittavan puheeseen ja hänen tapaansa käsittää lastensuojelun tukihenkilönä toimimista. Toisella lukukerralla merkitsin haastattelusta kaikki kiinnostavat kohdat paperiversion vasempaan marginaaliin. En kiinnittänyt huomiota merkitsemieni kohtien relevanttiuteen tutkimuskysymysten tai haastattelurungon kannalta. Tarkoitukseni oli

pysyä mahdollisimman avoimena aineistolle. Merkinnät perustuivat puhtaasti haastattelavan käyttämään kieleen. Kolmannella lukukerralla muodostin alkuperäisistä ilmauksista teemoja, jotka mahdollisimman hyvin kuvasivat haastattelavan kokemuksia kussakin kohdassa. Teemoja muodostui yhteensä 63 kappaletta. Smithin ja Osbornen (2003, 67–68) mukaan muodostaessaan teemoja tutkija siirtyy hieman kuvailua korkeammalle tasolle ja hän voi käyttää apunaan psykologista termistöä. Tärkeää on kuitenkin säilyttää kosketus haastattelavan puheeseen (mts. 68). Koin hieman hankalaksi teemojen muuntamisen abstraktiotasolle ja kyseenalaistin oikeuteni tulkita haastattelavan puhetta. Smithin ja Osbornen (2003, 68) mukaan analyysin tämän vaiheen taito on tutkijan kyvyssä muodostaa ilmauksia, jotka yltyvät teoreettisiin kytkentöihin eri teemojen välillä ja samalla säilyttävät yhteyden ilmauksen alkuperäisyyteen.

Teemojen muodostamisen jälkeen listasin kaikki teemat paperille ja aloin pohtia niiden välisiä suhteita. Hahmottelin teemoista käsittekarttoja ja mietin karttojen avulla teemojen yhteyksiä toisiinsa. Käytin apunani värikyniä. Olin tehnyt hyvin yksityiskohtaista teemoittelua haastattelusta ja huomasin usean teeman olevan sisällöllisesti samantyyppinen. Pyrin yhdistämään nämä teemat laajemmiksi yläteemoiksi. Pohdin tässä vaiheessa myös ryhmittymiä tutkimuskysymysteni valossa; keskityin erityisesti sitoutumisen kokemukseen. Pian havaitsin sitoutumisen linkittyvän useampaan teemaan haastattelavan puheessa. Koin hankalaksi hajottaa nämä teemat toisistaan ja samanaikaisesti säilyttää sitoutumisen ajallinen muotoutuminen. Lopulta päädyin hyvin väljään kolmeen yläteemaan, joissa toteutui sitoutumisen prosessiluonne. Teemat olivat: lastensuojelun tukihenkilöksi ryhtyminen, lastensuojelun tukihenkilönä toimiminen ja tulevaisuus. Näiden kolmen yläteeman alle sisältyi tässä vaiheessa kaksikymmentä teemaa, joiden sisällöt ja nimet hioutuivat jatkuvasti analyysini edetessä. Osa teemoista jäi jo ensimmäisessä vaiheessa analyysini ulkopuolelle. Muodostin teemoista taulukon, joka selkiytti teemojen sisältöjen ja yhteyksien hahmottamista.

7.6.2 Analyysin toinen vaihe

Ensimmäisen koeanalyysin jälkeen siirryin aineistoni seuraaviin haastatteluihin. Luin jokaisen haastattelun yksitellen läpi ja tein niihin samalla tavalla alustavia merkintöjä kuin ensimmäisen haastattelun kohdalla. Ensimmäisessä analyysissä tekemäni havainnot ja muodostamani teemat ohjasivat seuraavien haastattelujen analysointia. Näissä

yhdeksässä haastattelussa teemoja muodostui 48–71 kappaletta haastattelua kohden. Käytyäni kaikki kymmenen haastattelua läpi, totesin tarvitsevani metodista apuvälinettä aineistoni hallintaan. Otin käyttöön kvalitatiivisen tutkimusaineiston käsittelyyn kehitetyn ATLAS.ti -ohjelman. Jatkoin työskentelyä edelleen yksitellen jokaisen haastattelun kohdalla. Siirsin haastattelut omiin hermeneuttisiin yksiköihinsä ja muodostin käsin kirjaamistani teemoista jokaiselle haastattelulle oman teemalistansa. Liitteessä viisi esitelen otteen tästä teemoittelusta ATLAS.ti -ohjelmassa. ATLAS.ti:n avulla aineiston käsitteleminen helpottui huomattavasti: yläteemojen muodostaminen onnistui family manager -toiminnolla ja kokonaisuudessaan ohjelma mahdollisti tiiviin yhteyden säilyttämisen sekä haastateltavan alkuperäiseen puheeseen että muihin haastatteluihin. Haastatteluissa toistuivat selkeästi tietyt teemat, mutta koin aineistoni myös erityisen sisältörikkaaksi. Edellisten haastattelujen teemoittelut ohjasivat tulevien teemojen muodostamista. Sisällytin myös jo teemoiteltuihin haastatteluihin uusia sisältöjä sekä hioin teemojen nimiä.

7.6.3 Analyysin kolmas vaihe

Analyysin kolmannessa vaiheessa minulla oli käsissäni kymmenen haastattelun teemat, joista aloin muodostaa lopullista päätaulukkoa. Erityisen haastavaksi koin tässä vaiheessa teemojen priorisoinnin: osa teemoista oli jätettävä kokonaan analyysin ulkopuolelle. Smithin ja Osbornen (2003, 76) mukaan teemoja ei valita päätaulukkaan puhtaasti niiden esiintymisrunsauden mukaan, vaan valinnassa on huomioitava myös teemoja korostavat sisällölliset rikkaudet sekä niiden kyky tuoda esiin aineiston muita teemoja. Päätaulukko muodostui lukemattomien teemojen uudelleen nimeämisen ja hylkäämisen kautta. Prosessin aikana koin useita tuskallisia, mutta myös jännittäviä ja intensiivisiä hetkiä yrittäessäni luoda teemoja, jotka parhaiten kuvaisivat niiden sisältöjen yhteisiä olemuksia. Lopulta päädyin kolmeen yläteemaan, joiden alle sijoittui yhteensä kolme toista alateemaa.

Koko analyysin ajan pyrin säilyttämään tiiviin yhteyden alkuperäiseen tekstiin. Tarkistin analyysin edetessä muodostamieni teemojen johdonmukaisuutta sekä niiden sisältöjen kuvaavuutta alkuperäisen aineiston kanssa. Pyrin myös tietoisesti vähentämään omien ennakkokäsitysteni vaikutusta analyysiin: luin aineistoa sillä mielellä, mikä siinä

olisi omien ennakkokäsitysteni vastaista sekä pohdin omaa suhdettani ja käsityksiä vapaaehtoistyöstä⁴.

7.6.4 Analyysin neljäs vaihe

Analyysin neljäs vaihe tarkoitti lopullisen päätaulukon muuntamista kerronnalliseksi kuvaukseksi. Kokemusten kuvaamisen elävöittämiseksi palasin jälleen kerran alkupe- räiseen haastatteluaineistoon, josta irrotin otteita kuvaamaan kokemuksia. Kokemusten kuvaamisessa pyrin tuomaan esille sekä tukihenkilöille yhteisiä että joukosta erottuvia piirteitä. Pyrkimykseni ei ole esittää kaikille lastensuojelun tukihenkilöille yleistettäviä sitoutumisen kokemuksia. Yleistettävyyden sijaan tarkoitukseni on avata näkökulmia sitoutumisen kokemisen ymmärtämiseen. Otteet on pyritty säilyttämään mahdollisimman alkuperäisinä. Haastateltavien yksityisyyden suojaamiseksi nimet sekä joita- kin tunnistamiseen johtavia yksityiskohtia on muutettu.

7.7 Haastateltavat

Tutkimukseen osallistuneet 10 lastensuojelun tukihenkilöä olivat kaikki Uudenmaan alueelta. Suurin osa EIJÄ ry:n koulutuksista järjestetään Uudellamaalla. Haastattelujen tekemisen kannalta tällä oli helpottava vaikutus minulle haastattelijana, sillä osan haastatteluista suoritin tutkimushenkilöiden kotipaikkakunnalla. Osan haastatteluista tein Helsingissä, sillä tutkimushenkilöt kävivät esimerkiksi Helsingissä töissä ja haastattelut oli vaivattominta suorittaa heti työpäivän jälkeen. Tutkimushenkilöiden valintakriteerinä oli se, että henkilön tukisuhde oli kestänyt vähintään puoli vuotta. Pyrkimyksenä oli saada tutkimushenkilöiksi sekä naisia että miehiä.

Haastatelluista 8 oli naisia ja 2 miehiä. Haastateltavien keski-ikä oli 37 vuotta. Nuorin tutkimukseen osallistuvista oli 23-vuotias ja vanhin 58-vuotias. Kolme haastateltavista oli tutkimushetkellä naimisissa, kolme oli avoliitossa, kaksi oli eronnut; toinen heistä oli purkamassa avioliittoaan ja toinen kertoi seurustelevansa uuden kumppanin kanssa.

⁴ Itse en ole koskaan osallistunut varsinaiseen vapaaehtoistyöhön, enkä ollut juuri keskustellut ennen tutkimukseni aloittamista ihmisten kanssa vapaaehtoistyöhön liittyvistä kokemuksista.

Kaksi tutkimushenkilöä kertoi elävänsä yksin. Viidellä haastatteluun osallistuneista oli omia lapsia. Lasten lukumäärä vaihteli yhdestä neljään. Lapset olivat iältään kuudesta neljäänkymmeneen vuotta. Yksi tutkimushenkilö oli haastatteluhetkellä raskaana.

Haastatelluista seitsemän oli työssäkäyviä, kaksi heistä opiskeli työnsä ohessa. Kaksi tutkimushenkilöä oli juuri siirtymässä työelämästä täysipäiväiseen opiskeluun. Toinen heistä ryhtyi jatkamaan aikoinaan kesken jäänyttä tutkintoaan ja toinen vaihtoi alaa. Yksi haastatelluista oli jäänyt kokonaan pois työelämästä. Haastateltujen koulutustausta ja työhistoria oli hyvin monipuolinen. Erilaisissa sosiaalialojen tehtävissä toimi kolme henkilöä. Kaksi haastatelluista oli toiminut opetustehtävissä. Alempia toimihenkilöitä oli kaksi ja ylempiä yksi. Teknisiä aloja edusti tai oli edustanut kaksi henkilöä. Kolmella tutkimukseen osallistuneista henkilöistä oli työkokemuksia eri aloilta. Merkille pantavaa on, että kaikilla heistä nämä rinnakkaiset alat olivat aivan erityyppisiä, jopa vastakkaisia, kuin pääammatiksi katsottava ala.

Haastateltavien harrastukset olivat hyvin monipuolisia ja niissä esiintyi suurta vaihtelua. Yhdeksän haastatelluista ilmoitti harrastavansa erilaisia vapaa-ajan liikuntamuotoja, kuten kuntosalilla käyntiä, käsipalloa, vesijuoksua, tennistä ja jääkiekkoa. Harrastuksina mainittiin myös muun muassa musiikki, kulttuuri sekä ystävien ja perheen kanssa yhdessäolo. Yhdellä haastateltavalla ei ollut harrastuksia lainkaan. Mielenkiintoista on, että vain yksi haastateltavista mainitsi tukihenkilötoiminnan harrastukseksi.

Harrastuneisuudella ei tässä tutkimuksessa näyttänyt olevan yhteyttä vapaaehtoistyön kokemuksiin, sillä haastateltavalla, joka ei harrastanut lainkaan, oli aikaisempia kokemuksia vapaaehtoistyöstä. Puolestaan niistä yhdeksästä henkilöstä, jotka ilmoittivat harrastavansa aktiivisesti, viisi oli ennen lastensuojelun tukihenkilöksi ryhtymistä ollut mukana vapaaehtoistyössä.

Tutkimushetkellä seitsemällä haastateltavista oli tukisuhde käynnissä ja kolmen tukisuhde oli päättynyt. Suhteen päättymisestä oli kulunut korkeintaan vuosi. Kaksi tutkimushenkilöä, joiden varsinainen tukisuhde oli päättynyt, olivat edelleen yhteydessä tuettaviinsa. Vain yksi tutkimushenkilö ei ollut tavannut tuettavaansa tukisuhteen päättymisen jälkeen. Hän oli kuitenkin kuullut tuettavan äidin kautta lapsen kuulumisia.

Haastateltavien tukisuhteiden kestot vaihtelivat seitsemästä kuukaudesta viiteen vuoteen. Keskimäärin tukisuhteet olivat kestäneet haastatteluhetkellä yhden vuoden ja yhdeksän kuukautta. Tuettavien lasten keski-ikä oli 12 vuotta. Nuorin tuettavista oli kolmevuotias ja vanhin 18-vuotias.

Kuudella haastatteluun osallistuneista henkilöistä oli ollut tuettavia ennen nykyistä tai jo päättynyttä tukisuhdetta. Neljällä näistä aikaisemmat tuettavat olivat olleet lastensuojelulapsia. Yhdellä haastateltavista oli aikaisemmin ollut tuettavanaan kehitysvammainen tyttö ja yksi oli saanut vanhusystävän SPR:n kautta. Yksi haastateltavista toimi haastatteluhetkellä tukihenkilönä myös Rikosuhripäivystyksessä. Yksi tutkimukseen osallistuneista oli toiminut lastensuojelun tukiperheenä samanaikaisesti kun hän oli ollut tukihenkilönä.

8 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä tulososiossa esitän analyysin perusteella muodostamani lastensuojelun tukihenkilöiden kokemukset vapaaehtoistyöhön sitoutumisesta. Nämä kokemukset ovat tutkimukseni empiirinen tulos. Analyysi on muodostettu täysin aineistolähtöisesti. Palasin kirjallisuuden pariin vasta kokonaisuuden hahmottumisen jälkeen.

Tutkimukseni tulokset jakautuvat kolmeen yläteemaan, joista ilmenee sitoutumisen kokemuksen prosessiluonne. Lähden liikkeelle lastensuojelun tukihenkilöksi ryhtymisestä, jossa tarkastelun kohteena ovat haastateltavien motiivit ja sitoutumisen muodostuminen. Pyrin tässä osiossa vastaamaan tutkimuskysymyksen ensimmäiseen alakysymykseen: Miten lastensuojelun tukihenkilöiden sitoutuminen muodostuu?

Tuloksien toisessa yläteemassa käsitellään tukihenkilönä toimimista, jossa etsin vastaus-ta tutkimuskysymyksen toiseen alakysymykseen: Miten ja mihin lastensuojelun tukihenkilöt kokevat sitoutuvansa? Kolmanteen alakysymykseen, tukihenkilöiden sitoutumisen tulevaisuuteen esitän vastauksen tulososion kolmannessa yläteemassa.

8.1 Lastensuojelun tukihenkilöksi ryhtyminen: sitoutumisen muodostuminen

Lastensuojelun tukihenkilöiden sitoutumisen muodostumisen tarkastelu käynnistyy toimintaan mukaan lähtemisen syistä. Olen nostanut keskeiseksi yhteiseksi motiiviksi haastateltaville halun auttaa, jota esittelen seuraavaksi. Motiivien tarkastelu noudattaa idiografista lähestymistapaa tutkimusaineistoon. Tämä jälkeen sitoutumisen muodostumista tarkastellaan laajemmin kokonaisuutena, jolloin pyrin esittämään haastateltavien erillisistä kokemuksista yhteisiä piirteitä.

8.1.1 Halu auttaa lapsia ja nuoria

Kaikki haastattelemani henkilöt mainitsivat tärkeimmäksi motiivikseen ryhtyä lastensuojelun tukihenkilöksi halun auttaa. Tämän tutkimuksen erityispiirteenä voidaan pitää auttamisen kohdistumista nimenomaan lapsiin ja nuoriin. Halu auttaa muodostui tutkimukseni *päämotiiviksi*, jonka avulla perustellaan toiminnalle annettuja muita motiiveja.

Muut motiivit, joita nimitän *tukeviksi* motiiveiksi, olivat: elämäntilanne, elämänhistoria, aiemmat kokemukset vapaaehtoistyöstä, persoonallisuuden piirteet, työ ja opinnot sekä sosiaaliset suhteet. Kaikilla tutkimukseen osallistuneista motiivit ilmenivät edellä lueteltujen motiivien yhdistelminä, jotka kietoutuivat hieman eri tavoin vapaaehtoistyön eri vaiheissa toisiinsa.

Tukihenkilöksi ryhtyessä halu auttaa oli voimakkainta ja se oli luonteeltaan altruistista.

LIISA: Lähtökohtana on se toisen jelpminen, toisen auttaminen. Ja se et jotain voi antaa omasta elämästään, jonkun pienen palasen jollekin toiselle ja ehkä tuottaa hyvää mieltä toiselle.

Halu auttaa pohjautui vahvasti haastateltavien arvoihin. Valtaosa haastateltavista nimesi auttamisen arvoksi sinänsä. Myös luterilainen lähimmäisen rakkaus mainittiin arvona. Yhdistävä piirre haastateltavien arvojen kuvauksissa oli ihmissuhteiden merkityksen korostaminen. Puhuessaan ihmissuhteista haastateltavat korostivat ajan tärkeyttä. Aika liitettiin lasten kanssa yhdessäoloon. Ne haastateltavat, joilla oli omia lapsia, korostivat omien lasten kanssa vietetyn ajan tärkeyttä. Tätä samaa läsnäoloa ja yhdessä vietettyjä hetkiä haluttiin tarjota tuettaville lapsille ja nuorille. Ajan merkitys tuli vahvasti myös niiden haastateltavien keskuudessa, joilla ei ollut omia lapsia. He halusivat antaa aikaansa lapsille, jotka sitä kipeästi tarvitsevat.

LIISA: Sitä just ajatteli että mulla on paljon kummilapsia ja näin. Niin se oli semmosta automaattista se oleminen ja tekeminen ja. Semmosta luonnollista, niin sitä ajatteli et miksei se tässäkin olis. Miksi se ei voisi onnistua ja miksi sitä ei voisi jakaa enemmänkin, niin kuin vaan tutuille ja sukulaisille.

Kaiken kaikkiaan haastateltavat kokivat vaikeaksi eritellä arvojaan. Arvoperusteluihin liittyi kuitenkin olennaisesti arvojen välittäminen tuettavalle lapselle tai nuorelle.

E: Entäs jos mietit sun ihanteita tai arvoja? Et mitä sä ite pidät tärkeänä elämässä, niin onks niillä ollu vaikutusta?

MARKKU: No kyl varmaan sillä tavalla... jollain siis siinä on varmaan ne mitä ite arvostaa ja semmoset, niin ne on... joku asia siinä, koska kyllähän se lähtee siitä että pystyis ... siirtää niitä omia ajatuksiinsa tai semmosii... arvoja jollekin eteenpäin. Että kyllä sillä varmaan jotain on semmosia.

Tukevista motiiveista elämäntilanne oli keskeinen haastateltavien keskuudessa. Elämäntilanteen vaikutus tukihenkilöksi ryhtymiseen tarkoitti esimerkiksi yhden haastateltavan kohdalla siirtymää pois työelämästä, minkä vuoksi hän ilmoitti haluavansa tehdä jotakin hyödyllistä. Toinen haastateltava puolestaan halusi itse perheettömänä ihmisenä antaa aikaansa tukea tarvitseville lapsille. Tärkeä huomio on, että haastateltavat eivät viitanneet elämäntilanteeseensa ainoastaan yksittäisinä mainintoina toimintaan mukaan lähtemisen syynä, vaan kuten analyysin edetessä tullaan huomaamaan, haastateltavat peilaivat elämäntilanteensa kautta myös toiminnassa jatkamista ja tulevaisuuttaan lastensuojelun tukihenkilönä.

Elämänhistorian vaikutus tukihenkilöksi ryhtymiseen ilmeni neljällä haastateltavalla. Yksi heistä koki omalla kasvatuskulttuurillaan olleen vaikutusta haluun auttaa toisia. Hänen lapsuuden kotinsa ovet olivat aina olleet avoinna kaikille, joten hän koki luonnolliseksi avun tarjoamisen toisille ihmisille. Toinen elämänhistoriaansa viitannut haastateltava puolestaan kertoi itse olevansa monilapsisesta perheestä lähtöisin ja uskoi tällä olevan vaikutusta tarpeeseensa antaa tukea ja neuvoja. Elämänhistorian vaikutus lastensuojelun tukihenkilöksi ryhtymiseen ei ollut jokaisen neljän haastateltavan kohdalla kuitenkaan positiivisista lähtökohdista juontuvaa. Pirjon vapaaehtoistyöhön mukaan lähtemiseen olivat vaikuttaneet koetut vaikeudet.

E: Uskotsä et sun omilla elämäkokemuksilla tai perhekokemuksilla on ollu vaikutusta siihen, että sä oot ryhtyny tukihenkilöks?

PIRJO: Se voi olla, niin... Kun ollu näitä juttuja meillä, niin sitä aina ajattelee... Et menis toisil paremmin ((hymähtää)). Kun ei näillä omilla aina niin hyvin oo menny, niin kai siinä on jotain tämmöstä ehkä.

Pirjolla oli ollut suuria ongelmia omien lastensa kanssa, muun muassa huumeita, rikollisuutta ja onnettomuuksia. Huomioitavaa on, että vapaaehtoistyöhön vaikuttaneista negatiivisista elämäkokemuksista kertoneet haastateltavat eivät maininneet, kuinka he ovat selviytyneet näistä tapahtumista. Tärkeä huomio tässä kohdin myös on, että haastateltavat eivät olleet lähteneet mukaan lastensuojelun tukihenkilötoimintaan parantaakseen itseään tai voittamaan vaikeuksiaan.

Haastateltavista kuudella oli aikaisempaa kokemusta vapaaehtoistyöstä. Kahdella heistä aikaisempi kokemus oli vaikuttanut haluun ryhtyä nimenomaan lastensuojelun tukihen-

kilöksi. Toisella heistä oli aiemmin ollut vanhusystävä SPR:n kautta. Tämän suhteen päätyttyä hän halusi tuettavaksi erityisesti lapsen. Toinen haastateltava oli puolestaan toiminut aiemmin lomalapsi-perheenä ja päätti tämän jälkeen ryhtyä lastensuojelun tukihenkilöksi, koska toiminta ei edellytä oman perheen mukana oloa. Mielenkiintoista on, että toimintaan mukaan lähtemiseen vaikutti neljän haastateltavan kohdalla juuri se, ettei omaa perhettä velvoiteta osallistumaan.

KIRSI: Mä oon kyllä aina ollu lasten kanssa ja aina pärjänny niitten kanssa. Sit tietysti et mä jaksan olla niitten kanssa, varsinkin kun ne on pieniä. En mä niin paljon isojen kanssa. Kyl mä oon aika semmonen et sit kun mä sanon, et näin on, niin kyl se sit on. En mä oo kauheen semmonen lepsu sitten kuitenkaan niitten ((lasten)) kanssa.

Kirsin sitaatista tulee esille, kuinka lasten kanssa viihtyminen liitettiin omiin persoonallisuuden piirteisiin. Kahdeksan haastateltavaa liitti lastensuojelun tukihenkilöksi ryhtymisen omista persoonallisuuden piirteistään juontuvaksi. Persoonallisuuden piirteinä mainittiin avoimuus, joustavuus, rauhallisuus ja pitkäjänteisyys. Haastateltavat kertoivat nauttivansa lasten seurasta sekä siitä, kuinka ovat esimerkiksi nuorena hoitaneet lapsia kesätöikseen. Lapset koettiin aitoina ja vilpittöminä.

Kuudella haastateltavalla lastensuojelun tukihenkilöksi ryhtymistä oli motivoinut oma työ tai opinnot. Heitä oli joko pyydetty opintojen yhteydessä ryhtymään tukihenkilöksi tai heidän toimintaan mukaan lähtemiseen oli vaikuttanut se, että tukihenkilönä toimimista voisi hyödyntää jollakin tavalla palkkatyössä.

LIISA: Ja sitten toisaalta koulupuolelta, kyl siitä vähän jäi sellanen fiilis, että halus tietää ku näki niitä lapsia jotka ei elä hyvissä oloissa, niin halus vähän lisätietoo siitä, et miten ne oikeesti. Ja miten ne handlaa tilanteen ja et minkälais-ta niiden elämä on. Et pystys sitten omassa työssäkin vähän ymmärtämään sitä hommaa ja et minkälaisissa oloissa ne elää.

Tärkeä yhteinen piirre näille kuudelle haastateltavalle oli kuitenkin korostus, ettei opintoihin tai työhön liittyvä hyöty ole ollut tärkein motiivi toimintaan mukaan lähtemisessä. Palaan vapaaehtoistyön hyödyntämiseen työssä ja opinnoissa luvussa 8.2.5, sillä niiden merkitys korostui toiminnan jatkuessa.

Sosiaaliset suhteet eivät olleet tässä tutkimuksessa merkittävä vapaaehtoistyöhön motivoiva tekijä. Ainoastaan yksi haastateltava ilmoitti ryhtyneensä lastensuojelun tukihen-

kilöksi, jotta saisi uusia ihmisiä ympärilleen. Myöskään kokeilunhaluisuus ei ollut haastateltuja vapaaehtoistyöntekijöitä toimintaan innostanut tekijä. Vain yksi haastateltava kuvasi tukihenkilötoimintaa uudeksi ja haastavaksi jutuksi, jota halusi kokeilla. Luokittelin hänen motiivinsa persoonallisuuden piirteet motiiviluokkaan, sillä haastateltava viittasi olevansa luonteeltaan ihminen, joka lähtee helposti mukaan kokeilemaan uutta. Tärkeää on myös huomioida, että lastensuojelun tukihenkilöksi ryhtyessä ei itsensä kehittäminen ollut toimintaan mukaan lähtemiseen vaikuttanut motiivi.

8.1.2 Sitoutumisen lähtökohtaisuus ja pohdinta

Halu auttaa motiivina tukihenkilötoiminnalle loi vankan pohjan sitoutumisen muodostumiselle. Haastateltavia yhdisti ennen tukisuhteen käynnistymistä sitoutumisen korostaminen: he kuvasivat sitä oleellisena lähtökohtana toimintaan.

PIRJO: Kyl mä oon sillon kun mä alotin, niin ilman muuta niin kauan kun on tarvis, niin jatkan.

Haastateltavat perustelivat sitoutumisen tärkeyttä pääsääntöisesti lastensuojelulapsien elämäntilanteilla ja -kokemuksilla. Monella tuettavalla lapsella tai nuorella on rikkinäinen perhe ja epävarmuutta elämässään. Lasten suhteet vanhempiin ja mahdollisesti myös muihin aikuisiin olivat joutuneet koetukselle. Haastateltavat korostivat pyrkimystään toimia tuettavalle esimerkkinä luotettavasta, turvallisesta aikuisesta, joka tarjoaa lapselle kokemuksia, joita lapsen omat vanhemmat eivät mahdollisesti pysty antamaan.

Ajatus sitoutumisesta ennen tukisuhteen alkua herätti haastateltavissa kuitenkin vaihtelevia tuntemuksia ja oli saanut heidät pohtimaan omia mahdollisuuksiaan sitoutua. Osa haastateltavista koki sitoutumisen luonnolliseksi ja itsestään selväksi.

E: Miten sä koit tän sitoutumisen sillon alussa, muistatko?

ULLA: No mä heti sitouduin ihan niin automaattisesti. Et se ei oo mulle mikään ongelma. Niin mulle se oli ihan selvää, et ei siihen lähetä leikkimään, eikä kokeilemaan. Vaan et oikeesti puhutaan ystävydestä ja ihmissuhteista. Et ei se oo mikään tällänen huvisuhte.

LIISA: Se ((sitoutuminen)) oli vähän niinkun sellanen, tavallaan niinkun pelottavakin asia, että miten mä nyt pystyn mihinkään sitoutumaan ((naurahtaa)).

Mut et vähän semmonen mitä piti miettiä, oikeesti. Koska sitten ei taas halua, että lapsella on hetken joku ja sitten se taas lähtee siitä. Et ei, ei sekään. Ei se tuu onnistuu. Niitä pettymyksen kokemuksia, niitähän on niin...

Liisa koki sitoutumisen pelottavana. Hänen pelkonsa taustalla oli huoli siitä, että satuttaa itse tuettavaa omalla käytöksellään. Luonnollisuudesta ja pelonsekaisista tuntemuksista huolimatta useita haastateltavia yhdisti sitoutumisen tärkeyden korostamisen lisäksi realistinen suhtautuminen sitoutumiseen:

RAIJA: Se on hyvä perusajatus, mut sit ikinä ei tiedä mitä tapahtuu... Et voi tulla muuttoja eteen tai sitte elämäntilanteet voi muuttua, ettei jaksakaan enää toimia. Niin, sit se vaan on niin ja sit vaan sillai tapahtuu. Mut se perusajatuk-sena on hirveen tärkeä, että tai siis ajattelee sitä pitkäjänteisenä.

Kuten edellä on käynyt ilmi, sitoutumisen pohdinta ennen tukisuhteen alkua kohdistui ainoastaan tuettavaan lapseen tai nuoreen. Haastateltavat olivat tarkasti pohtineet ja pyrkineet määrittelemään omaa tapaansa sitoutua. He olivat miettineet, millainen tuettava itselle sopisi, miten usein on valmis tapaamaan tuettavaa ja miten pitkään tukisuhteeseen on valmis sitoutumaan. Omaa sitoutumisen tapaa määriteltiin suhteessa elämäntilanteeseen. Tärkeimpinä oman sitoutumisen määrittäjinä haastateltaville toimivat perhe, työ ja opiskelu. Tukisuhteeseen sitoudutaan siinä määrin, että perhe, työ ja opiskelu eivät siitä häiriinny.

TIINA: Kyllä mä sitä silloin mietin, et sanotaan et sen ajan puutteenkin vuoks, että onks mulla omia resursseja lähtee siihen. Et kun mä oon koko ajan opiskellu siinä ohella, tehny kahta tai kolmeekin duunii välillä, sit on kaks harrastusta ja muuta.

Huomioitavaa on, ettei yksikään haastateltava tässä kohdin pohtinut sitoutumistaan organisaatioon. Tämä selittyy sillä, että kunnan sosiaalitoimi oli tässä vaiheessa vielä valtaosalle haastateltavista tuntematon ja etäinen. Organisaatioon sitoutuminen alkoi muodostua myöhemmin lastensuojelun tukihenkilökurssin jälkeen, kun sopiva tuettava oli löytynyt ja haastateltavat täyttivät sekä allekirjoittivat tukihenkilösopimuksen yhdessä tukisuhteen muiden osapuolien kanssa. Myös suunnitelma tukisuhteelle laadittiin tässä yhteydessä.

8.1.3 Pelko ja epätietoisuus

Valtaosa haastateltavista sai tuettavan lapsen tai nuoren muutaman viikon tai kuukauden sisällä lastensuojelun tukihenkilökurssin päättymisestä. Kolme haastateltavaa joutui odottamaan sopivan tuettavan löytymistä pidempään, jopa puolikin vuotta. Kahdella haastateltavalla tukisuhde oli käynnistynyt jo ennen tukihenkilökurssia. Tukihenkilökurssi koettiin pääsääntöisesti mielenkiintoiseksi, hyödylliseksi ja realistiseksi. Myös ne haastateltavat, jotka olivat toimineet tukihenkilöinä ennen kurssia, kuvailivat kurssia varmuutta antavaksi. Moni kertoi kurssilla olleen positiivinen vaikutus motivaatioon ryhtyä tukihenkilöksi.

Huolimatta kurssilla saaduista tiedosta ja ohjeista tukihenkilönä toimimiseen haastateltavia yhdisti pelon ja epätietoisuuden kokemukset tukisuhteen aloitusvaiheessa. Haastateltavat kokivat pelkoa omasta riittämättömyydestä, tuettavan mahdollisesta ongelmakäyttäytymisestä, emotionaalisen kuormittavuudesta sekä tuettavan vanhempien kohtaamisesta. Pelko omasta riittämättömyydestä liittyi olennaisesti tuettavan mahdolliseen ongelmakäyttäytymiseen ja emotionaaliseen kuormittavuuteen. Haastateltavat olivat saaneet kurssilta tietoa lastensuojelusta ja lastensuojelun asiakasperheille tyypillisistä ongelmista. Tämä oli pysäyttänyt monen haastateltavan pohtimaan: Onko minusta tähän? Riittävätkö taitoni vaativan tuettavan kanssa? Haastateltavat tiesivät astuvansa maallikkoina ammattilaisten kentälle, vaikka heille oli erityisesti korostettu tukisuhteen perustuvan heidän omiin henkilökohtaisiin ominaisuuksiinsa ja elämäntaitoihinsa. Seuraavasta Tainan sitaatista ilmenee tuettavan vanhempien kohtaamiseen liittyvä pelko ja jälkimmäinen Kirsin sitaatti puolestaan kertoo emotionaalisen kuormittavuuden pelosta.

E: Niin mitä sä eniten siinä ((vanhempien kohtaamisessa)) pelkäsit?

TAINA: Et mikä niil on yleismiete näistä tämmösistä ja jos ne on vihasii, aggressiivisii, haluukse ne käyttää hyväkseen? Kaikkee tällästä niinkun ja kuinka pahat mielipide-erot ja tämmöset.

KIRSI: Mä ajattelin etukäteen et sit mua alkaa niinku, et mua alkaa sitte häiritsee se sillonkin kun me ei tavata. Et mä mietin et mitä sille kuuluu.

Epätietoisuutta haastateltavien keskuudessa puolestaan aiheuttivat tuettavan ja tämän perheen taustat, korvauskäytännöt, suhde sosiaalityöntekijään sekä rooli tukihenkilönä.

Vapaaehtoistyöntekijät olivat tietoisia siitä, mitä toiminta pitää sisällään, mutta he kokivat hankalaksi täyttää eri osapuolten odotukset. Tämä haastateltavien kokemus roolin epämääräisyys ilmenee seuraavassa Markun sitaatissa.

MARKKU: Vaan siin alkuvaihees oli niinku se että, kun ei tienny, että mitä on odotettavissa. Et se oli niinku kaikkein vaikeinta kun ei tienny mitä kukin haluaa.

Vaikka tukisuhteen aloittamisen kokemus oli haastateltavilla pääsääntöisesti negatiivis-sävyinen, käynnistyi valtaosan tukisuhde ongelmitta ja monella haastateltavalla jopa yli omien odotusten.

TAINA: Kaisa ((tuettava)) oli kyl hyvä kun me nähtiin siellä sosiaalivirastossa, niin mä olin siinä odotushuoneessa kun Kaisa pörhälsi potkulaudalla sisään, ja meidän silmät kohtas ja sen ties heti et meidän välillä kipinöi, salamoï ja vitsi, vau! ((nauraa)). Se oli ihan mieletöntä.

8.1.4 Sitoutumisen käännekohta: luottamus ja emotionaalinen kiinnittyminen

Haastateltavat kuvailivat tukisuhteen ensimmäisiä viikkoja ja kuukausia sanoilla jännittävä, tapahtumarikas, haparoiva ja uuvuttava. Nimesin tämän *tutustumisvaiheeksi*. Tutustumisvaiheessa korostui yhdessä tekeminen; tuettavan kanssa käytiin muun muassa ostoksilla, elokuvissa, leivottiin ja laitettiin ruokaa sekä harrastettiin. Tulkitsin tämän haastateltavien pyrkimykseksi peittää epävarmuuttaan auttajana aktiivisella yhdessäololla. Haastateltavat varoivat kysymästä tuettavalta perheen tilanteesta tai ongelmista. Tuettavien yksilöllisyyttä pyrittiin kunnioittamaan. Tukisuhteen luonnolliselle rakentumiselle haluttiin antaa tilaa ja mahdollisuus.

MARKKU: Ei se välttämättä oo helppoo. Että siinä tulee aika kovinki välil jäitä tupaan, mutta et se kuitenki kannattaa, et sitten vaan rauhottuu. Et se ei oo niin...niin itsestään selvää, että se koetaan niinkun...tai niinkun että lapset ja nuoret et ne ei kauheesti olis innostuneita siitä välttämättä, et se vie aikansa ennen kuin saa niitten luottamuksen...

Markun sitaatista tulee esille luottamus, jota haastateltavat pitivät tukisuhteen tärkeimpänä elementtinä. Luottamus esiintyi haastateltavien puheessa pääosin suhteessa tuettavaan lapseen tai nuoreen; tavoitteena oli luottamuksellisen suhteen luominen tuen kohteeseen. Haastateltavat uskoivat luottamuksellisen suhteen muodostuvan vähitellen ja

ensiarvoisen tärkeänä prosessissa pidettiin tuettavan tarpeiden, toiveiden ja persoonallisuuden huomioimista. Luonnollisesti myös tuettavan vastaanottavaisuudella oli merkitystä suhteen rakentumiseen.

Useiden haastateltavien kertomuksissa ilmeni merkittävä käännekohta, jolloin vapaaehtoistyöntekijä koki saavuttavansa tuettavan luottamuksen. Nimesin tämän vaiheen *emotionaaliseksi kiinnittymiseksi*, sillä luottamuksen seurauksena haastateltavien kiintymys tuettavaa kohtaan kasvoi huomattavasti.

LIISA: Sen huomasi et hän ((tuettava)) alkoi... kertomaan omista tunteistaan enemmän, esimerkiksi. Et kun hän oli siellä kuntoutuksessa, niin hän tosiaan liivautti tänä että mähän en siellä muuten mitään tee. Mut pitää lahjoa aina. Niin sit pystyttiin siitä juttelemaan. Et se oli jo niin semmonen henkilökohtanen. Siis sieltä alkoi tulla enemmän sellaisia niitä omia ajatuksia ja mietteitä.

Kuten Liisan sitaattistakin ilmenee, emotionaalinen kiinnittyminen oli aina molemminpuolinen: vapaaehtoistyöntekijän kiinnittyminen oli riippuvainen tuettavan kiinnittymisestä. Liisalle molemminpuolinen kiinnittyminen käynnistyi tuettavan avautumisesta. Emotionaalisen kiinnittymisen käännekohta ei kuitenkaan kaikkien haastateltavien kohdalla ilmennyt henkilökohtaisen tiedon jakamisena, se oli usein myös konkreettisempaa, kuten tuettavan oma-aloitteinen puhelinsoitto tai kysymysten esittäminen tukihenkilölle.

Emotionaalisella kiinnittymisellä oli merkittävä vaikutus vapaaehtoistyöntekijöiden sitoutumisen asteeseen ja luonteeseen: sitoutuminen vahvistui ja se oli luonteeltaan voimakastunteista.

Kuten aiemmin tuli esille tutustumisvaiheessa korostui yhdessä tekeminen, emotionaalisen kiinnittymisen seurauksena myös auttamisen luonne koki muutoksen muutamassa tukisuhteessa. Merkittävänä oivalluksena näissä suhteissa koettiin, ettei tuettavan kanssa tarvitse koko ajan tehdä jotakin, yhdessä voi myös vain olla.

LIISA: Kun sen jotenkin tiesi, että tarvittaessa Sannan ((tuettava)) voi ottaa siihen ihan, ei tarvi tehdä mitään erityistä tai olla mitään erityistä, kun hän voi siinä vaan olla ja ihan sitä kotielämää, erilaista kotielämää. Niin sekin riittää.

Luottamuksen saavuttaminen ei kohdistunut ainoastaan tuettavaan lapseen tai nuoreen, suurella osalla haastateltavista myös tuettavan vanhempien luottamuksen ansaitseminen oli merkittävä käännekohta vapaaehtoistyössä. Kuten aiemmin on tullut esille, tukihen-

kilö saattoi pelätä tuettavan vanhempien kohtaamista. Näin ollen kokemus siitä, että vanhemmat olivat hyväksyneet tukihenkilön lapsensa elämään, oli tärkeä ja sitoutumista vahvistava tekijä.

LIISA: Se oli hauska muuten siellä joulukahvilla, se äiti sano parhaimman kiitoksensa minkä hän varmaan pystyy ikinä sanomaan --- ihan siis extempore, meidän oltiin vasta ihan sen tukisuhteen alussa, silti hän hän sano, että tuossa on kyllä tukisuhteet menny just kohdalleen. --- Se oli niinkun silleen, et äiti näki et homma toimii ja homma synkkaa. Ja sen jälkeen oli sellanen fiilis itelläkin et vau, et täs on niinkun huomannu jotain, jotain tää äitikin. Se oli aika hieno, hieno toteamus.

8.1.5 Tukisuhteen epäonnistuminen

Edellä on kuvattu positiivista käännettä tukisuhteen luonteessa ja samalla vapaaehtoistyöntekijän sitoutumisen kokemuksessa. Kaikkien haastateltavien kokemukset tukisuhteen alkumetreillä eivät olleet kuitenkaan näin onnistuneita. Osa tukisuhteista päättyi jo muutaman tapaamiskerran tai kuukauden jälkeen. Haastateltavien tukisuhteet päättyivät tässä kohdin kolmesta syystä. Ensimmäinen oli tuettavan päätöksestä johtuva. Toisena oli tuettavan vanhemman päätös ja kolmantena oli tukisuhteen eri osapuolten yhteinen päätös siitä, ettei tukihenkilö ole oikea ratkaisu tuettavan ongelmiin. Yksikään tukisuhte ei ollut päättynyt tutustumisvaiheessa vapaaehtoistyöntekijän pyynnöstä. Tämä ilmentää mielestäni olennaisesti haastateltavien sitoutumisen lähtökohtaisuutta.

Epäonnistumisen kokemuksen luonne oli olennaisesti riippuvainen aiemmin esille tulleesta luottamuksen ja emotionaalisen kiinnittymisen kokemuksesta. Mikäli tukisuhteessa ei ollut saavutettu molemminpuolista luottamusta, haastateltavat eivät kokeneet suhteen päättymistä menetyksenä, eikä epäonnistuminen kohdistunut itseän. Sen sijaan niissä tukisuhteissa, joissa luottamus oli ehtinyt muodostua ja tukisuhte päättyi vapaaehtoistyöntekijästä ja tuettavasta riippumattomista syistä epäonnistuminen koettiin rasakaksi.

LIISA: Se oli aika sellanen tyhjä fiilis ja varsinkin kun se tapahtu silleen niinkun että...oliko se soittamalla vai, se tais olla soittamalla, että no niin, äiti ei halua että sä oot enää missään tekemisissä. Niin sit oli vaan, että ahaa okei, näinkö tää voi loppua?

Liisan ensimmäinen tukisuhde päättyi tuettavan äidin mustasukkaisuuteen. Lopetus tuli yllättäen ja tukisuhde jäi vaille varsinaista lopetuspalaveria. Vapaaehtoistyöntekijän kannettavaksi jäi oman pettymyksen tunteiden lisäksi huoli tuettavasta ja hänen tulevaisuudestaan.

Myönteinen puoli näissä epäonnistumisen kokemuksissa on kuitenkin siinä, että kaikki haastateltavat, joiden tukisuhde päättyi jo tutustumisvaiheessa, ottivat myöhemmin uuden tuettavan. Nämä vapaaehtoistyöntekijät perustelivat tukisuhteidensa päättymistä itsestään riippumattomilla syillä, vaikka toisaalta usko tukisuhteen onnistumiseen oli joutunut koetukselle.

LIISA: Ne kaks edellistä loppu silleen töks, niin tuli vähän semmonen olo, et no empäs tiedäkään. Mut et haluanko enää? Et voiko tää ikinä onnistua? Voiko löytää kunnollista suhdetta?

Uuden tukisuhteen aloittaminen epäonnistumisen jälkeen kertoo mielestäni olennaisesti siitä, että sitoutuminen oli ainakin näiden haasteltavien kohdalla ehtinyt muodostua lastensuojelun tukihenkilötoimintaan, vaikka he eivät siitä erityisesti maininneet.

8.2 Lastensuojelun tukihenkilönä toimiminen: kokemuksia sitoutumisesta

Kuten aiemmin on tullut esille, haastateltavat korostivat sitoutumista tärkeänä lähtökohdana lastensuojelun tukihenkilötoiminnalle ja he olivat määritelleet omaa sitoutumistaan jo tukisuhteeseen lähettäessä. Seuraavassa tarkastelun kohteena ovat vapaaehtoistyöntekijän sitoutumisen kokemukset, kun tukisuhde on edennyt *tutustumisvaiheesta* hieman pidemmälle. Käytän tästä nimitystä *vakiintuneen tukisuhteen vaihe*. *Vakiintuneen tukisuhteen vaiheessa*, jota tutkimukseen osallistuneista valtaosa haastatteluhetkellä edusti, sitoutumisen kokemuksessa oli erotettavissa kaksi eri kokemuslaatua: *positiivinen* ja *neutraali*. Varsinaisia negatiivisia sitoutumisen kokemuksia ei haastateltavien puheessa esiintynyt. Haastateltavat kyllä kertoivat negatiivisista vapaaehtoistyön kokemuksista, joita käsittelen luvussa 8.2.3.

Tässä yhteydessä on oleellista selventää, että haastattelemini vapaaehtoistyöntekijöiden sitoutumisen astetta ei voi yksiselitteisesti määrittellä sen mukaan, kuinka usein tai pal-

jon aikaa he viettivät tuettaviensa kanssa, sillä vapaaehtoistyöhön käytetty aika riippui ensisijaisesti tuettavan tarpeista ja tukisuhteelle asetetuista tavoitteista. Vapaaehtoistyöntekijä saattoi olla erittäin sitoutunut ja olisi ollut valmis tapaamaan tuettavaa useammin, mutta tuettava ei tarvinnut tiivistä tukea. Olennaista oli, että ajankäyttö oli määritelty yhdessä tukisuhteen eri osapuolien kanssa ja kirjattu tukihenkilösopimukseen. Huomioitavaa myös on, että vapaaehtoistyöhön käytetty aika vaihteli valtaosalla haastateltavista eri vapaaehtoistyön vaiheissa. Tutustumisvaiheessa tuettavaa pyrittiin tapaamaan tiiviimmin, jotta luottamuksen kokemus oli mahdollista muodostua. Vakiintuneen tukisuhteen vaiheessa yhdessä vietetty aika saattoi vähentyä, sillä molemminpuolisen luottamuksen myötä ajankäyttö löysi oman uomansa.

8.2.1 Positiivinen sitoutumisen kokemus

Positiiviset ja neutraalit sitoutumisen kokemukset jakautuivat melko tasaisesti haastateltavien keskuudessa. Positiivisena sitoutumisen vapaaehtoistyön elementtinä kokevia oli kuusi. Heidän puheessaan toistui myönteiset maininnat liittyen vapaaehtoistyön pitkäkestoiseen luonteeseen.

E: Jos mietitään tätä tukihenkilön sitoutumista. Miten sä ite koet tän sitoutumisen?

MARKKU: Et ei se oikeestaan oo sellanen... Itseasias on melkeen... jopa helpompi semmonen pitkäkantonen kun semmosii lyhytjaksoset tai pienet tapahtumat. Et kyl se jatkuvuus on siinä tärkeä kuitenkin.

Positiivisena sitoutumisen kokeneiden auttaminen oli hyvin kokonaisvaltaista. Tukevista motiiveista elämänhistoria, aikaisempi kokemus vapaaehtoistyöstä ja persoonallisuuden piirteet olivat heidän keskuudessaan yleisimpiä. Muutaman haastateltavan auttamisessa korostui selkeästi epäitsekkyys. Esimerkkinä Taina, jolle pyyteetön auttaminen merkitsi velvollisuutta ja sai aikaan jopa uhrautumista.

TAINA: Se ((auttaminen)) merkitsee ihan kaikkee. Tai sanotaan näin et se on niinkun, se on niinkun jokapäivästä. Ja se on semmosta automaattista ja tavallaan itekin kärsii siitä... --- Niinkun et mulla ei oo sitä toista vaihtoehtoo. Mä en vois elää itseni enkä omatuntoni kanssa, enkä mä ees mieti niitä asioita. Et mä oon oppinu ihan hirveen aikasin hyväksyy sen, koska... --- mä oon niinkun hyväksyny sen asian, ja tapaa elää sen kanssa...

Positiivisena sitoutumisen kokeneiden odotuksissa toiminnasta ilmeni mielenkiintoinen kahtiajako. Puolella tähän ryhmään kuuluvista odotukset olivat hyvin realistisia pohjautuen aikaisempaan tietoon tai kokemukseen vapaaehtoistyöstä ja lastensuojelun tukihenkilötoiminnasta. Toisen puolen odotukset olivat puolestaan romanttisen idealistisia tai pelokkaita. Yhdistävä tekijä odotuksissa oli toive pitkästä tukisuhteesta.

TAINA: Mä olin vaan tosi ilonen, että oli lapsi minkä ikänen tahansa, oli vaan kauhee toive siitä että, se jatkuu. Ja että se saa sitä tukea niin kauan sitten kun tarvii.

Tärkeä havainto haastateltavien odotusten ja mielikuvien vaikutuksesta sitoutumisen kokemukseen on se, että ne haastateltavat, jotka kokivat sitoutumisen ennen tukisuhteen käynnistymistä pelottavana, kokivat positiivisten kokemusten myötä sitoutumisen vaikiintuneen tukisuhteen vaiheessa luonnolliseksi.

E: Miten sä ite koet tai kuvailisit tätä sitoutumista nyt?

LIISA: Tosiaan aikasemmin mä oisin ajatellu et ei ikinä niin pitkään, enhän mä omasta elämästäni tiedä ja emmä tiedä missä tässä ollaan ja mitä tässä tehdään ja muuta vastaavaa. Mut et nyt se jotenkin kuuluu. Tää on nyt osa tätä juttua, tää on osa mun elämää. --- Et nyt se tuntuu hyvin luonnolliselta.

Liisan sitaatista tulee esille, kuinka positiivisesti sitoutuneet kokivat tukihenkilönä toimimisen osaksi elämäänsä. Tulkitsin, että vapaaehtoistyöstä oli tullut osa haastateltavien minäkäsitystä. Rooli tukihenkilönä oli alkanut muotoutua ja tällä oli positiivisia vaikutuksia haastateltavien identiteettiin.

Sitoutumisen positiivisena kokeneiden tukisuhteet olivat pääosin onnistuneita ja he kokivat luottamuksen tuettavaansa sekä usein myös tuettavan vanhempiin olevan vahvaa. Vapaaehtoistyöntekijän ja tuettavan välillä saattoi olla jopa niin vahva molemminpuolinen luottamus, että sitä käytettiin hyväksi tukisuhteen suunnitelmasta poikkeamalla.

TAINA: Me käytiin ja ostettiin ihan törkee kasa sipsejä ja suklaata ja vuokrattiin joku leffa, eikä kerrottu sen ((tuettavan)) äitille mitään, kun se toivo hirveesti et me tehtäis urheilullista toimintaa. Hänen mielestään tyttärellä on lihomisen vaara. Ja mun mielestä tyttärellä ei ollu mitään semmosta vaaraa siinä. Että näin, nautiskeltiin.

Kysyessäni haastateltavilta heidän sitoutumisensa kohdetta, he kertoivat hyvin yksimielisesti olevansa sitoutuneita tuettavaan lapseen tai nuoreen. Sitoutuminen tuettavaan koettiin tärkeäksi jo toiminnan alkuvaiheessa ja sen merkitys korostui molemminpuolisen kiintymyksen lisääntyessä.

E: Miten sä koet et mihin sä oot sitoutunu?

KIRSI: Kyl mä nyt tällä hetkellä oon lapseen sitoutunu ja niin mä haluisinkin. En mä niinkun tähän, siis tähän toimintaan mä lähin sen takia et mä sitoudun johonkin lapseen. Et tää toiminta nyt vaan on organisaatio joka hoitaa sen jotenkin. Sillä periaatteella.

Kirsin sitaatista ilmenee myös toiminnan ja sitä organisoivan tahon eli kunnan sosiaalitoimen mieltäminen toisarvoiseksi. Organisaatiota pidettiin lähinnä toiminnan mahdollistajana, sillä ilman toimintaa ja sen organisointia tuki ja tuen tarve eivät kohtaisi. Organisaatioon sitoutuminen oli kaikilla haastateltavilla, myös sitoutumisen neutraalina kokevilla, erittäin heikkoa. Organisaatio oli monelle haastateltavalle jäänyt tukisuhteen alkuajoista etäiseksi ja tuntemattomaksi. Käsittelen haastateltavien suhdetta organisaatioon tarkemmin luvussa 8.2.3.

Tuettavan lapsen tai nuoren lisäksi muutama positiivisena sitoutumisen kokeneista kertoi olevansa sitoutunut lastensuojelun tukihenkilötoimintaan. Olennaista kuitenkin oli, että sitoutumisen tuettavaan ilmoitettiin olevan vahvempaa.

E: Mites koetsä et sä siis et oot sitoutunu vaan tähän Sannaan ((tuettava)) vai johonki muuhunki?

LIISA: Sannaan ehdottomasti, koska nyt on semmonen fiilis, että haluaa Sannalle vaan hyvää ja Sannalle parasta mitä on. --- Mut että, et totta kai... Mut sitten tukihenkilönä toimimiseen, niin kyllä myös siihen... Kyl mul on semmonen fiilis, et jos Sannaa ei ois, niin kyl mä viel etsisin sitä tuettavaa. Kyllä.

8.2.2 Neutraali sitoutumisen kokemus

Neljän haastateltavan kokemukset sitoutumisesta olivat luonteeltaan neutraaleja. Sitoutuminen oli heille tärkeää, mutta sitä ei korostettu tämän vapaaehtoistyön muodon positiiviseksi elementiksi, kuten edellä kuvatussa kokemuslaadussa. Nimitän neutraaliutta myös *realistiseksi sitoutumisen kokemukseksi*.

Kahta näistä haastateltavista oli pyydetty mukaan vapaaehtoistyöhön. Kaksi haastateltavaa puolestaan oli itse hakeutunut lastensuojelun tukihenkilöksi, mutta he eivät erityisesti korostaneet toiminnassaan halua luoda elinikäistä suhdetta tuettavaan. Kaikkien neljän haastateltavan päämotiivi oli luonnollisesti halu auttaa ja tukevia motiiveja löytyi runsaimmin persoonallisuuden piirteistä ja elämäntilanteesta. Tärkeä huomio edellä kuvattuihin positiivisesti sitoutumisen kokeneisiin verrattuna on se, että realistisesti sitoutumisen kokeneiden keskuudessa auttaminen ei saanut lainkaan uhrautuvia piirteitä. Vapaaehtoistyön rajojen ja myös omien voimavarojen tiedostaminen oli vahvaa.

TIINA: Siis kyl mä ainakin arvostan tätä ((lastensuojelun tukihenkilötoimintaa)) ja teen itse sitä tiettyyn rajaan asti. En oo kuitenkaan mikään semmonen ihan pyhimys, joka hirveesti aina auttaa. Auttaa silleen muita ihan hyvästä tahdosta, vaikka muuten oon kyl aina et autan mahdollisimman paljon. Mut jotenkin täytyy miettiä niit omiikin voimavaroja, et mihin kykenee et ei oo sitten, kun välillä on ollu jo ihan omistakin jutuista puhki pelkästään, et jos sit lähtis vielä hirveesti muita auttaa ja tekee, niin en tiedä oisko sitä ite sitten kohta siellä auttavien joukossa.

Neutraalina sitoutumisen kokevat olivat myös pääsääntöisesti tyytyväisiä tukisuhteisiinsa ja kokivat luottamuksen lisääntyneen ajan myötä. He olivat, kuten positiivisena sitoutumisen kokeneetkin, sitoutuneita tuettaviinsa. Merkittävä ero positiivisesti sitoutumisen kokeneisiin verrattuna on siinä, että neutraalisti sitoutuneet olivat sitoutuneempia itse tukisuhteeseen kuin tuettavaan. Nimesin heidän sitoutumisensa *tukisuhdekohtaiseksi*. Tämä tulee esille seuraavassa Tiinan sitaatissa.

E: Miten sä koet et mihin sä oot sitoutunu?

TIINA: Mä nyt en välttämättä ota sitä niinkun silleen, et mun nyt täytyy sitoutuu loppuiäks tai sit tosi tosi moneks vuodeks, vaan sillä et sitoutuu siihen yhteen tukisuhteeseen kerrallaan. Et ei mee lopettaa sitä tost noin vaan, jos ei vaan ite viitti. Vaan sitoutuu siihen niin pitkään kun se kestää se tukisuhde, jos se vaan niinkun toimii ja siit on toiselle apua. Niin et sitoutuu siihen, ettei mee poikkasee sitä sitten. Mä käsitän sen silleen.

Tukisuhdekohtainen sitoutuminen tarkoitti myös sitä, että haastateltavat eivät olleet yhtä sitoutuneita lastensuojelun tukihenkilötoimintaan tai laajemmin vapaaehtoistoimintaan kuin sitoutumisen positiivisesti kokeneet. Tämä ilmenee seuraavassa Pirjon sitaatissa.

*E: Niin entäs sit jos mieltii ihan koko tähän toimintaan. Koetsä et ootsä sitoutu-
nu ihan tähän lastensuojelun tukihenkilötoimintaan?*

*PIRJO: Niin joo. No en oikeestaan niin hirveesti. Et mä en nyt välttämättä tiedä,
et jos tää jossain vaiheessa loppuu niin haluunko mä sit enää jatkaa.*

Neutraalisti sitoutumisen kokeneet eivät kertoneet lastensuojelun tukihenkilönä toimi-
misen olevan yhtä tärkeä osa heidän elämäänsä kuin sitoutumisen positiivisesti koke-
neet. Tulkitsin tämän niin, että realistisesti sitoutuneiden vapaaehtoistyöntekijän rooli-
identiteetti ei ollu muodostunut yhtä vahvaksi kuin positiivisesti sitoutumisen kokeneilla.
Heidän suhdettaan tuettavaan määritti olennaisesti oma elämäntilanne ja sosiaalinen
verkosto. Nämä kaksi tekijää olivat Jonin kohdalla vaikuttaneet siihen, että hänen oli
lopetettava toimiva tukisuhde.

*JONI: Tosiaan vaan sitte, kun se piti oikeestaan sen takia lopettaa se suhde sen
takia, että jos on kaheksasta neljään koulussa ja sen jälkeen lähtee vielä joskus
töihin ja sitte pitäis tää suhdettakin hoitaa mikä on täs kotona.*

8.2.3 Pettymys organisaatioon

Huolimatta toimivasta tukisuhteesta, hyvästä luottamuksesta ja antoisasta yhdessäolosta
kaikki haastateltavat kokivat ajoittain tukisuhteissaan negatiivisia tunteita, jotka horjut-
tivat jo muodostunutta sitoutumisen kokemusta. Valtaosa haastateltavien negatiivisista
kokemuksista liittyi toimintaa organisoivaan tahoon, eli kunnan sosiaalitoimeen ja sen
työntekijöihin. Muodostin haastatteluiden pohjalta turhautumisen, epävarmuuden ja
riittämättömyyden käsitteet kuvaamaan näitä kokemuksia. Negatiivisia kokemuksia
ilmeni sekä positiivisena että neutraalina sitoutumisen kokevilla. Tärkeä havainto kui-
tenkin on, että negatiivisia mainintoja esiintyi suhteessa enemmän positiivisesti sitoutu-
neiden keskuudessa kuin neutraalisti sitoutuneilla. Tämä selittyy positiivisesti sitou-
tuneiden vahvemalla vapaaehtoistyöntekijän rooli-identiteetillä: epäkohdat toiminnas-
sa kohdistuivat selkeämmin henkilökohtaiseen identiteettiin kuin neutraalisti sitoutuneil-
la.

Turhautuminen

Turhautumista haastateltavat kokivat pääsääntöisesti suhteissaan lastensuojelun sosiaalityöntekijöihin. Haastateltavat ilmaisivat pettymystä ja ärtymystä siitä, etteivät sosiaalityöntekijät aidosti kohtaa vapaaehtoistyöntekijöitä.

TAINA: Niiden lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden jotka määrää niitä suhteita, niin nitten pitäis oikeesti kohdata se tukihenkilö. Et kun siis nykyään tehdään paperilla asioita, niin eihän ne ees kato mitään. Etkä sä pysty siinä paperissa selittämään silleen. Et niinkun siinä ei oo sitä oikeeta välittämistä.

Tainan sitaatista ilmenee, kuinka kasvokkainen vuorovaikutustilanne sosiaalityöntekijän kanssa koettiin tärkeäksi toimivan suhteen edellytykseksi. Valtaosan haastateltavista yhteydenpito sosiaalityöntekijään perustui sähköpostiin ja tukisuhteen kulusta kirjoitetuihin raportteihin. Raportointi olikin merkittävin turhautumisen aiheuttaja haastateltavien keskuudessa. Haastateltavat kokivat sen "välttämättömäksi rasitteeksi". He kokivat, ettei heidän kirjoittamiaan raportteja lueta, eikä kukaan ole näin ollen tietoinen tukisuhteen todellisesta tilasta. Puutteellinen raportointikäytäntö kuvastaa sosiaalitoimen puutteellista vapaaehtoistyöntekijöille tarjottavaa tukea ja ohjeistusta. Erityisen huolestuttava mielestäni on, että turhautuminen raportoinnista aiheutti muutaman haastateltavan kohdalla suoranaista välinpitämättömyyttä sosiaalitoimea kohtaan.

E: Onks teil ollu tämmöstä raportointivelvollisuutta sinne sosiaalitoimistoon?

KIRSI: Kyllä kato, kyl mä lähetän sinne et kuinka usein me ollaan tavattu ja muuta. Ja sillon mä saan sitten sen rahankin. --- Ja he lukevat sen jos lukevat.

Muutama haastateltava koki raportoinnin ja usein sen perusteella maksettavan palkkion toiminnasta sitoutumisen kontrollonniksi ja tämä sai esimerkiksi Raijan kyseenalaistamaan tukihenkilötoiminnan vapaaehtoistyönä:

RAIJA: Mun mielest siin on joku raja, että mä en koe tätä hirveen vapaaehtoistyöks sen takia, että jos mä vaikka vertaan tätä SPR:n Ystäväpalveluun, niin se on mun mielestä enemmän vapaaehtoistyötä, koska siitä ei makseta palkkiota. Et vaikka tässäkin, en usko et kellään on se raha ensimmäinen motiivi lähtee siihen hommaan, koska se on hirveen pieni se korvaus. Mut kuitenkin tässä kontrolloidaan sitä toimintaa, eli meidän pitää kirjottaa ne raportit ja saadaan se palkkio sieltä. Niin mun mielestä se on vähän häilyvää tässä se tietynlainen vapaaeh-

tosuus, vaikka siis onhan se vapaaehtosta...se on omaehtosta siihen se lähteminen.

Kaikilla haastateltavilla ei raportointivelvollisuutta kuitenkaan ollut. Heidän suhtautuminen sosiaalitoimea kohtaan olikin huomattavasti myönteisempää ja he kertoivat saavansa sosiaalityöntekijältä tarvittaessa myös emotionaalista tukea, joka tarkoitti tukihenkilön huolien kuuntelemista, kannustusta ja kiitoksen osoittamista. Toisaalta ne vapaaehtoistyöntekijät, jotka kokivat raportoinnin rasitteena, olivat tietoisia erilaisista käytännöistä eri kunnissa. Tämä lisäsi heidän turhautumistaan. Huomioitavaa myös on, ettei valtaosa haastateltavista ollut tietoisia minkälaisin perustein heidän palkkionsa maksetaan. Tämä kuvaa mielestäni olennaisesti heidän perimmäisiä motiivejaan, joihin ei kuulunut toiminnasta maksettava palkkio.

Puutteellisten raportointikäytäntöjen ja emotionaalisen tuen lisäksi valtaosa haastateltavista mainitsi turhautumista aiheuttavaksi tekijäksi sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuden. Vapaaehtoistyöntekijät eivät aina olleet tietoisia kuka heidän sosiaalityöntekijänsä oli ja kenen puoleen pitäisi vaikean tilanteen eteen tullessa kääntyä.

RAIJA: Ja nyt on se tilanne ((kunnan nimi)) mikä must oli kans jotenkin pöyryttävää... Oli se, et tää ihminen, joka silloin aloitti tämmösenä tukihenkilöiden vastaavana, niin hän ei enää toimi siinä. --- Eli nyt ((kunnan nimi)) ei oo ketään, joka vastaa täst toiminnasta. Ja myöskin se oli musta kurjaa, että siitä ei tullu meille viestiä. Kukaan ei oo kenellekään meistä tukihenkilöistä tai tukiperheistä kertonu, että tää henkilö ei enää vastaa tästä toiminnasta.

Aidon kohtaamisen puuttuminen, puutteelliset raportointikäytännöt ja emotionaalinen tuki sekä sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus olivat yhteydessä vapaaehtoistyöntekijöiden kokemaan arvostukseen. Suurin osa haastateltavista koki, ettei saa riittävää arvostusta tekemälleen työlle.

Epävarmuus

Haastateltavien epävarmuuden kokemukset liittyivät rooliin tukihenkilönä. Koettu epävarmuus roolista oli yhteydessä edellä kuvattuihin suhteisiin organisaatioon sekä suhteisiin tuettavan vanhempien kanssa. Epävarmuutta vapaaehtoistyöntekijän roolissa aiheutti vaikeus täyttää tukisuhteen eri osapuolten toiveet. Tämä synnytti jo aiemmin, tukisuh-

teen alkuvaiheessa, esille tulleen roolin epämääräisyyden, joka saattoi johtaa vakiintuneen tukisuhteen vaiheessa roolikonfliktiin.

LIISA: Äiti sysäs mulle sitten äidille kuuluvia velvollisuuksia. Että sieltä tuli sitten, äiti heitti mulle että tukihenkilö hoitaa, tukihenkilö tekee. Et sieltä tuli aika semmosia kovia juttuja.

Liisan sitaatissa havainnollistuu, kuinka roolikonflikti syntyi usein tuettavan vanhemman asettaessa tukihenkilölle odotuksia, jotka eivät kuuluneet vapaaehtoistyöntekijän rooliin. Tämän seurauksena vapaaehtoistyöntekijät joutuivat itse rajaamaan rooliaan ja asettumaan vanhempien odotuksia vastaan. Roolin rajaaminen tarkoitti muutaman haastateltavan kohdalla myös jarrun laittamista tuettavan vanhemman avun tarpeeseen tai vanhemman haluun ystäväystyä tukihenkilön kanssa.

E: Miten sä koet että se ((suhde tuettavan äitiin)) on toiminu täs teidän suhteessa?

KIRSI: Niin, et onhan ne käyny meillä talvella kylässä ja viime kesänä. Et silleen mä ajattelin et pari kertaa vuodessa on käyny kahvilla tai. Et eihän siinä mitään. Ja me ollaan käyty siel viimeks synttäreillä. Ja kyllähän sil äidillä on selkeesti tarvetta enemmän et tavattais ja juteltais, mut mä oon pistäny siihen selkeesti jarrua.

Valtaosa haastateltavista myös kertoi, kuinka he olisivat kaivanneet enemmän tietoa tuettavan taustoista sosiaalityöntekijöiltä. Tätä tietoa ei ollut saatu pyydettyänsäkään. Epätietoisuus tuettavan taustoista aiheutti epävarmuutta tuettavan kanssa tilanteissa, joissa vapaaehtoistyöntekijä ei tiennyt tuettavan tapaa reagoida.

ULLA: Et hän ((sosiaalityöntekijä)) kerto vaan hyvin karkeet pääpiirteet ja sit oikeesti ne asiat oli sellasia, et tukihenkilön toimiessa ne ois mun mielestä pitäny tietää. Tietyl taval vähän niinkun sellasta et suojellaan sitä yksityisyyttä sillai, että sit se... Siis koska siin ois ihan oikeesti voinu kämmää tukihenkilönä enemmänkin. Me nyt onneks ei keretty tekee mitään ihmeellistä, mutta... Mut siellä taustalla oli alkoholia, väkivaltaa ja insesti-pelkoa tai jopa insestiä jossain määrin. Ja sit jotain niinkun uimahalliin menemisiä ja muita. Niin ois voinu oikeesti olla hankalia tilanteita sille nuorelle.

Epätietoisuus tuettavan taustoista aiheutti epävarmuutta myös suhteisiin tuettavan vanhempien kanssa. Suhteet tuettavan vanhempiin olivat keskeisellä sijalla tukihenkilön sitoutumisen kokemuksessa: avoimet ja reilut suhteet vanhempiin edistivät ja vahvisti-

vat sitoutumista ja vastaavasti vanhempien mustasukkaisuus tai epätietoisuus vanhempien mielipiteistä horjuttivat sitoutumisen kokemusta.

Riittämättömyys

Riittämättömyyttä haastateltavat kokivat tilanteissa, joissa tukihenkilön mahdollisuudet auttaa olivat jo loppuneet.

ULLA: Sillon ennen tän nuoremman sijoittamista, niin silloin oli kyllä ongelmia oikeesti itellä mieltä, että miten voi olla kun tiesi et siel oikeesti oli isoja ongelmia ja se lapsi otti minuun yhteyttä ja mulla ei ollu mahdollisuuksia. Sillon se sosiaalitoimi yritti rajottaa sitä, että me ei olla niin paljon tekemisissä ja se ois mun mielestä se lapsi pitänyt ottaa huostaan aikasemmin tai tehdä jotain. Sillon tuli sellanen voimaton olo aina välillä.

Ullan tuettavan elämässä oli vakavia ongelmia, kuten vanhempien alkoholismia ja väkivaltaa, eikä tukihenkilö ollut enää oikea auttamisen keino. Sosiaalityöntekijät pohtivat tuettavan sijoittamista lastenkotiin. Tuettava lapsi olisi halunnut Ullan ottavan hänet omaan perheeseensä. Ulla koki jäävänsä tilanteessa lapsen toiveiden, oman auttamisen halunsa ja sosiaalitoimen ristipaineeseen. Tilanne ratkesi lapsen huostaanotolla ja Ullan oli hyväksyttävä oman auttamisensa rajallisuus. Tulkitsin tämän tukisuhteen osapuolien ristiriitaisena sitoutumisena. Ullan näkemykset tuettavan edusta olivat ristiriidassa organisaation tavoitteiden kanssa.

Mikä vaikutus kuvatuilla turhautumisen, epävarmuuden ja riittämättömyyden kokemuksilla oli vapaaehtoistyöntekijöiden sitoutumisen kokemukseen? Tärkeä havainto on, että vaikka negatiiviset kokemukset koettelivat haastateltavien sitoutumista, he eivät keskeyttäneet tukisuhteitaan näistä tukisuhteen ulkopuolisista, pääasiassa organisaation toimintaan liittyvistä tekijöistä johtuen. Sitoutuminen tuettavaan oli muodostunut niin vahvaksi, ettei vapaaehtoistyötä keskeytetty, ellei itse tukisuhteessa koettu olevan ylityspääsemättömiä ongelmia. Tämä kiteytyy seuraavassa Markun sitaatissa.

E: Ootko sä miettiny koskaan tän tukisuhteen keskeyttämistä?

MARKKU: Se oli silloin joskus... On siitä nyt varmaan kolmisen vuotta aikaa tai silloin ei mul oikeestaan se keskeyttäminen ollu mielessä, vaan se että... et toi-miiks se nyt se juttu? --- Kun oli sellanen tunne et siinä vaiheessa poika oli tietysti niinkun...just alko murrosikä kääntymään niinkun pahimmilleen, niin ei oi-kein halunnu siinä vaiheessa pitää yhteyttä ja sit taas oli just se, että mä en oi-

kein tienny et mikä siinä on. Sit taas kun se lähti siitä menemään, niin ei se oo sen jälkeen sitte...

8.2.4 Itsetunto ja pystyvyyden tunne

Kuten edellä tuli esille keskeisellä sijalla haastateltavien sitoutumisessa oli kokemus tukisuhteen toimivuudesta. Tukisuhteen toimivuus oli selkeästi yhteydessä haastateltavien itsetunnon kohentumiseen ja pystyvyyden tunteen vahvistumiseen. Huolimatta pettymyksen kokemuksista suhteissaan organisaatioon haastateltavien puheessa oli havaittavissa usko itseen ja omiin henkilökohtaisiin vahvuuksiin vapaaehtoistyöntekijänä.

KIRSI: Et en mä niinku silleen itte tota tunne mitään syyllisyyttä tai huonommuutta, mä katon et mä oon se mikä mä oon ja jos ei se jollekin sovi, niin ei sovi ja sillä selvä. Ei siin mitään.

E: Miten sä ite mielestäsi sovit tukihenkilöks?

TIINA: No, kyl mä omasta mielestäni sovin, öö...tälläseks joka näkee vähän harvemmin. Sanotaan että en tiedä sopisinko siihen että nähään monta kertaa viikossa. Ehkä just vaan oman elämäntilanteenkin vuoks. Ehkä jos se ois erilainen, niin sit en tiedä. Mut sen mä vaan itsestäni tiedän, että tälläseen mä sovin, mutta en tiedä sovinko tiiviimpään.

Tiina sitaatista havainnollistuu, kuinka vapaaehtoistyöntekijät refleктоivat omia kykyjään ja mahdollisuuksiaan suhteessa tuettavan tarpeisiin ja määrittivät tämän avulla vapaaehtoistyöntekijän identiteettiään. Haastateltavat tarkastelivat myös omien persoonallisuuden piirteidensä avulla vahvuuksiaan tukihenkilönä. Keskeisenä luonteen vahvuutena mainittiin empaattisuus. Muita vahvuuksia olivat luotettavuus, jämäkkyys, kärsivällisyys, avoimuus ja sosiaalisuus. Myös koulutus ja ammatillinen kokemus lasten ja nuorten kanssa toimimisesta liitettiin vahvuuksiin, vaikka toisaalta tiedettiin, ettei tukihenkilöltä edellytetä erityisominaisuuksia tai sosiaalialan koulutusta.

RAIJA: Ei tarvi sitä ajatella et pitäis olla kasvatustieteen opinnot tai joku sellanen koulutustausta takana. Ei mun mielest. Ja sitä kans korostettiin siellä kurssilla, mikä on mun mielest ihan hyvä juttu.

Pystyvyyden tunne tarkoitti haastateltavien kohdalla uskoa omiin mahdollisuuksiin vaikuttaa kohentavasti tuettavan elämäntilanteeseen. Suurin osa haastateltavista koki autta-

vansa tuettavaa. Valtaosa koki auttavansa myös joko välillisesti tai suoraan tuettavan vanhempia.

E: Koetsä et sä autat tätä poikaa?

MARKKU: Kyllä joo. Kyl mä aika oon siihen niinku oikeestaan, se on ainut mikä se on, sen siin tunteekin, että se on auttamista ja on sen takia, että voi auttaa.

Markun sitaatista tulee esille, kuinka pystyvyyden tunne antoi merkityksen koko toiminnalle. Pystyvyyden tunne ilmeni kysyttäessä tukihenkilön merkityksellisyyttä tuettavalle: haastateltavien usko merkityksellisyyteensä tuettavan elämässä oli vahva. Tarpeellisuuden tunne tuettavan elämässä lisääntyi onnistumisen kokemusten myötä. Nämä kokemukset vaihtelivat tuettavan elämänhallinnan lisääntymisestä pieniin arkipäivän onnistumisiin. Pystyvyyden tunnetta vahvisti myös muutos tuettavan suhtautumisessa tukihenkilöön. Useiden haastateltavien etenkin murrosikäiset tuettavat häpesivät tukisuhteen alussa kertoa ystävilleen, että heillä on tukihenkilö. Vakiintuneen tukisuhteen vaiheessa tuettava usein rohkaistui esittelemään tukihenkilönsä ystävilleen.

LIISA: Ja se oli jännä kun meidän tukisuhteessa me oltiin samalla koululla ja sitten kyllä me siellä aina ohimennen törmättiin, niin alussahan se oli aina että en tunne tuota, kuka tuo on. Mut sitten se väheni siitä, et sitten tervehdittiin ja sit tultiin jo puhumaan välitunnilla. Ja sit esiteltiin jo kaverit ja silleen.

8.2.5 Emotionaalinen palkitsevuus ja muut edut

Edellä tuli esille, että haastateltavien itsetunto ja pystyvyyden tunne vahvistivat sitoutumisen kokemusta. Kokemus siitä, että auttaa tuettavaa ja mahdollisesti hänen perhettään antoi merkityksen koko toiminnalle. Tässä teemassa tarkastellaan tarkemmin sitä, mitä tämä auttaminen merkitsi haastateltaville; mikä sai heidät toimimaan lastensuojelun tukihenkilöinä. Nimitän seuraavassa esiteltäviä kokemuksia myös haastateltavien kokemiksi vapaaehtoistyön merkityksiksi.

Kaikki haastateltavat korostivat sitä, kuinka tukihenkilönä toimiminen tuottaa hyvää oloa ja mieltä itselle. Tämä emotionaalinen palkitsevuus oli haastateltavien merkityksistä keskeisin. Toimintaan mukaan lähtemisessä motivoinut auttamisen halu oli konkreetisoitunut positiivisina tuntemuksina itselle.

MARKKU: Se on just että, se kyl antaa paljon. Siis kyl siit niinkun sillä tavalla, että kun tuntee et on jollekin tärkeä, niin se antaa. Ei siin oikeestaan muuta oo kun se että, se tunne et sust on jollekin apua, niin kyl se on aika huomattavaa.

Emotionaalisen palkitsevuuden lisäksi valtaosa haastateltavista kertoi myös avoimesti tukihenkilötoiminnan tuomista muista merkityksistä, jopa suoranaisista hyödyistä, eivätkä he kokeneet niitä itsekkyytenä.

E: Mites osaatko sanoo, onks täst tukihenkilötoiminnasta on ollu sun oman tulevaisuuden tai just elämän kannalta jotain hyötyä?

ULLA: Tästä on ihan rehellisesti ollu mulle ihan älyttömästi hyötyä. Tästä on ollu hyötyä siks, et ensiskin tää on ollu se yks, semmonen varmistaja sille et mä haun tälle alalle töihin. Ööö, toista kautta tästä oli se hyöty et mä pääsin tutustumaan sosiaalipalveluiden rakenteeseen. Sen jälkeen tästä oli se hyöty et mä sain harjottelupaikan kuraattorina, ihan puhtaasti mun tukihenkilötoiminnan kautta.

Ullalle lastensuojelun tukihenkilötoiminta oli toiminut merkittävänä tulevaisuuden työkentän rakentajana. Myös muutama muu haastateltava kertoi toiminnan ylläpitävän tai laajentavan omaa ammatillisuutta. Osa haastateltavista sen sijaan kertoi tukihenkilönä toimimisen toimivan hyvänä vastapainona palkkatyölleen.

Haastateltavat kertoivat vapaaehtoistyön tuovan myös vaihtelua arkeen, avaavan uusia näkökantoja, lisäävän suvaitsevaisuutta, antavan mahdollisuuden päästä lähelle lastensuojelulapsien elämää sekä lisäävän arvostusta omaa elämää kohtaan. Olennaista tässä kohdin on huomioida, että itsensä kehittäminen ja uuden oppiminen koettiin merkitykselliseksi vasta toiminnan myötä, ne eivät motivoineet siihen lähdeittäessä. Itsensä kehittäminen ja uuden oppiminen kuvaavat vapaaehtoistyön mukanaan tuomia motiiveja jatkaa toimintaa.

Emotionaalinen palkitsevuus ja toiminnasta saadut edut eivät rajoittuneet haastateltavien yksilölliseen kokemukseen, vapaaehtoistyöllä koettiin olevan positiivisia vaikutuksia myös omaan perheeseen ja lähipiiriin. Haastateltavat kertoivat ottaneensa tuettavia mukaan perhe-elämään, minkä kerrottiin tuovan vaihtelua ja virkistystä koko perheelle. Tämä kuvaa vapaaehtoistyön yhteisöllistä merkitystä. Mielenkiintoinen havainto on, että tukihenkilötoimintaan mukaan lähdeittäessä useat haastateltavista erityisesti korosti-

vat, etteivät halua velvoittaa omaa perhettään mukaan vapaaehtoistyöhön. Toiminnan myötä oma perheen ja lähipiirin merkitys kuitenkin lisääntyy.

E: Niin koetko et onko tää vaikuttanu sun omiin perhesuhteisiin?

KIRSI: Mun mielestä on positiivisesti enemmänkin kun negatiivisesti, kyllä. Ja Minna ((haastateltavan tytär)) on aina tykänny hirveesti lapsista ja se on aina halunnu pikkusiskoo tai –veljee. Sehän tosiaan viihtyy paljon kanssa..et se on paljon Annin ((tuettava)) kanssa. Niin tota, et täshän on porukkaa koko ajan kotona, et enhän mä yksin sen kans oo. Et sehän käy välillä seurustelemassa jonkun kanssa ja leikkii sen kans hetken ja pelleilee ja Minna näyttää sille jotain. Et se päivä saattaa mennä hyvinkin nopeesti jos ollaan kotona, tietysti kun siinä on niin monta ihmistä sen kanssa juttelemassa ja touhuumassa. Et se on ihan mukavaa.

Muutama haastateltava laajensi tukihenkilötoiminnan positiiviset vaikutukset myös oman elämänpiirin ulkopuolelle ja osa toivoi auttamishalun leviävän ihmisten keskuudessa. Nämä kuvaavat vapaaehtoistyön yhteiskunnallisia merkityksiä.

RAIJA: Se ((tukihenkilötoiminta)) jotenki tuo erilaisia asioita perheellisille ihmisille kans, et jos perheessä on omia lapsia ja sinne tulee tällanen tuettava nuori, niin mä luulen et se muodostuu ihan erilaiseks se tukisuhde, kuin sitten taas mun tilanteessa, kun ei oo perhettä. Et mä luulen, et tehdään erilaisia asioita ja se on varmaanki erilaista. Et silloin myöskin heille, jos siin perhees on lapsia, niin heillekin tulee vähän laajempi käsitys asioista ja perheestä ja erilaisii kaverisuhteita. Ja sit se on myöski niinku tietyl tavalla kasvattavaa niille lapsil- lekin.

KIRSI: Kylhän ihmiset sais vähän enemmän toisiansa auttaa. --- Vaan se, et vois vähän enemmän auttaa, itse kukin. Missä nyt kukin pystyy.

Toiminnan emotionaalisella palkitsevuudella ja eduilla oli vaikutusta tukisuhteen luonteeseen ja sitä kautta myös sitoutumisen tulevaisuuteen. Ne olivat tekijät, joiden vuoksi vapaaehtoistyötä haluttiin jatkaa. Haastateltavien emotionaalisen palkitsevuuden ja etujen kokemukset olivat kuitenkin olennaisesti riippuvaisia kokemuksesta, että myös tuettava lapsi tai nuori nauttii ja hyötyy tukisuhteesta. Kuten jo vapaaehtoistyön alkuvaiheessa tuli esille, sitoutuminen koettiin mahdolliseksi silloin, kun sekä vapaaehtoistyön tekijä että tuettava saavat tukisuhteesta jotakin itselleen. Tämä koettu molemminpuolisuuden merkitys korostui vapaaehtoistyön jatkuessa.

TIINA: No kyllähän siit tulee hyvä mieli, varsinkin kun huomaa että tyttö menee eteenpäin siinä ja se ei enää oo siinä samassa allikossa kun aiemmin, vaan löytää uusia juttuja. Ja mä oon kans nyt saanu sen vähän uuden harrastuksen pariin, mitä se ei oo aikasemmin uskaltanu lähteä tekee. Et saa vähän tsempattuu ja muuta semmosta. Niin kyl siit niinkun itelle tulee hyvä mieli, et jos niinkun näkee semmosta positiivista edistymistä siinä. Et se on niinkun se paras juttu.

Kokemusta toiminnan molemminpuolisuudesta vahvasti olennaisesti muutaman haastateltavan kohdalla sosiaalitoimen ja tuettavan vanhempien kokemukset tukisuhteen tarpeellisuudesta.

MARKKU: Et se on toisenkin mielestä ihan jees se homma ja kyllähän sen huomaa tos just tos kirjeeskin mikä tuli kunnalta, kun oli sit soittanu sinne ja kysynyt ja kun ne oli tota...mitä sielt oli tullu se vastaus, että he kokee sen että siitä on ollu koko perheelle apua ja et he haluaa et se jatkuis edelleen. Et kyl se niinku sillä tavalla on ihan mun mielest kohdallaan.

8.3 Sitoutumisen tulevaisuudesta

Tässä tulososion viimeisessä yläteemassa vastaan tutkimuskysymykseni kolmanteen alakysymykseen, millaisena haastateltavat kokevat sitoutumisensa tulevaisuuden? Aluksi tarkastelun kohteena ovat haastateltavien kokemukset tukisuhteeseen sitoutumisen tulevaisuudesta. Tämän jälkeen sitoutumisen tulevaisuuden tarkastelu laajentuu koskemaan koko lastensuojelun tukihenkilötoimintaa ja vapaaehtoistoimintaa. Luvussa 8.3.3 tuon esille haastateltavien toiveita ja tarpeita, jotka he kokevat tärkeinä sitoutumisensa tulevaisuudessa. Tässä kohdin on syytä muistuttaa, että haastateltavien tukisuhteet olivat haastatteluhetkellä hyvin eri vaiheissa. Kolmen tukisuhde oli vasta saavuttanut vakiintuneen tukisuhteen vaiheen, ja he uskoivat viettävänsä vielä monta yhteistä vuotta virallisessa tukisuhteessa. Neljän haastateltavan tukisuhde puolestaan oli päättymässä lähitulevaisuudessa, sillä tuettava lähestyi täysi-ikäisyyttä, tukisuhteelle asetetut tavoitteet oli saavutettu tai tuettava oli muuttamassa pois paikkakunnalta. Nämä suhteet olivat kokemassa luonnollisen päätöksen. Kolmella haastateltavalla ei sen sijaan ollut tukisuhdetta käynnissä haastatteluhetkellä.

8.3.1 Usko suhteen säilymiseen ja identiteetin muutokset

Keskustelussa tukisuhteen tulevaisuudesta yhteinen piirre haastateltaville oli usko suhteiden säilymiseen virallisen lopettamisen jälkeen. Myös ne kaksi haastateltavaa, joiden

tukisuhteet olivat päättyneet, pitivät edelleen yhteyttä tuettaviinsa ja uskoivat yhteydenpidon jatkuvan myös tulevaisuudessa. Ainoastaan yksi haastateltava, jonka tukisuhde oli päättynyt, ei ollut jatkanut yhteydenpitoa eikä uskonut myöskään tulevaisuudessa olevansa yhteydessä tuettavaan.

Tulevaisuuden pohdinta sai haastateltavat miettimään antoisia yhteisiä hetkiä ja merkityksellisiä onnistumisen kokemuksia tuettavan kanssa. Halua jatkaa yhteydenpitoa perusteltiin pääsääntöisesti vahvalla molemminpuolisella kiintymyksellä. Useat haasteltavista mainitsivat kiintymyksen lisäksi myös puhtaan kiinnostuksen seurata tuettavan elämää jatkossakin. Haastateltavat uskoivat vahvasti, että myös tuettavat toivovat yhteydenpidon jatkuvan.

E: Haluaisitsä jatkaa tätä tukisuhdetta?

LIISA: Joo ja Sanna ((tuettava)) haluaa ((naurahtaa)). Kyllä haluan joo. Ja jotenkin nähä, että miten...se on niinkun mielenkiintoseks tulee kokoajan, et no miten tää menee ja et meneekö asiat edelleen näin kivasti ja mitä sitten kun tulee murrosikä ja mitä sitten... Tai ylipäätään että miten tää etenee tää systeemi.

TIINA: Kyllä saa olla yhteydessä sitten jos siltä tuntuu. Että halua missään vaiheessa sit taas selkää kääntää, että jos toinen on avun tarpeessa tietyissä tilanteissa. Tietenkin täytyy vetää se joku raja siihen. Jos se riistäytyis käsistä, et se alkaa olee päivittäistä tai viikottaista sellasta, et jatkuvasti soitellaan ja ollaan. --- Mutta et on tietyl taval silleen että se tietää että apua on saatavilla, jos siltä tuntuu.

Halu säilyttää yhteys tuettavaan kuvaa olennaisesti haastateltavien aitoa välittämistä ja vahvaa sitoutumista tuettavaan lapseen tai nuoreen. Edellisestä Tiinan sitaatista tulee esille aidon välittämisen lisäksi realismi yhteydenpidon jatkamisessa. Tämä yhteydenpidon ja samalla vapaaehtoistyön rajojen tarkentaminen oli tyypillistä erityisesti neutraalina sitoutumisen kokeville haastateltaville. He halusivat pitää tukisuhteen selkeämmin erillään muista tärkeistä ihmissuhteista. Sen sijaan positiivisesti sitoutumisen kokeneet toivat suhteen edetessä ja sitoutumisen vahvistuessa vahvemmin esille suhteen luonteen muutoksia, jotka heijastuivat myös yhteydenpitoon sekä vapaaehtoistyöntekijän rooliin ja identiteettiin.

E: Koetsä et tää tukisuhde on muuttunu jotenkin?

MARKKU: Joo on se huomattavasti tullu nyt semmoseks enempi kaverisuhteeks, et sitä ei nyt sillä taval kumpikaan enää ajattele, että se on joku tukisuhde, vaan me tunnetaan niinku, vois olla ihan kun naapuripoika tai joku semmonen.

Markku koki tärkeäksi pitkään jatkuneessa tukisuhteessa luonnollisen suhtautumisen, mikä edellytti vapaaehtoistyöntekijän rooli-identiteetin uudelleen määrittämistä. Uudessa roolissa olennaista oli, ettei tukihenkilön suhdetta tuettavaan määritä virallinen sosiaalitoimi, vaan heitä sitoo toisiinsa ystävyys. Huomioitavaa on, että Markun tukisuhde oli edelleen käynnissä. Hänen roolinsa uudelleen määrittämisen taustalla oli pelko siitä, että tuettava kokee hänet sosiaalityöntekijäksi.

MARKKU: Mä en halua sitä niinku sille ((tuettavalle)) painottaa, et se niinku mieltis sitä et mä oon tukihenkilö, vaan et mieluummin se et mä oon joku tuttu kaveri, jolle voi kysyy tai ilmoitella. Ettei se niinku tulis semmonen niinkun pääasiana se, että mä oon sen tukihenkilö. Et sil tulis niinkun vastaava tilanne, kun jos mä oon niinkun sosiaalityöntekijä. Et se tulee sille semmoseks päähän pintymäks, että sä niinkun toimit jonkun viran kautta. Että se ei olis semmonen, vaan se olis ihan vaan mahdollisimman luonteva, tota tilanne. Että siinä ei olis mitään virallisuutta sillä tavalla.

Tärkeä huomio on, että vapaaehtoistyöntekijän roolin uudelleen määrittämiseen liittyi muutaman haastateltavan kohdalla myös kokemus auttamisen vähenemisestä. Tämä tulee esille seuraavassa Liisan sitaatissa.

E: Koetsä kuitenkin tän edelleen auttamistyönä?

LIISA: Niin joo. Kyllä. No on se ehkä kuitenkin, niin...kyl mä sitä joo... Mut ei se oo niin selkeesti, ei todellakaan se oo niin selkeesti enää. Mut onhan se sen työn auttamista elämään.

Edellä kuvatut muutokset tukisuhteessa ja siihen suhtautumisessa ilmentävät keskeisesti vapaaehtoistyöntekijän identiteetissä sekä myös motiiveissa tapahtunutta muutosta. Kuten aiemmin todettiin positiivisena sitoutumisen kokeneiden keskuudessa, vapaaehtoistyöntekijän rooli-identiteetistä oli tullut keskeinen osa heidän henkilökohtaista identiteettiään. Haastateltavien sitoutumisen tulevaisuutta tarkastellessa voidaan sanoa, että vapaaehtoistyöstä oli tullut tärkeä osa myös sitoutumisen neutraalina kokeneiden minäkäsitystä. Kokemus auttamisen vähenemisestä ilmentää tätä identiteetin ja myös motiiveissa tapahtunutta muutosta. Motiivien tarkastelu menettää ikään kuin merkityksensä, sillä vapaaehtoistyöstä tulee osa minuutta.

Tärkeä huomio on, että muutaman haastateltavan kohdalla korostui erityisesti vapaaehtoistyöntekijän roolista irti sanoutuminen, jolloin suhdetta tuettavan kanssa voi luonnehtia emotionaalisesti tärkeäksi ihmissuhteeksi, jota ei määrittele virallinen organisaatio. Tämä ihmissuhde perustuu voimakkaisiin tunteisiin. Muutama haastateltavista kuvasi aitoa rakkauden tunnetta tuettavaansa kohtaan.

8.3.2 Elämäntilanne sitoutumisen tulevaisuuden määrittäjänä

Vaikka kaikki haastateltavat, joilla oli tukisuhde haastatteluhetkellä käynnissä, kertoivat haluavansa jatkaa nykyisiä tukisuhteitaan, vaikutti oma elämäntilanne ratkaisevasti koko toiminnassa jatkamiseen. Kolme seitsemästä haastateltavasta ilmoitti suoraan, ettei aio ottaa uutta tuettavaa nykyisen tukisuhteen päätyttyä. Syinä olivat halu antaa tulevaisuudessa aikaa omille tai lasten lapsille tai kiireinen työ- tai opiskelutilanne. Myös oman perheen hyvinvointi nousi keskeiseksi toiminnassa jatkamisen määrittäjäksi. Neljä haastateltavaa puolestaan kertoi, ettei vielä osaa sanoa tulevaisuuden mahdollisista uusista suhteista.

ULLA: En tiedä miten se tulevaisuus sit, et voisko olla uusia tukisuhteita. Entä tiedä mikä sitten tulee sit olee se oikee. Eihän sitä voi tietää?

Ullan kohdalla tukihenkilötoiminta saattaa tulevaisuudessa korvautua toisella vapaaehtoistyönmuodolla, esimerkiksi lomalapsitoiminnalla, joka sopii paremmin sen hetkiseen elämäntilanteeseen. Myös muutama muu haasteltava ilmoitti, että tulevaisuuden vapaaehtoistyönmuoto voi olla jokin muu kuin lastensuojelun tukihenkilötoiminta. Tämä ilmentää keskeisesti koko vapaaehtoistoimintaan sitoutumista.

Myös ne kaksi haastateltavaa, joiden tukisuhde oli päättynyt, kokivat, etteivät elämäntilanteensa vuoksi voi ottaa uutta tuettavaa. Valtaosa kaikista haastateltavista kuitenkin toivoi, että elämäntilanteen muuttuessa he voisivat jälleen ryhtyä lastensuojelun tukihenkilöksi. Tähän vaikuttivat luonnollisesti haastateltavien positiiviset kokemukset tukihenkilönä toimimisesta. Haastateltavista ainoastaan yksi ilmoitti, ettei luultavasti lähde toimintaan uudelleen mukaan, sillä hänelle lastensuojelun tukihenkilönä toimiminen oli ollut henkisesti raskas kokemus.

8.3.3 Tuen ja arvostuksen tarve

Keskustelussa tulevaisuuden toiveista ja tarpeista kaikki haastateltavat korostivat tukihenkilön oman tuen tarvetta sitoutumisen sekä tuettavaan että lastensuojelun tukihenkilötoimintaan vahvistajana. Tuen tarve liittyi sekä toimintaa organisoivaan tahoon että oman perheen ja lähipiirin tarjoamaan tukeen. Seuraavassa käsittelen ensin organisaation tukea, jonka jälkeen tuon esille haastateltavien kokemuksia lastensuojelun tukihenkilötoiminnan ulkopuolisen tuen merkityksistä.

Organisaation tarjoama tuki voidaan jakaa yksilölliseen ja yhteisölliseen tukeen. Yksilöllisellä tuella viitataan aiemmin luvussa 8.2.3 esille tulleisiin tuen muotoihin, emotionaaliseen sekä konkreettisempiin tehtäviin liittyviin tuen muotoihin, kuten raportointikäytäntöihin. Valtaosa haastateltavista toivoi lastensuojelun sosiaalityöntekijältä vastuullisempaa toimintaa ja tuen tarjoamista. Haastateltavat toivoivat kasvokkaisia tapauksia sosiaalityöntekijän kanssa, joissa olisi mahdollista rauhassa purkaa tukisuhteen solmukohtia. Myös raportointikäytäntöihin toivottiin selkeyttä ja luotettavuuden osoittamista. Huolestuttavaa on, että kaikki haastateltavat, jotka kokivat, etteivät saa riittävästi tukea sosiaalityöntekijältään, eivät tätä organisaation tarjoamaa tukea enää odottaneet. He olivat jo menettäneet luottamuksensa kunnan sosiaalitoimea kohtaan. Huomioitavaa kuitenkin on, että haastateltavat tunsivat suurta ymmärrystä sosiaalityöntekijöiden tilannetta kohtaan. Kuntien vähäiset resurssit sosiaalipuolella olivat haastateltavien tiedossa ja sosiaalityöntekijöiden valtava työmäärä herätti heissä empatiaa.

PIRJO: Jotenkin tuntuu et siellä sosiaalitoimistossa ihmiset palaa loppuun ja on usein sairaslomalla ja se on niin rankkaa siel se niiden työ.

Haastateltavien yhteisöllisen tuen tarpeella viitataan vertaistukeen ja jatkokoulutuksiin. Valtaosa haastateltavista puhui yhteisöllisyyden kaipuusta. Haastateltavat kuvasivat tukihenkilönä toimimista toisinaan yksinäiseksi. Kuten aiemmin on tullut esille haastateltavat eivät olleet missään toimintansa vaiheessa erityisen sitoutuneita organisaatioon. Tämä selittyy sillä, että valtaosalla haastateltavista puuttui kokonaan taustayhteisö, joka olisi tarjonnut jatkokoulutusta ja vertaistukea vapaaehtoistyössä jatkamiseen ja viihtymiseen. Haastateltavat kertoivat, ettei kunnan sosiaalitoimella ollut joko resursseja tai kiinnostusta järjestää lastensuojelun tukihenkilöille jatkokoulutusta ja vertaistapaamisia. Yksin tehtävä tukihenkilötyö eristi haastattelemani vapaaehtoisia toisistaan.

ULLA: Kylhän tätä työtä kuitenkin niin yksin tehdään. Silleen kuitenkin yksin, et sit kun ois mahdollisuus kuulla miten muilla on mennä, niin se varmasti helpottais.

Muutama haastateltava kertoi osallistuneensa tukihenkilöiden jatkotapaamisiin, joihin osallistuivat saman kurssin käyneet tai oman alueen vapaaehtoistyöntekijät. Nämä mahdollisuudet koettiin voimaannuttavina ja virkistävinä. Tarve jatkokoulutuksille ja vertaistuelle oli kuitenkin suurempi kuin mitä oli saatavilla. Useat haastateltavat myös kertoivat pettymyksestään, sillä lastensuojelun tukihenkilökurssilla oli kerrottu jatkotapaamisista ja vertaistuesta, joita ei ollut kuitenkaan järjestetty.

Haastateltavien yhteisöllisen tuen tarve oli riippumaton tukisuhteen luonteesta. Myös ne haastateltavat, jotka olivat kokeneet tukisuhteensa onnistuneeksi ja ongelmattomaksi, korostivat vertaistuen ensisijaisuutta.

RAIJA: Joo, meil oli niinku, ei nyt viime tammikuussa, vaan edellisvuoden tammikuussa. Meil oli semmonen, nähtiinköhän me kahtena iltana. Ja se oli ihan kiva, vaik ei nyt omassa tukisuhteessa ollu mitään ongelmia, nii oli kauheen kiva peilata muiden kanssa ja keskustella ylipäättään asioista. Ja ihmiset oli kauheen tyytyväisiä, et se järjestettiin ja se oli kyl kauheen kiva. Et jotain sellasta niinko, et just vaikka kerran kaks vuodessa joku tapaaminen, et ei sen kummempaa. Mut se ois ihan kiva, koska kuitenkin on kyse lastensuojelusta, niin ne on sellasii asioita, joita ei voi muiden kans jutella, kun on vaitiolovelvollinen. Niin sit on ihan kiva, et jossain porukassa voi puhuu niistä, vaikkei olisakaan mitään ongelmaa.

Raijan sitaatista ilmenee, kuinka erityisesti vaitiolovelvollisuuden vuoksi haastateltavat kokivat hyvin tärkeäksi mahdollisuuden keskustella ja vaihtaa kokemuksia toisten lastensuojelun tukihenkilöiden kanssa. Jatkokoulutuksissa haastateltavat toivoivat tietoa esimerkiksi erityislapsista ja maahanmuuttajista. Muutama haastateltava toivoi myös tukihenkilöille ja tuettaville järjestettyä yhteistä toimintaa, jossa yhdistyisi molempien sekä tuettavan että tukihenkilön hyöty.

TAINA: Sillon tosissaan kun se tukilapsi oli, niin ois toivonu todellakin enemmän sitä toimintaa tukilapsen ja tukihenkilön kanssa, yhdessä muitten kanssa. Et välillä vaan on hirveen vaikee keksiä sen tuettavan kanssa tekemistä. Niin ois ollu vaihtoehtoja. Ja ois saanu nähä vähän muitten, no ehkä keskustella itekin siinä, mut lapsetkin ois leikkiny. Semmosta kivaa toimintaa aikuisten ja lasten kesken, just jotain pelejä ja makkaran paistoo, niin se kuulosti mun mielestä ihan mielettömän hyvältä.

Haastateltavat korostivat, että yksilöllisen ja yhteisöllisen tuen avulla tuettaisiin tukihenkilöiden omaa jaksamista ja samalla niiden järjestäminen osoittaisi, että heidän tekemäänsä työtä arvostetaan. Työn arvostaminen ja kehittäminen puolestaan vahvistaisivat haastateltavien mukaan sitoutumista koko lastensuojelun tukihenkilötoimintaan.

Haastateltavien yhteisöllisen tuen muodoksi olen määritellyt organisaation tarjoaman jatkokoulutusten sekä vertaistapaamisten lisäksi perheen ja lähipiirin. Kuten aiemmin on tullut esille perheen ja lähipiirin merkitys on ollut tärkeä haastateltaville koko vapaaehtoistyön ajan. Perhe toimi tärkeänä reunaehtona vapaaehtoistyöhön mukaan lähtemisessä, jolloin sitoutumisen astetta määriteltiin perheen hyvinvoinnin mukaisesti. Toiminnassa jatkamista punnittiin myös perheen ehdoilla. Haastateltavia yhdisti perheen ja ystävien tuen kokeminen tärkeäksi jokaisessa vapaaehtoistyön vaiheessa.

MARKKU: --- Et eihän tää onnistuis jos ei perhe oo siinä mukana ja siis sehän on selvää.

9 DISKUSSIO

Tämän tutkimuksen tarkoitus oli selvittää lastensuojelun tukihenkilöiden kokemuksia vapaaehtoistyöhön sitoutumisesta. Lastensuojelun tukihenkilötoiminta edustaa hyvin erityistä vapaaehtoistyön muotoa, jossa sitoutuminen on olennainen osa koko toimintaa. Tutkimusaineistoni muodostui kymmenen lastensuojelun tukihenkilön puolistrukturoidusta haastattelusta. Valotin lähestymistapani fenomenologian avulla vapaaehtoistyöntekijöiden yksilöllisiä kokemuksia sitoutumisesta huomioiden myös ympäröivän sosiaalisen todellisuuden vaikutukset yksilöiden kokemuksiin. Pyrin hahmottamaan sitoutumisen muodostumista ja kehittymistä ajallisena prosessina. Tässä luvussa kokoan yhteen empiirisen analyysini keskeisimmät tulokset, suhteutan ne laajempaan teoreettiseen keskusteluun sekä pohdin, mitä tarjottavaa tuloksilla on lastensuojelun tukihenkilötoiminnalle ja laajemmin vapaaehtoistyön suunnittelulle. Tutkimusraportin viimeisessä luvussa tarkastelen kriittisesti tutkimusprosessiani.

9.1 Yhteenveto ja liittymäkohdat aiempiin tutkimuksiin

Sitoutumisen kokemuksen selvittämisessä lähdettiin liikkeelle vapaaehtoistyöntekijöiden motiiveista. Haastattelemieni lastensuojelun tukihenkilöiden keskeisin motiivi vapaaehtoistyölle oli halu auttaa. Auttamisen halun erityispiirteenä oli sen kohdistuminen lapsiin ja nuoriin. Auttamisen halu ei ole yllättävä tutkimustulos vapaaehtoistyön motiivitutkimuksissa (esim. Clary & Orenstein, 1991; Nylund, 2000; Yeung, 1999; 2002), eikä etenkään tukihenkilötoiminnassa, jossa se on koko toiminnan peruslähtökohta (Lehtinen, 1994, 36). Tässä tutkimuksessa auttamisen halun syvällisempi tarkastelu kuitenkin osoittaa sen perustuvan laajalle joukolle muita vapaaehtoistyön motiiveja. Nimensä auttamisen halun tutkimukseni päämotiiviksi, joka pohjautui vahvasti haastateltavien arvomaailmaan. Päämotiivia tukivat haastateltavien elämänhistoria, elämäntilanne, aiemmat kokemukset vapaaehtoistyöstä, persoonallisuuden piirteet, työ ja opinnot sekä sosiaaliset suhteet. Kokoavasti voidaan sanoa, että haastateltavien auttamisen halua tukivat voimakkaimmin elämäntilanne, elämänhistoria ja persoonallisuuden piirteet. Myös palkkatyöllä ja opinnoilla oli vaikutusta vapaaehtoistyöhön motivoinnissa. Olennaista tässä tutkimuksessa kuitenkin oli, että työn ja opintojen merkitys korostui toiminnan jatkuessa.

Haastattelemieni vapaaehtoisten lapsiin kohdennettua auttamishalua on mielenkiintoista verrata Yeungin (1999, 47) tutkimuksen auttamishaluisiin, joille auttamisen työmuodolla ei ollut väliä. Heille tärkeintä oli ainoastaan saada auttaa. Se, miten ja missä tämä auttaminen tapahtui ei ollut oleellista (mts. 47). Sosiaalisten suhteiden luominen, kokeilunhaluisuus ja itsensä kehittäminen eivät olleet motivoineet tämän tutkimuksen haastateltavia toimintaan mukaan lähdetessä. Tämä selittyy olennaisesti tuen kohderyhmällä: haavoittuvat lastensuojelulapset eivät edusta yhteisöllistä sosiaalisten kontaktien kenttää tai mahdollisuutta kokeilla tukisuhteen muodostamista apua tarvitsevaan tai uusien taitojen oppimisen lähdeksi. Tärkeä havainto kuitenkin on, että toiminnan myötä sosiaalisten suhteiden merkitys vapaaehtoistyössä kasvaa. Ne haastateltavat, jotka olivat luoneet sosiaalisia verkostoja lastensuojelun tukihenkilökurssilla tai myöhemmin esimerkiksi tukihenkilöiden vertaistapaamisten yhteydessä, kokivat nämä kontaktit tärkeiksi toiminnassa viihtymistä lisääviksi tekijöiksi. Samansuuntaisia tuloksia on saanut myös Skoglund (2006). Huomioitavaa myös on, että itsensä kehittäminen muodostuu motiiviksi toiminnan myötä. Näyttää myös siltä, että itsensä kehittämisellä on yhteys sitoutumiseen. Ne haastateltavat, jotka korostivat toiminnan positiivisia vaikutuksia itsen, kertoivat aikomuksistaan jatkaa lastensuojelun tukihenkilönä tulevaisuudessakin. Myös Omoto ja Snyder (1995) ovat havainneet aids-vapaaehtoistyöntekijöiden keskuudessa, että itsensä kehittämisellä on positiivinen vaikutus toiminnassa jatkamiseen.

Haastateltujen auttamisen halun tarkastelua on syytä hieman vielä syventää. Aikaisemmissa vapaaehtoistyön motiivitutkimuksissa on esitetty vastakkainasettelu altruismin ja egoismin keskeisyydestä vapaaehtoisessa auttamisessa. Toisten tutkijoiden mukaan halu auttaa on keskeinen motiivi vapaaehtoistyössä (esim. Clary & Orenstein, 1991). Toiset puolestaan korostavat vapaaehtoistyön ei-altruistista ja välineellistä motiiviperustaa (esim. Stebbins, 1996). Useissa empiirisissä tutkimuksissa on kuitenkin päädytty näiden motiivien sekoittumiseen (esim. Clary ym., 1996; Lähteenmaa, 1998; Nylund, 2000). Tässä tutkimuksessa totean, että haastattelemieni lastensuojelun tukihenkilöiden motiiveja ei voida sijoittaa yksiselitteisesti jompaankumpaan luokkaan. Tärkeä havainto myös on, kuten edellä jo tuli hieman esille, että vapaaehtoistyöntekijöiden motiiviperusta muuttuu toiminnan aikana. Halu auttaa oli altruistisimmillaan toimintaan mukaan lähdetessä. Tukisuhteen muodostuessa ja vähitellen sitoutumisen vahvistuessa tuettavan pyyteetön auttaminen sai hedonistisia piirteitä. Haastateltavien auttamista vakiintuneen tukisuhteen vaiheessa voi luonnehtia ”hedonistiseksi altruismiksi” (Lähteenmaa,

1998). Toiminnassa itselle saatu hyvä mieli yhdistyi toisten auttamiseen (mts. 151–152). Myös Yeung (2007, 158) on todennut itselle saamisen roolin vahvistuvan vapaaehtoistoiminnassa jatkettaessa. Edellytyksenä haastattelemini lastensuojelun tukihenkilöiden keskuudessa kuitenkin oli kokemus siitä, että myös tuettava lapsi tai nuori saa emotionaalisia palkintoja ja mielekkäitä kokemuksia tukisuhteesta. Pitkään jatkuneen tukisuhteen tärkeimmiksi elementeiksi muodostuivat toiminnasta saatu molemminpuolinen palkitsevuus ja merkityksellisyys.

Sitoutuminen koettiin tässä tutkimuksessa oleelliseksi lähtökohdaksi, jota perusteltiin lastensuojelulapsien elämäntilanteella. Haastattelemani lastensuojelun tukihenkilöt olivat hyvin tietoisia siitä, että tuettavat lapset ja nuoret ovat kohdanneet elämänsä aikana pettymyksiä suhteissaan aikuisiin, joten he halusivat ennen kaikkea välttää itse pettymyksien tuottamista. Sitoutuminen alkoi kaikilla haastateltavilla sitoutumisena tuettavaan lapseen tai nuoreen. Yksikään haastateltava ei kuvannut toiminnan alkuvaiheessa sitoutumistaan organisaatioon. Tämä on hyvin poikkeava tutkimustulos aikaisempiin vapaaehtoistyöhön sitoutumista käsitteleviin tutkimuksiin verrattuna, esimerkiksi Lahtinen (2003, 28) havaitsi Suomen Mielenterveysseuran tukihenkilöiden sitoutuvan toiminnan alkuvaiheessa vahvasti organisaatioon. Sen sijaan toiminnan myötä sitoutumisen kohde vaihtui tuettavaan asiakkaaseen sekä työnohjausryhmään (mts.). Myös Penner (2002) sekä Omoto ja Snyder (1995) ovat havainneet organisaation merkityksen korostumisen jo vapaaehtoistyön muotoa valittaessa. Tämä selittyy sillä, että tässä tutkimuksessa organisaatiota edusti kunnan sosiaalitoimi, eikä erityisiin arvoihin perustuva vapaaehtoisjärjestö, kuten esimerkiksi SPR tai Pelastusarmeija. Yeung (1999, 12–13) on havainnut Pelastusarmeijan tunnettavuuden vaikuttavan myönteisesti vapaaehtoistyöntekijöiden toimintaan mukaan lähtemiseen. Sen sijaan tässä tutkimuksessa kunnan sosiaalitoimi oli koko vapaaehtoistyön ajan haastateltaville vieras ja tuntematon organisaatio. Lastensuojelujärjestö Erityishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ ry toimi ainoastaan tukihenkilöiden kouluttajana. Koulutuksen jälkeen vastuu tukihenkilöiden saattamisesta yhteen tuettavien kanssa ja tukisuhteiden jatkosta huolehtiminen siirtyi kuntien sosiaalitoimien lastensuojelun sosiaalityöntekijöille.

Huolimatta haastateltavien kokemasta sitoutumisen lähtökohtaisuudesta, odotukset ja mielikuvat sitoutumisesta vaihtelivat haastateltavien keskuudessa. Osa haastateltavista koki sitoutumisen luonnollisena ja osa puolestaan pelottavana. Keskeistä tässä kohdin

oli pohdinta omista mahdollisuuksista sitoutua. Haastateltaville omaa sitoutumisen tapaa määrittivät pääsääntöisesti perhe, työ ja opinnot. Tärkeä havainto haastateltavien odotuksien vaikutuksista myöhempään sitoutumisen kokemukseen on, että positiiviset kokemukset lastensuojelun tukihenkilönä toimimisesta saivat haastateltavat, jotka alun perin olivat kokeneet sitoutumisen pelottavana, tuntemaan sitoutumisen vakiintuneen tukisuhteen vaiheessa luonnolliseksi. Tämä ilmentää keskeisesti myös sitä, että odotuksilla ei ollut merkittävää vaikutusta vapaaehtoistyössä jatkamiseen. Tämä tulos poikkeaa Yeungin (1999) tutkimuksesta oleellisesti. Hänen tutkimuksessaan ne vapaaehtoiset, joiden odotukset toiminnasta olivat väljiä, jatkoivat toiminnassa todennäköisemmin kuin henkilöt, joilla oli tarkat odotukset toiminnasta (mts. 78–79).

Tukisuhteen aloitusvaiheessa valtaosaa haastateltavia yhdistivät pelon ja epätietoisuuden kokemukset. Pelon kokemukset juontuivat tuettavan mahdollisesta ongelmakäyttäytymisestä, emotionaalista kuormittavuudesta sekä tuettavan vanhempien kohtaamisesta. Epätietoisuuden kokemus puolestaan liittyi tuettavan ja hänen perheensä taustoihin, korvauskäytäntöihin, suhteeseen sosiaalityöntekijään sekä tukihenkilön rooliin. Myös Haski-Leventhal ja Bargal (2008) ovat todenneet vapaaehtoistyöntekijöiden kokevan usein vapaaehtoistyön alkuvaiheessa epäselvyyttä siitä, mitä heiltä odotetaan tehtävässään. Heidän mukaansa vapaaehtoisilta puuttuu asianmukaista koulutusta, opastusta tehtäviin sekä tietoa vapaaehtoistyötä organisoivan tahon kulttuurista (mt.). Tätä on syytä pysähtyä pohtimaan haastattelemini lastensuojelun tukihenkilöiden kohdalla. Vaikka valtaosa haastateltavista koki käymänsä tukihenkilökurssin hyödyllisenä ja erityisesti varmuutta antavana, olivat pelon ja epätietoisuuden kokemukset suurella osalla haastateltavista riippumattomia kurssin kokemuksista. Tämä selittyy oletettavasti sillä, että haastateltavien kokemukset vapaaehtoistyöstä muodostuvat olennaisesti tukihenkilön ja tuettavan välisestä suhteesta, joten lastensuojelun tukihenkilökurssilla on melko mahdollonta kattavasti perehdyttää tulevia tukihenkilöitä vapaaehtoistoimintaan.

Tukisuhteen tutustumisvaiheessa haastateltavien sitoutumisen kokemuksessa oli erotettavissa merkittävä käännekohta: tuettavan luottamuksen saavuttaminen. Molemminpuolista luottamusta pidettiin tukisuhteen tärkeimpänä elementtinä, joten kokemus siitä, että tuettava luottaa tukihenkilöönsä sai haastateltavat kiinnittymään tuettaviinsa emotionaalisesti. Kokemus vastavuoroista kiintymyksen tunteista vahvisti haastateltavien sitoutumista tuettavaan lapseen tai nuoreen. Myös Chambré (1995) on havainnut tutkimiansa

aids-vapaaehtoisten keskuudessa, että vastavuoroisuus vapaaehtoistyöntekijän ja tuettavan tunteissa on merkittävä tekijä vahvan sitoutumisen muodostumisessa. Samansuuntaisia tuloksia ovat saaneet myös Haski-Leventhal ja Bargal (2008). He totesivat vapaaehtoistyöntekijöiden, jotka työskentelivät sosiaalisesti syrjäytyneiden nuorten kanssa, kiinnittyvän voimakkaasti tuen kohteisiin vapaaehtoistyön alkuvaiheessa (mt.). Haski-Leventhalin ja Bargalin (2008) mukaan erityisen tärkeää tässä tilanteessa on organisaation tarjoama tuki vapaaehtoistyöntekijöille. Vahvojen tunteiden myötä vapaaehtoistyö sulautuu yksilön henkilökohtaiseen elämään, joten ongelmat ja haasteet vapaaehtoistyössä voivat synnyttää vapaaehtoistyöntekijöille stressiä ja emotionaalista kuormitusta (mt.). Haastattelemieni lastensuojelun tukihenkilöiden kokemukset sosiaalityöntekijän tarjoamasta sosiaalisesta tuesta vaihtelivat huomattavasti koko vapaaehtoistyön aikana. Sosiaalisen tuen tarkastelussa voidaan hyödyntää Claryn (1987) jakoa tehtäväorientoituneeseen ja emotionaaliseen tukeen. Vain muutama haastateltava koki saaneensa tarvitsemansa tiedot ja ohjauksen, eli tehtäväorientoituneen tuen sosiaalityöntekijöiltä koko tukisuhteen ajan sekä tarvittaessa kannustusta ja kiitosta, eli emotionaalista tukea. Toiset puolestaan kokivat jääneensä täysin yksin tuettavan kanssa heti tukisuhteen käynnistysvaiheessa, jolloin tuen tarve oli omista peloista ja epävarmuuden kokemuksista johdettua suurimmillaan. Myös Chambré (1995) on havainnut tutkimiansa aids-vapaaehtoistyöntekijöiden keskuudessa, että organisaation työntekijän kanssa käydyt keskustelut ja työntekijän kannustus vahvistivat vapaaehtoistyöntekijöiden sitoutumisen kokemusta sekä myös auttoivat vapaaehtoistyöntekijän roolin hahmottumista.

Tarkastelua onkin syytä laajentaa rooli-identiteetin näkökulmalla. Gruben ja Piliavinin (2000) mukaan vapaaehtoistyössä jatkaminen aiheuttaa muutoksia vapaaehtoistyöntekijän minäkäsityksessä. Vapaaehtoistyöntekijän roolista tulee vähitellen osa henkilökohtaista identiteettiä (mt.). Emotionaalinen kiinnittyminen tuettavaan kuvastaa mielestäni haastateltavien identiteetin muutoksen käynnistymistä. Emotionaalisen kiinnittymisen myötä tukihenkilö ja tuettava tutustuivat toisiinsa lähemmin ja alun epävarmuus väheni. Vapaaehtoistyöntekijän rooli tuettavan elämässä alkoi muotoutua vähitellen. Myös Chambré (1995) on todennut, että vapaaehtoistyöntekijöistä tulee sitoutuneempia ja he ovat tyytyväisempiä rooliinsa, kun he tutustuvat tuen kohteeseen yksilöinä.

Vakiintuneen tukisuhteen vaiheessa haastateltavien sitoutumisen kokemuksissa oli erotettavissa kaksi sitoutumisen kokemusta: positiivinen ja neutraali. Positiivisten ja

neutraaleiden sitoutumisen kokemusten välillä oli kaksi merkittävää eroa. Ensimmäinen liittyi vapaaehtoistyöntekijän rooli-identiteettiin. Vapaaehtoistyöstä oli tullut keskeinen osa positiivisesti sitoutuneiden haastateltavien elämää. Tulkitsin tämän niin, että positiivisena sitoutumisen kokeneiden vapaaehtoistyöntekijän rooli-identiteetti oli muodostunut vahvemaksi kuin neutraalisti sitoutumisen kokeneilla. Neutraalisti sitoutuneiden haastateltavien vapaaehtoistyötä määrittä voimakkaimmin kiireinen elämäntilanne ja sosiaalinen verkosto. Toinen näiden kokemuslaatujen välinen ero liittyi sitoutumisen kohteeseen. Positiivisena sitoutumisen kokeneet olivat vahvemmin sitoutuneita tuettavaan lapseen tai nuoreen kuin neutraalisti sitoutuneet, jotka määrittivät sitoutumistaan tukisuhdekohtaisesti.

Vapaaehtoistyöntekijöiden heikkoon organisaatioon sitoutumiseen vaikuttivat olennaisesti negatiiviset kokemukset suhteissa lastensuojelun sosiaalityöntekijöihin. Kuvasin haastateltavien negatiivisia kokemuksia turhautumisen, epävarmuuden ja riittämättömyyden käsitteiden avulla. Keskeistä näiden kokemusten tarkastelussa oli, etteivät ne vaikuttaneet vapaaehtoistyöntekijän sitoutumisen kokemukseen, ellei haastateltava kokenut myös itse tukisuhteessa olevan ongelmia. Myös Snyder ja Omoto (1992) ovat havainneet aids-vapaaehtoistyöntekijöiden keskuudessa, että positiiviset kokemukset toiminnasta toimivat tärkeinä sitoutumisen vahvistajina. Sen sijaan merkittävä ero Snyderin ja Omoton (1992) vapaaehtoisilla ja tähän tutkimukseen osallistuneilla oli se, että haastattelemieni lastensuojelun tukihenkilöiden toiminnassa jatkamista ei selittänyt yhtä vahvasti suhde organisaatioon, kuten Snyderin ja Omoton (1992) tutkimilla vapaaehtoisilla. Samansuuntaisia tuloksia tämän tutkimuksen kanssa ovat saaneet Penner ja Finkelstein (1998).

Tämän tutkimuksen haastateltavien sitoutumisen kokemuksen tarkastelussa hyödynsin vapaaehtoistyöntekijöiden kokemusta itsetunnosta ja pystyvyyden tunteesta (Bandura, 1977). Ne muodostuivat toiminnan myötä haastateltavien keskeisiksi sitoutumisen vahvistajiksi. Usko itseen vapaaehtoistyöntekijänä ja tunne siitä, että auttaa tuettavaa olivat merkittäviä. Itsetuntoa ja pystyvyyden tunnetta vahvistivat kokemus merkityksellisyydestä tuettavan elämässä. Haastateltavien itsetunnon vahvistumisen koetun merkityksellisyyden avulla ovat havainneet myös Grube ja Piliavin (2000) sekä Skoglund (2006). Grube ja Piliavin (2000) liittävät vapaaehtoistyöntekijän rooli-identiteetin muodostumisen itsetunnon vahvistumiseen. Tämä näkyi myös tämän tutkimuksen haastateltavien

keskuudessa. Erityisesti ne positiivisesti sitoutuneet haastateltavat, jotka kertoivat tukisuhteensa kuuluvan olennaisena osana elämäänsä ja joiden vapaaehtoistyöntekijän rooli-identiteetin voi katsoa olevan vahva, ilmaisivat erityisen lujaa uskoa itseän vapaaehtoistyöntekijänä. Tukea itsetunnon ja pystyvyyden tunteen vahvistumisen positiivisista vaikutuksista sitoutumiseen antaa myös Haski-Leventahalin ja Bargalin (2008) tutkimus. He ovat todenneet sitoutumisen olevan voimakkainta vapaaehtoistyöntekijöiden keskuudessa silloin, kun he ovat tyytyväisiä tekemäänsä työhön ja kokevat työn tärkeäksi.

Kuten aiemmin on tullut esille haastateltavien sitoutuminen perustui emotionaaliseen palkitsevuuteen sekä muihin itselle, perheelle ja myös yhteiskunnallisille eduille. Keskeistä palkitsevuudessa oli kokemus siitä, että myös tuettava saa tukisuhteesta itselleen jotakin. Haastateltavien kokeman toiminnan palkitsevuuden ja sitä kautta myös sitoutumisen voidaan katsoa juontuvan heidän arvomaailmastaan. Auttaminen oli valtaosalle haastateltavista arvo sinänsä ja keskeisin lähtökohta koko toiminnalle. Kokemus siitä, että auttaa tuettavaa oli palkitsevaa ja sitoutti haastateltavia jatkamaan toiminnassa. Tämä voidaan nähdä myös haastateltavien motiivien ja tarpeiden toteutumisenä. Snyderin ja Omoton (1992) mukaan ihmiset, joiden psykologiset tarpeet toteutuvat vapaaehtoistyössä jatkavat toiminnassa todennäköisemmin kuin ne, joiden kokemukset tarpeet ja kokemukset eivät kohtaa.

Sitoutuminen pohjautui tämän tutkimuksen vapaaehtoistyöntekijöillä vahvasti arvojen lisäksi haastateltavien persoonallisuuden piirteisiin. Haastateltavat pitivät keskeisenä luonteenpiirteenään ja samalla vahvuuteenaan tukihenkilönä empaattisuutta. Empaattisen luonteenpiirteen positiivista vaikutusta haastateltavien sitoutumiseen tukee Davisin ym. (1999) tutkimus, jonka tuloksien mukaan empaattinen ihminen sopii vapaaehtoistyöhön, joka vaatii emotionaalista sitoutumista. Myös Lahtinen (2003, 26) on havainnut tutkimiansa mielenterveyspotilaiden tukihenkilöiden kohdalla vastaavan.

Tämän tutkimuksen haastateltavien vahvaa sitoutumista tuettavaan osoitti usko suhteen säilymiseen virallisen lopettamisen jälkeen. Olennaista tässä haastateltavien tulevaisuuden pohdinnassa olivat muutokset vapaaehtoistyöntekijän roolissa ja rooli-identiteetissä. Merkittävin muutos oli virallisen tukisuhteen muuttuminen ystävyysuhteeksi. Ystävyysuhdetta vahvistivat voimakkaat vastavuoroiset tunteet. Myös Chambré (1995) sekä Haski-Leventhal ja Bargal (2008) ovat todenneet vapaaehtoistyöntekijöiden ilmaisevan

pitkään jatkuneessa vapaaehtoistyössä jopa syviä rakkauden tunteita tuettavia kohtaan. Huomattavaa oli, että muutama haastateltava halusi irrottautua kokonaan vapaaehtoistyöntekijän rooli-identiteetistä ja koki myös auttamisen kokemuksen vähenevän. Auttamisen väheneminen selittyy oletettavasti sen avulla, että osa haastateltavista koki auttavansa tuettavaa ainoastaan konkreettisissa asioissa esimerkiksi työpaikan hakemisessa tai kirjaston käytön opettelussa. Näin ollen pitkään jatkuneessa tukisuhteessa, kun tukihenkilö oli ehtinyt opettaa tuettavalle jo valtavasti uusia asioita, saattoi yhdessä vietetty aika pohjautua luonnolliseen ja rentoon yhdessäoloon sekä keskusteluun.

Auttamisen kokemuksen väheneminen ilmentää keskeisesti myös haastateltavien motiiveissa tapahtunutta muutosta. Kuten aiemmin on hieman jo sivuttu haastateltavien motiiviperusta muuttuu toiminnan myötä. Uusina motiiveina tämän tutkimuksen haastateltaville ilmenivät muun muassa itsensä kehittäminen ja sosiaaliset suhteet. Sen sijaan työn ja opiskelujen merkitys kasvoi toiminnan jatkuessa. Motiivien muutosta tukee Finkelstein ym. (2005) tutkimus, jossa ei löydetty positiivista yhteyttä vapaaehtoistyöhön lähtemisen motiiveilla ja vapaaehtoistyön kestolla. Tärkeän näkökulman keskusteluun tuovat Davis, Hall ja Meyer (2003), joiden tutkimuksen mukaan tärkeintä ei ole vapaaehtoistyöhön vaikuttavien motiivien selvittäminen, vaan se, miten vapaaehtoistyö palvelee motiiveja.

Haastateltavien lastensuojelun tukihenkilötoiminnassa tai laajemmin vapaaehtoistyössä jatkamista määrittäi voimakkaimmin oma elämäntilanne. Kiireinen elämä näytti olevan monelle haastateltavan este vapaaehtoistyössä jatkamiselle. Myös Yeung (2002, 44–45) on todennut ajanpuutteen olevan tärkein syy vapaaehtoistoiminnan lopettamiselle. Positiivista kuitenkin on, että valtaosa tämän tutkimuksen haastateltavista kertoi haluavansa jatkaa toiminnassa tulevaisuudessa elämäntilanteen muuttuessa. Tätä tukee Harrisonin (1995) näkemys, jonka mukaan vapaaehtoistyö on harvoin säännöllistä tai rutiininomaista. Hän korostaa toiminnan vaiheittaista luonnetta. Ihmiset harkitsevat tarkkaan vapaaehtoistyöhön osallistumista ja siinä jatkamista. Päätös tehdään ensisijaisesti sen hetkisen elämäntilanteen suhteessa vapaaehtoistoiminnan muotoihin. (Mt.) Harrison (1995) myös korostaa, että yksilön päätös vapaaehtoistyön lopettamisesta voi olla täysin riippumaton organisaatiosta tai sen asiakkaista.

Edellä kuvattua on syytä tarkastella hieman tarkemmin organisaatioon sitoutumisen näkökulmasta. Vaikka haastateltavien suhteet kunnan lastensuojelun sosiaalityönteki-

jöiden kanssa eivät valtaosalla toimineet, haastateltavat kokivat sosiaalitoimen työn kuitenkin niin tärkeäksi, että he haluavat myös jatkossa olla osa organisaation toimintaa. Haastattelemieni vapaaehtoisten suhdetta organisaatioon on mielestäni mahdollista määrittellä samaistumisen käsitteen avulla. O'Reilly ja Chatman (1986) määrittävät samaistumisen yhdeksi organisaatioon sitoutumisen komponentiksi. Kaksi muuta komponenttia ovat mukautuminen ja sisäistäminen. Samaistuessaan organisaatioon yksilö hyväksyy ja kunnioittaa organisaation arvoja, mutta ei välttämättä omaksu niitä. (Mt.) Haastateltavat arvostivat sosiaalityöntekijöiden tekemää raskasta työtä ja tunsivat empatiaa heitä kohtaan.

Haastateltavien organisaatioon sitoutumisen tarkastelua voidaan vielä syventää Boezemanin ja Ellemersin (2007; 2008) näkemyksellä, jossa yhdistyvät Allenin ja Meyerin (1990; Meyer & Allen, 1997) kolmi-komponentti-malli sekä Tylerin ja Bladerin (2000, 143–178) sosiaalisen identiteetin malli organisaation yhteistyöstä. Tämän tutkimuksen haastateltavien organisaatioon sitoutumista on mahdollista ymmärtää tarkemmin sosiaalisen samaistumisen perusteella. Sosiaalisen samaistuminen tarkoittaa, että yksilö hyväksyy ne organisaation piirteet, jotka ovat merkityksellisiä hänelle itselleen (Tajfel & Turner, 1979). Sosiaalisen samaistumisen prosessi liittyy yksilön organisaatioon ja saa hänet tekemään yhteistyötä organisaation kanssa. (Tyler & Blader, 2000, 149–150.)

Edellä kuvattua sosiaalista samaistumista ja sitä kautta organisaatioon sitoutumista on Boezemanin ja Ellemersin (2007; 2008) mukaan mahdollista vahvistaa vapaaehtoistyöntekijöiden kokeman ylpeyden ja kunnioituksen avulla. Tämä on erittäin tärkeä huomio haastateltavieni kohdalla, sillä valtaosa heistä koki, ettei saa riittävää arvostusta tekemälleen työlle. Haastateltavien kokemaan arvostuksen puutteeseen liittyvät olennaisesti toiveet yksilöllisestä ja yhteisöllisestä tuesta. Yksilöllisellä tuella viittasin haastateltavien tarpeeseen sosiaalityöntekijöiden tarjoamaan tehtäväorientoituneeseen ja emotionaaliseen tukeen (Clary, 1987). Yhteisöllisellä tuella puolestaan tarkoitin jatkokoulutuksia ja vertaistukea. Boezeman ja Ellemers (2007; 2008) ovat havainneet erityisesti organisaation tarjoaman emotionaalisen tuen lisäävän vapaaehtoistyöntekijöiden kokemaa ylpeyden ja kunnioituksen tunnetta ja sitä kautta vahvistavan organisaatioon sitoutumista. Tärkeänä yhteisöllisenä, tukisuhteen ulkopuolisena tukena haastateltaville toimivat kuitenkin oma perhe ja lähipiiri.

Tukihenkilöiden kokema arvostuksen puute tuli esille myös Lehtisen (1994, 53) tutkimuksessa. Ammattityöntekijöiltä odotettiin myös halua kehittää tukihenkilötoiminnan sisältöä, sillä ilman heidän tukeaan toiminnan sisällöllinen kehittäminen ei ole mahdollista (mts. 54). Tässä tutkimuksessa arvostuksen puute kuvaa haastateltavien kokemaa pettymystä organisaatioon. Pettymyksen tarkastelua on syytä syventää ”psykologisen sopimuksen” –käsitteen avulla. Farmer ja Fedor (1999) esittävät, että liittyessään vapaaehtoistyöhön yksilöt solmivat virallisen sopimuksen lisäksi psykologisen sopimuksen, joka koostuu vapaaehtoistyöntekijän odotuksista sekä vapaaehtoistoimintaa että toimintaa organisoivaa tahoa kohtaan. Keskinen (2005, 75) mukaan psykologisen sopimuksen pitävyys ylläpitää työtyytyväisyyttä, lisää motivaatiota ja sitouttaa sopimuksen osapuolia tehtäviinsä. Tämän tutkimuksen haastateltavien kokema pettymys organisaatioon ilmentää mielestäni keskeisesti heidän organisaatioon kohdistetun psykologisen sopimuksen rikkoutumista. Tätä havaintoa tukee Haski-Leventhal ja Bargalin (2008) tutkimus, jonka vapaaehtoiset ilmaisivat myös pettymystä ja aikomusta jopa lopettaa vapaaehtoistyö, mikäli he kokivat psykologisen sopimuksensa rikkoutuneen. Olennaisinta tämän tutkimuksen haastateltavien sitoutumisessa oli kuitenkin kokemus tuettaviin kohdistetun psykologisen sopimuksen pitävyydestä.

Edellä esitetyt tämän tutkimuksen keskeiset tulokset on syytä vielä liittää laajempaan vapaaehtoistyön teoreettiseen viitekehykseen. Tutkimuksen teoriaosuudessa esittelin kolme vapaaehtoistyön tutkimuksissa käytettyä teoriaa: vapaaehtoistyön prosessimallin (Omoto & Snyder, 1995; 2002; Snyder & Omoto, 1992), vapaaehtoistyön rooli-identiteettimallin (Callero ym., 1987; Charng ym., 1988; Grube & Piliavin, 2000; Lee ym., 1999) sekä näistä kahdesta integroidun viitekehysten (Penner, 2002; Penner ym., 1997). Tämän tutkimuksen haastattelujen analyysin perusteella totean, että integroitu vapaaehtoistyön viitekehys (Penner, 2002; Penner ym., 1997) tarjoaa hyödyllisimmän taustan haastattelemini lastensuojelun tukihenkilöiden sitoutumisen kokemuksen ymmärtämiseen. Vapaaehtoistyöntekijöiden motiivien selvittäminen toimi tärkeänä pohjana sitoutumisen kokemuksen muodostumisen ja jatkumisen ymmärtämisessä. Motiivien merkitys kuitenkin vähenee vapaaehtoistyön tullessa osaksi haastateltavien henkilökohtaista identiteettiä. Näin ollen vapaaehtoistyössä jatkamista voidaan parhaiten selittää yksilöiden havainnoilla itsestään sekä rooleilla, joissa he toimivat, eli toisin sanoen heidän rooli-identiteettinsä avulla. (Penner, 2002.)

Tämän tutkimuksen haastateltavien vapaaehtoistyössä sitoutumista ei ole kuitenkaan mahdollista täysin aukottomasti kuvata integroidun viitekehyksen avulla. Ensinnäkin merkittävä ero integroidun viitekehyksen näkemyksen ja tähän tutkimukseen osallistuneiden välillä oli sosiaalisen paineen vaikutus vapaaehtoistoimintaan mukaan lähtemisessä. Pennerin (2002) mukaan sosiaalinen paine on merkittävä tekijä vapaaehtoistyöntekijäksi ryhtymisessä. Suurelle osalle tämän tutkimuksen haastateltavista lastensuojelun tukihenkilöksi ryhtyminen oli tarkoin harkittu päätös, jota oli pohdittu suhteessa elämäntilanteeseen ja omiin kykyihin. Yksikään haastateltavista ei maininnut merkityksellisten toisten vaikuttaneen päätökseensä ryhtyä lastensuojelun tukihenkilöksi. Tämä selittynee aiemmin esiin tulleella tämän vapaaehtoistyön muodon kohderyhmällä eli lastensuojelulapsilla.

Toinen ero liittyy olennaisesti organisaatioon sitoutumiseen. Kuten aiemmin on tullut esille organisaatioon sitoutuminen ei selittänyt tämän tutkimuksen haastateltavien vapaaehtoistyöhön osallistumista missään vapaaehtoistyön vaiheessa. Pennerin (2002) mukaan organisatoriset muuttujat, joilla hän tarkoittaa organisaation mainetta, arvoja ja toimintamuotoja, vaikuttavat yksilön päätökseen osallistua vapaaehtoistyöhön. Penner (2002) kuitenkin toteaa organisatoristen muuttujien merkityksen vähenevän vapaaehtoistyöntekijän rooli-identiteetin vahvistuessa.

Tutkimuksen yhteenvedona voi todeta, että sitoutuminen ilmiönä on hyvin moninainen ja ilmenee kokonaisvaltaisesti vapaaehtoistyöntekijöiden kokemuksissa. Tämän tutkimuksen haastateltavat olivat pääsääntöisesti koko vapaaehtoistoiminnan ajan sekä vielä tukisuhteen virallisen päättymisen jälkeen erittäin sitoutuneita tuettavaan lapseen tai nuoreen. Myös Lahtisen (2003, 28) tutkimuksen vapaaehtoiset sitoutuivat voimakkaimmin tuettavaan asiakkaaseen. Mielenkiintoista on vielä pysähtyä pohtimaan, mikä selittää haastateltavien vahvan sitoutumisen tuettavaan lapseen tai nuoreen. Kuten aiemmin on tullut jo esille haastateltavien sitoutuminen pohjautui vahvasti arvoihin. Tätä tukee havainto, että vapaaehtoistyöntekijän rooli-identiteetistä oli tullut keskeinen osa haastateltavien identiteettiä, sillä Finkelstein ym. (2005) ja Penner (2002) ovat todenneet, että vapaaehtoistyöntekijän arvoilla on voimakkain yhteys rooli-identiteettiin. Uskon kuitenkin, että myös tuettavien iällä on vaikutusta haastateltavien sitoutumiseen. Osa haastateltavista kertoi kokevansa kasvatusvastuuta tuettavistaan. Näin ollen aikuisen-lapsi suhteen voi olettaa velvoittavan heitä pitämään lupauksensa ja huolehtimaan

tuettavistaan. Tämä on mielestäni tärkeä huomio, sillä aiemmissa sosiaaliseen tukemiseen keskittyneissä vapaaehtoistyön tutkimuksissa tuen kohteet ovat olleet aikuisia (esim. Chambré, 1995; Finkelstein ym., 2005; Lahtinen, 2003; Snyder & Omoto, 1995).

Pohdintaa ei ole kuitenkaan syytä päättää lastensuojelulapsiin, sillä valtaosa haastateltavista ilmoitti tulevaisuudessa jatkavansa vapaaehtoistoiminnassa. Tämä tulevaisuuden vapaaehtoistoiminta suurella osalla liittyy todennäköisesti lapsiin tai nuoriin, mutta ei kuitenkaan kaikilla. Näyttää siis, että haastateltavat olivat sitoutuneita myös vapaaehtoistoimintaan yleensä. Tätä havaintoa tukee Haski-Leventhalin ja Bargalin (2008) tutkimus sekä Clohesyn (2000) näkemys, jonka mukaan liittyessään vapaaehtoistoimintaan yksilöt sitoutuvat myös laajemmin kansalaistoimintaan ja usein jatkavat vapaaehtoistoimintaa sekä yhteiskunnan hyväksi toimimista läpi elämänsä. Tämä sitoutuneisuus ilmentää mielestäni haastateltavien auttamisidentiteettiä (Matsuba ym., 2007). Keskeistä tässä sitoutumisessa, etenkin tähän tutkimukseen osallistuneilla, oli itselle saatu mielekkyys ja koettu merkityksellisyys. Myös Omoto ja Snyder (1995) ovat todenneet, että vapaaehtoistyöhön sitoutumisen kannalta on merkittävää, että vapaaehtoistyöntekijän henkilökohtaiset jopa itsekkäät motiivit toteutuvat. Tämän tutkimuksen perusteella voi myös todeta, että motiivit toimivat tärkeänä sitoutumisen kokemuksen ymmärtämisessä, mutta ne ikään kuin menettävät merkitystään vapaaehtoistyön tullessa osaksi henkilökohtaista identiteettiä.

9.2 Tutkimustulosten hyödynnettävyys

Tutkimus kohdistui vapaaehtoisten lastensuojelun tukihenkilöiden sitoutumisen tarkasteluun. Vapaaehtoistyötä on monenlaista ja tämän tutkimuksen vapaaehtoistyöntekijät toimivat juuri tietynlaisessa tehtävässä. Seuraavassa esitän ensin, mitä tutkimuksen tulokset voivat tarjota lastensuojelun tukihenkilötoiminnalle. Tämän jälkeen pohdin tuloksien hyödynnettävyyttä laajemmin vapaaehtoistyössä.

Lastensuojelun tukihenkilötoimintaa organisoivat pääsääntöisesti kuntien sosiaalitoimet. Tämän tutkimuksen haastateltavat oli kouluttanut valtakunnallinen lastensuojelujärjestö EIJÄ ry. Haastateltavien organisaatioon sitoutumisen heikkous voi osaltaan selittyä ulkopuolisella kouluttajalla, sillä sosiaalitoimi jäi kokonaisuudessaan haastateltaville etäiseksi ja vieraaksi. Mikäli tukihenkilöiden koulutus toteutetaan ulkopuolisen tahon

avulla, olisi hyödyllistä pohtia kunnan sosiaalitoimen vahvempaa mukana oloa ja esittäytymistä tuleville tukihenkilöille jo koulutusvaiheessa. Näin sekä tukihenkilöillä että lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä olisi mahdollisuus kartoittaa toistensa odotukset ja tarpeet sekä myös tutustua toisiinsa yksilöllisesti. Kuten tämä tutkimus osoitti, haastateltavat olivat tukisuhteen käynnistyttyä pettuneitä organisaatioon useastakin syystä. Näyttää siltä, että haastateltavien tukihenkilökurssin perusteella muodostetut odotukset ja mielikuvat organisaation roolista tukisuhteessa eivät toteutuneet käytännössä. Selkeyttä tähän voisi tuoda kunnan läsnäolo ja osallisuus jo koulutuksessa. Näin ollen koulutuksessa ei luoda katteettomia lupauksia esimerkiksi lastensuojelun sosiaalityöntekijän mahdollisuuksista tarjota tukihenkilölle emotionaalista ja tehtäväorientoitunutta tukea tukisuhteen aikana. Keskeistä on pyrkiä säilyttämään tukihenkilöiden organisaatioon kohdistettu psykologinen sopimus, joka alkaa muodostua jo kurssin aikana.

Sosiaalityöntekijöiden tukihenkilöille tarjoama sosiaalinen tuki on tärkeää koko toiminnan ajan. Erityistä huomiota tukeen kannattaa kiinnittää tukisuhteen aloitusvaiheessa, jolloin tukihenkilöt kokevat pelkoa ja epätietoisuutta siitä, mitä heiltä odotetaan tehtävässään. Lastensuojelun tukihenkilötoiminta onkin erityisen haastava vapaaehtoistyön muoto, sillä siinä pyritään sovittamaan yhteen tukisuhteen jokaisen osapuolen toiveita ja tarpeita. Olennaista yhteensovittamisessa on avoimuus. Avoimuudella viitataan aidosti toteutuvaan kohtaamiseen ja toimintaan. Tärkeää on, että tukihenkilöt saavat itse määrittellä sitoutumisensa asteen ja tukisuhteelle luodaan selkeä suunnitelma, johon kaikki osapuolet sitoutuvat. Olennaista myös on, että suunnitelma tarkistetaan säännöllisesti ja muokataan tarvittaessa esimerkiksi tuettavan tarpeiden muuttuessa tai kun asetetut tavoitteet on saavutettu.

Toinen tärkeä vaihe tuen kannalta on emotionaalisen kiinnittymisen vaihe, jolloin lastensuojelun tukihenkilönä toimiminen alkaa sulautua osaksi yksilön henkilökohtaista identiteettiä. Tukihenkilöt kaipaavat sekä konkreettista tukea ja ohjausta tukisuhteen ongelmakohtien selvittämiseen että kannustusta ja kiitosta tehdystä työstään.

Tukihenkilöiden tuen tarve ei rajoitu sosiaalityöntekijän tarjoamaan yksilölliseen tukeen. Vapaaehtoistyöntekijät kaipaavat myös yhteisöllistä toimintaa, kuten jatkokoulutuksia ja vertaistukea. Näiden organisoinnissa olisi myös hyvä pysähtyä pohtimaan kunnan sosiaalitoimen roolia. Ellei kunnalla ole mahdollisuutta itse järjestää tukihenkilöiden

jatkokoulutuksia ja vertaisten tapaamisia, olisi hyödyllistä, että organisaation edustaja voisi olla mukana tilaisuuksissa ja näin tuoda organisaatiota lähemmäksi vapaaehtoisia.

Edellä kuvattu antaa myös aihetta pohtia, olisiko kaikkien tukisuhteen osapuolien kannalta hyödyllisintä, jos kunta itse järjestäisi lastensuojelun tukihenkilöiden koulutuksen ja jatkohuollon. Tämä on luonnollisesti suurelta osin resurssikysymys, mutta ainakin tukihenkilötoiminnan kehittämisen ja erityisesti tukihenkilöiden oman viihtymisen ja toiminassa jatkamisen kannalta sitä ei mielestäni kannata sivuuttaa. Vaikka tähän tutkimukseen osallistuneiden haastateltavien sitoutumista selitti pääsääntöisesti toimiva ja vastavuoroisesti palkitseva tukisuhde, ei voida yksiselitteisesti olettaa, ensinnäkin, että kaikkien tukisuhteet ovat yhtä palkitsevia ja merkityksellisiä kuin tähän tutkimukseen osallistuneilla sekä toiseksi, että epäonnistuneen tukisuhteen jälkeen tukihenkilö ottaa uuden tuettavan, huolimatta toimimattomista suhteista organisaatioon. Näin ollen koko toiminnan kehittämisen kannalta tukihenkilöiden organisaatioon sitoutumisen vahvistamiseen kannattaa mielestäni panostaa.

Edellä kuvattuja käytännön kehittämissuhteita on mahdollista soveltaa myös muihin vapaaehtoistyön muotoihin huomioiden kontekstin erityispiirteet. Näiden lisäksi tutkimuksen tulokset antavat hyödyllisiä viitteitä siitä, mitä vapaaehtoistyöhön sitoutuminen merkitsee. Tutkimuksessa saatiin myös tietoa, miksi vapaaehtoistyöntekijät tekevät työtä ja mitä he siinä itse pitävät tärkeänä.

9.3 Tutkimuksen arviointi

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointi koskee Eskolan ja Suorannan (1998, 210) mukaan koko tutkimusprosessia. Tärkeä lähtökohta luotettavuuden arvioinnissa on tutkijan subjektiviteetin myöntäminen: tutkija on tutkimuksensa olennainen työväline ja näin ollen sen keskeinen luotettavuuden kriteeri. (Mts.). Seuraavassa pyrin tuomaan esille omaa johdonmukaisuuttani ja eettisten periaatteiden noudattamista tämän tutkimuksen teossa.

Haastateltavat lastensuojelun tukihenkilöt valittiin tutkimukseen harkinnanvaraisella otannalla lastensuojelujärjestö Erityishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ ry:n järjestösihteerin yhteystiedoista. Itse en osallistunut haastateltavien valintaan. Tutkimukseen osallistuminen oli haastateltaville täysin vapaaehtoista. Tutkimushenkilöt saivat ennen haastatte-

lua kirjallisen tutkimusesitteen, jossa kerrottiin tutkimusaihe ja tutkimuksen tarkoitus. Myös tutkimukseen valittujen alueiden lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä informoitiin tutkimuksesta. Korostin haastateltaville tutkimuksen luotettavuutta ja heidän tunnistamattomuuttaan tutkimusraportista. (Esim. Kvale, 1996, 110–120; Mason, 2002, 201–203.)

Tutkimusmetodologisia valintojani ohjasi tavoite tutkia vapaaehtoistyöntekijän sitoutumisen kokemuksia. Valitsin tutkimukseni lähestymistavaksi hermeneuttisen fenomenologian, sillä koin sen soveltuvan ymmärtävän ja tulkinnallisen otteen vuoksi kokemusten tarkasteluun. Aineistonkeruumenetelmänä käytin puolistrukturoitua haastattelua. Puolistrukturoidun haastattelun sopivuutta fenomenologisen lähestymistapani kanssa pohdin tarkasti tutkimuksen suunnitteluvaiheessa, sillä fenomenologisen tutkimushaastattelun on tarkoitus olla luonnollinen ja keskustelunomainen tapahtuma. Tutkittavan puhetta ei pyritä rajaamaan tarkoin strukturoidulla haastattelurungolla (esim. Seidman, 1998, 9; Perttula, 1995a, 65.) Tutkimukseni tavoitteena ollessa kuitenkin sitoutumisen kokemuksen ajallinen selvittäminen, koin välttämättömäksi ajallisuuden rakentamisen haastattelurunkoon, jotta tutkimukseni voi saavuttaa asetetut tavoitteet. Olennaista oli, että haastattelurunko oli avoin ja joustava. Tämä näkyi myös haastattelujen toteutumisessa; teemojen järjestykset ja syvyys vaihtelivat haastateltavien kohdalla. Tukea päätökselleni valita puolistrukturoitu haastattelu aineistonkeruumenetelmäksi antoi sen käytön suositeltavuus tulkitsevan fenomenologisen analyysimenetelmän (*Interpretative Phenomenological Analysis, IPA*), (Smith & Dunworth, 2003; Smith & Osborne 2003; 2004) kanssa.

Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa tarkastellaan yleistettävyyden sijaan usein aineiston kattavuuden avulla. Aineiston kattavuudella viitataan aineiston koon, analyysin ja tulkinnan onnistuneisuuden sekä tutkimusraportin muodostamaan kokonaisuuteen. (Eskola & Suoranta, 1998, 60.) Tämän tutkimuksen aineiston kokoa ei ollut päätetty etukäteen, vaan pohdin aineiston riittävyttä kahdeksan haastattelua tehtyäni. Tämän jälkeen suoritin vielä kaksi haastattelua (ks. luku 7.3). Eskolan ja Suorannan (1998, 61) mukaan yleisesti voidaan sanoa, että laadullisessa tutkimuksessa aineiston koolla ei ole välitöntä vaikutusta eikä merkitystä tutkimuksen onnistumiseen. Aineiston tehtävä on toimia tutkijan apuna rakennettaessa ymmärrettäviä ja teoreettisesti kestäviä näkökulmia

tutkittavasta ilmiöstä. Ratkaisevaksi muodostuvat aineistosta tehtävien tulkintojen keskeisyys ja syvyys. (Mts. 62–68.)

Analysoin aineistoni tulkitsevan fenomenologisen analyysimenetelmän (*Interpretative Phenomenological Analysis, IPA*), (Smith & Dunworth, 2003; Smith & Osborne 2003; 2004) avulla. Fenomenologisen tutkimuksen periaatteita noudattaen pyrin lähestymään aineistoa ilman ennakko-oletuksia ja teoreettista tutkimusasennetta (esim. Lehtomaa, 2005, 163). Koin ennakkokäsitysteni tiedostamisen ja poissulkemisen erittäin haasteelliseksi analyysin alkuvaiheessa, sillä olin perehtynyt tutkimuksen suunnitteluvaiheessa melko syvällisesti vapaaehtoistyötä ja erityisesti vapaaehtoistyöhön sitoutumista käsittelevään tutkimuskirjallisuuteen. Uskon kuitenkin pystyneeni itsekriittisen ajattelutyön avulla sulkeistamaan ennakko-oletukseni ja lähestymään aineistoani mahdollisimman avoimesti. Tällä avoimuudella tarkoitan ja samalla korostan sitä, etten lähestynyt aineistoa haastattelurungon aihealueiden kautta (ks. luku 7.6.1), sillä niiden omaksuminen aineistoa jäsentäviksi sisältöalueiksi olisi ollut ristiriidassa fenomenologisen lähestymistapani kanssa (ks. myös Perttula, 1995a, 176). Teemoittelin aineistoni tiheästi, jokaisen haastattelun yksitellen ja vasta laajempien yläteemojen hahmottamisessa palasin haastattelurunkoon ja samalla koko tutkimuskysymykseni ytimeen, eli sitoutumisen kokemuksen ajalliseen hahmottamiseen. Tämän vuoksi tutkimukseni analyysin pääteemat ilmentävät keskeisesti haastattelurungon rakennetta ja samalla myös noudattavat tutkimuskysymykseni jakoa kolmeen alakysymykseen. Tällä pyrin ilmentämään koko tutkimusasetelmani selkeyttä ja ymmärrettävyyttä sekä auttamaan lukijaa kokonaisuuden hahmottamisessa.

Varto (1992, 103–104) tarkoittaa tutkimuksen luotettavuudella sen vapautta satunnaisista ja epäolennaisista tekijöistä. Tutkimuksen edetessä menetelmällisesti johdonmukaisesti ja tutkijan arviointiperusteluiden ollessa riittäviä, epäolennaisuudet paljastuvat ja karsiutuvat pois (mts. 104). Mason (2002, 187–200) tarkastelee laadullisen tutkimuksen luotettavuutta reliabiliteetin ja validiteetin käsitteiden avulla. Reliabiliteetilla tarkoitetaan menetelmän kykyä antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia sekä tutkimustuloksien toistettavuutta. Validiteetti puolestaan viittaa käytetyn menetelmän kykyyn tutkia juuri sitä, mitä on tarkoituskin tutkia. (Mts. 187–188). Validiteetin ja reliabiliteetin käsitteet liitetään määrällisen tutkimuksen luotettavuuteen. Niiden sopivuudesta laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointiin esiintyy kahdenlaisia näkemyksiä. Joidenkin tutki-

joiden mukaan niitä on mahdollista soveltaa myös laadullisen tutkimuksen arvioinnissa. Tärkeää kuitenkin on, että käsitteiden sisältö muutetaan vastaamaan tutkimuksen lähestymistapaa (esim. Mason, 2002, 187–188). Toiset tutkijat puolestaan korostavat, että laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnin tulee perustua eri kriteereihin, sillä tutkimuksen metodologiset lähtökohdat poikkeavat määrällisen tutkimuksen lähtökohdista (esim. Mäkelä, 1990, 47).

Tässä tutkimuksessa olen pyrkinyt johdonmukaisesti perustelemaan tekemäni valinnat tutkimuksen jokaisessa vaiheessa. Olen kuvannut tutkimusprosessin kulkua avoimesti ja mahdollisimman läpinäkyvästi. Tutkimuksen yhtenä tärkeänä luotettavuuden kriteerinä voidaan pitää sitä, vastaavatko saadut tulokset samaa ilmiötä tutkivien aiempien tutkimuksien tuloksia (Mason, 2002, 194–198). Kuten tutkimusraportin alussa totesin vapaaehtoistyöhön sitoutumisesta tehty laadullinen tutkimus on hyvin vähäistä. Pyrin tutkimuksellani tuomaan uutta näkökulmaa sitoutumisen tutkimuksen määrälliseen kenttään. Tutkimukseni tuloksista osa on yhdensuuntaisia ja osa puolestaan poikkeavia aiempien niin laadullisten kuin määrällisten tutkimuksien kanssa. On tärkeää pysähtyä pohtimaan, mistä nämä erot johtuvat. Johtuvatko ne pääasiassa tämän tutkimuksen menetelmästä, kontekstista vai molemmista? Uskoakseni tuloksieni merkittävin ero, eli haastateltavien heikko organisaatioon sitoutuminen, aiempiin vapaaehtoistyön sitoutumista käsitteleviin tutkimuksiin verrattuna selittyy sekä käytetyllä menetelmällä että kontekstilla. Organisaatioon sitoutumisen selvittäminen ei ollut tämän tutkimuksen pää tarkoitus, joten laadittu haastattelurunko ei mahdollistanut yksityiskohtaiseen organisaation sitoutumisen tarkasteluun. Huomioitavaa myös on lastensuojelun tukihenkilötoiminnan erityisyys vapaaehtoistyön muotona. Lastensuojelun tukihenkilötoimintaa organisoivat kunnan sosiaalitoimi, eikä vapaaehtoisjärjestö, joten tuloksia ei voida yksiselitteisesti rinnastaa tutkimuksiin, joiden vapaaehtoiset toimivat järjestöissä tai yhteisöissä. Tämän tutkimuksen tuloksien muita eroja, kuten sosiaalisen paineen vaikuttamattomuutta haastateltavien päätökseen ryhtyä lastensuojelun tukihenkilöksi on mahdollista selittää menetelmän avulla. Ihmiset vastaavat todennäköisesti sosiaalisesti suotavammin kasvokkaisuudessa haastattelutilanteessa kuin yksin lomaketta täyttäessään.

Jatkossa olisikin hedelmällistä tarkastella lastensuojelun tukihenkilöiden sitoutumista määrällisellä tutkimusotteella. Määrällinen tutkimusote mahdollistaisi organisaatioon sitoutumisen kohdennetun selvittämisen. Mielenkiintoista olisi myös verrata tämän

tutkimuksen tuloksia tutkimukseen, jonka osallistajat toimivat lastensuojelun tukihenkilöinä kunnissa, joissa sosiaalitoimi järjestää itse tukihenkilöiden koulutuksen ja jatko-
huollon. Myös tämän tutkimuksen tutkimusasetelmaa olisi mielenkiintoista hyödyntää
pitkittäistutkimuksella. Pitkittäistutkimuksen avulla olisi mahdollista selvittää jatkavat-
ko haastateltavat lastensuojelun tukihenkilötoiminnassa ja vapaaehtoistyössä yleensä,
sillä tämä tutkimus mahdollisti ainoastaan heidän aikomuksiensa selvittämisen.

Lopuksi on tärkeää vielä palata tutkimuskohteeni erityisyyteen. Lastensuojelun tukihen-
kilötoiminta ei edusta vapaaehtoistoimintaa yleensä. Toiminta perustuu lastensuojelula-
kiin (Lastensuojelulaki, 2007), ja on suunnitelmallista ja tavoitteellista (esim. Korhonen,
2005, 9). Lastensuojelun tukihenkilöiden toiminnassa korostuu sitoutuminen, jonka läh-
tökohtaisuus tuli selkeästi esille myös tässä tutkimuksessa. Tutkimuksellani en pyrkinyt
kattamaan sitoutumista koko vapaaehtoistyön laajassa kentässä, vaan tarkoitukseni oli
avata näkökulmia sitoutumisen kokemukseen lastensuojelun tukihenkilötoiminnan kon-
tektissa. Päätän tutkimusraporttini yhden haastateltavan sitaattiin, josta ilmenee mieles-
täni keskeisesti sitoutumisen kokemuksen kokonaisvaltaisuus, joka ei ole riippuvainen
toimintaa organisoivasta tahosta.

*TAINA: Mun mielestä jos mä rakennan semmosen luottamuksellisen pohjan lap-
sen kanssa ja sillai. Niin kun mä sanoin tälle tytöllekin, et se ei oo sosiaali-
virastosta kiinni, vaan se on loppuelämän suhde, mikä meille tulee. Ainakin mä
haluun, elää sillai. Et mä en tutustu ihmiseen ja nakkaa sitä sit pellolle kun sil
menee vähän paremmin. Et mä oon aina käytettävissä ja sen puhelinnumeron
takana.*

LÄHTEET:

Aaltola, J. (2001). Filosofia, tiede ja ymmärtäminen. Teoksessa Aaltola, J., & Valli, R. (toim.). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2* (s. 10–25). Jyväskylä: Gummerus.

Allen, N. J. & Meyer, J. P. (1990). The measurement and antecedents of affective, continuance and normative commitment to the organization. *Journal of Occupational Psychology*, 63, 1–18.

Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Bateson, C. D. (1990). How social an animal. The human capacity for caring. *American Psychologist*, 45, 336–346.

Benson, P., Doherty, J., Hanson, E., Hochschwender, M., Lebold, C., Rohr, R. & Sullivan, J. (1980). Intrapersonal correlates of nonspontaneous helping behavior. *Journal of Social Psychology*, 110, 87–95.

Boezeman, E. J. & Ellemers, N. (2008). Pride and respect in volunteers' organizational commitment. *European Journal of Social Psychology*, 38, 159–172.

Boezeman, E. J. & Ellemers, N. (2007). Volunteering for charity: Pride, respect and the commitment of volunteers. *Journal of Applied Psychology*, 92, 771–785.

Callero, P. L., Howard, J. A. & Piliavin, J. A. (1987). Helping behavior as a role behavior: Disclosing social structure and history on the analysis of prosocial action. *Social Psychology Quarterly*, 50, 247–256.

Chacón, F., Vecina, M. L. & Dávila, M. C. (2007). The three-stage model of volunteers' duration of service. *Social Behavior and Personality*, 35, 627–642.

Chambré, S. (1995). Being needful: Family, love and prayer among aids volunteers. *Research in the Sociology of Health Care*, 12, 113–139.

Charng, H-W., Piliavin, J. A. & Callero P. L. (1988). Role identity and reasoned action in prediction of repeated behavior. *Social Psychology Quarterly*, 51, 303–317.

Clary, E. G. (1987). Social support as a unifying concept in voluntary action. *Journal of Voluntary Action Research*, 16, 58–68.

Clary, E.G. & Orenstein, L. (1991). The amount and effectiveness of help: The relationship of motives and abilities to helping behaviour. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 17, 58–64.

Clary, E.G. & Snyder, M. (1991). A functional analysis of altruism and prosocial behavior: The case of volunteerism. In M.S. Clark (Ed.) *Prosocial behavior. Review of Personality and Social Psychology*, 12 (pp. 119–147). Newbury Park, CA: SAGE.

Clary, E. G., Snyder, M., Ridge R. D., Copeland, J., Stukas A. A., Haugen, J. & Miene, P. (1998). Understanding and assessing the motivations of volunteers: a functional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 1516–1530.

Clary, E. G., Snyder, M., & Ridge, R. (1992). Volunteers' motivations: a functional strategy for the recruitment, placement and retention of volunteers. *Nonprofit Management and Leadership*, 2(4), 333–350.

Clohesy, W. W. (2000). Altruism and the endurance of the good. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 11, 237–253.

Cnaan, R. A. & Goldberg-Glen, R. S. (1991). Measuring motivation to volunteer in human services. *Journal of Applied Behavioral Science*, 27, 269–285.

Dailey, R. C. (1986). Understanding organizational commitment for volunteers: Empirical and managerial implications. *Journal of Voluntary Action Research*, 15, 19–31.

Davis, M. H., Hall, J. A. & Meyer, M. (2003). The first year: Influences on the satisfaction, involvement, and persistence of new community volunteers. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23, 248–260.

Davis, M. H., Mitchell, K. V., Hall, J. A., Lothert, J., Snapp, T. & Meyer, M. (1999). Empathy, expectations and situational preferences: Personality influences on the decision to participate in volunteer helping behaviours. *Journal of Personality*, 67, 469–503.

Denzin, N. K. (1992). *Symbolic Interactionism and Cultural Studies: The Politics of Interpretation*. Oxford: Blackwell.

Erytishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ ry. Haettu 12.4.2008 osoitteesta <http://www.ehja.fi>

Eskola, J. & Suoranta J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Farmer, S. & Fedor, D. (1999). Volunteer participation and withdrawal. A psychological contract perspective on the role of expectations and organizational support. *Nonprofit Management and Leadership*, 9, 349–367.

Finkelstein, M. A. (2006). Dispositional predictors of organizational citizenship behavior: Motives, motive fulfillment, and role identity. *Social Behavior and Personality*, 34, 603–616.

Finkelstein, M. A. & Brannick, M. T. (2007). Applying theories of institutional helping to informal volunteering: Motives, role identity, and prosocial personality. *Social Behavior and Personality*, 35, 101–114.

Finkelstein, M. A. & Penner, L. A. (2004). Predicting organizational citizenship behavior: Integrating the functional and role identity approaches. *Social Behavior and Personality*, 32, 383–398.

Finkelstein, M. A., Penner, L. A. & Brannick, M. T. (2005). Motive, role identity, and prosocial personality as predictors of volunteer activity. *Social Behavior and Personality*, 33, 403–418.

Giorgi, A. (1985). Sketch of a psychological phenomenological method. In A. Giorgi (Ed.) *Phenomenology and Psychological Research* (pp. 8–22). Pittsburgh: Duquesne University Press.

Glaser, B. G. & Strauss, A. L. (1967). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. New York: Aldine de Gruyter.

Grube, J. A. & Piliavin, J. A. (2000). Role identity, organizational experiences, and volunteer performance. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26, 1108–1119.

Harju, U-M, Niemelä, P., Ripatti, J. Siivonen, T. & Särkelä R. (2001). *Vapaaehtoistoiminta seurakunnassa ja järjestöissä*. Helsinki: Edita.

Harrison, D. A. (1995). Volunteer motivation and attendance decisions: Competitive theory testing in multiple samples from a homeless shelter. *Journal of Applied Psychology*, 80, 371–385.

Haski-Leventhal, D & Bargal, D. (2008). The volunteer stages and transitions model: Organizational socialization of volunteers. *Human Relations*, 61, 67–102.

Heidegger, M. (2000). *Oleminen ja aika*. (Suom. R. Kupiainen). Tampere: Vastapaino. (Alkuperäinen teos julkaistu 1927.)

Himanka, J. (1995) Esipuhe. Teoksessa E. Husserl, *Fenomenologian idea. Viisi luentoa*. (Suom. J. Himanka, J. Hämäläinen & H. Sivenius). Helsinki: Loki-Kirjat.

Husserl, E.(1965). *Phenomenology and the Crisis of Philosophy. Philosophy as Rigorous Science and Philosophy and the Crisis of European Man*. (Käännös Q. Lauer). New York: Harper & Row.

Husserl, E. (1970). *Logical Investigations, Vol 1*. (Käännös J. N. Findlay). London: Routledge. (Alkuperäinen teos julkaistu 1900).

Husserl, E. (1995). *Fenomenologian idea. Viisi luentoa*. (Suom. J. Himanka, J. Hämäläinen & H. Sivenius). Helsinki: Loki-Kirjat.

Jaakkola, J. (1991). Yhteisöavusta vapaaehtoistyöhön. Epävirallinen apu suomalaisen sosiaaliturvan kehityksessä. Teoksessa A-L Matthies (toim.), *Valtion varjossa. Katsaus epävirallisen sektorin tutkimukseen* (s. 8–28). Helsinki: Sosiaaliturvan Keskusliitto.

Juntunen, M. (1990). *Martin Heideggerin fundamentaaliontologian modaali-temporaalinen problematiikka*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Jokivuori, P. (2002). *Sitoutuminen työorganisaatioon ja ammattijärjestöön: Kilpailevia vai täydentäviä?*. (Jyväskylä studies in education, psychology and social research, 206). Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kadushin, A. (1983). *The Social Work Interview*. New York: Columbia University Press.

Katz, D. (1960). The functional approach to the study of attitudes. *The Public Opinion Quarterly*, 24, 163–204.

Keskinen, S. (2005). *Alaistaito: luottamus, sitoutuminen ja sopimus*. Helsinki: Kunnallisan kehittämissäätiö.

Korhonen, A. (toim.) (2005). *Lastensuojelun tukihenkilön käsikirja*. Jyväskylä: Erityis-
huoltojärjestöjen liitto EHJÄ ry.

Koskiahho, B. (2001). Sosiaalipolitiikka ja vapaaehtoistyö. Teoksessa A. Eskola & L.
Kurki (toim.), *Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena (s. 15–41)*. Tampere:
Vastapaino.

Kvale, S. (1996). *InterViews. An introduction to Qualitative Research Interviewing*.
Lontoo: Sage.

Lahtinen, P. (2003) *Ihminen on tärkein instrumentti. Työnohjaus vapaaehtoisessa tuki-
henkilötyössä*. Vantaa: SMS-Tuotanto.

Laine, T. (2001). Miten kokemuksta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Te-
oksessa Aaltola, J., & Valli, R. (toim.). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2 (s. 26–43)*. Jy-
väskylä: Gummerus.

Larkin, M., Watts, S. & Clifton, E. (2006). Giving voice and making sense in interpreta-
tive phenomenological analysis. *Qualitative Research in Psychology, 3*, 102–120.

Lastensuojelulaki, 417/2007 § 36 (2007).

Lastensuojelunkäsikirja. Haettu 25.4.2008 osoitteesta
<http://www.lastensuojelunkasikirja.fi>.

Latanè, B. & Darley, J. M. (1970). *The Unresponsive Bystander: Why doesn't he help?*
New York: Appleton-Century-Crofts.

Lee, L., Piliavin, J. A. & Call V. R. (1999). Giving time, money, and blood: Similarities
and differences. *Social Psychology Quarterly, 62*, 276–290.

Lehtinen, S. (1994). *Tukihenkilö apuna arjessa. Järjestöjen tukihenkilöprojekti*. Sosiaa-
liturvan keskusliitto. Helsinki: Hakapaino.

Lehtinen, S-T. (1997). *Vapaaehtoistoiminta — kasvava voimavara? Näkökulmia ammat-
tityöhön*. Helsinki: Kansalaisareena ry.

Lehtomaa, M. (2005). Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: haastattelu, analyysi ja
ymmärtäminen. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.), *Kokemuksen tutkimus:
merkitys, tulkinta ja ymmärtäminen (s. 163–194)*. Helsinki: Dialogia Oy.

Lähteenmaa, J. (1998). Nuoret vapaaehtoistyöntekijät ja hedonistinen altruismi. Teok-
sessa K. Ilmonen (toim.), *Moderniteetti ja moraalit (s. 146–164)*. Helsinki: Gaudeamus.

Macaulay, J. & Berkowitz, L. (1970). Overview. In J. Macaulay & L. Berkowitz (Eds.),
*Altruism and Helping behavior. Social Psychological Studies of Some Antecedents and
Consequences*. (pp. 1–9). New York: Academic Press.

Markkola, P. (2005). Kristillissosiaalinen työ, kansalaisaktivismi ja naiset 1800-luvulla.
Teoksessa M. Nylund & A. B. Yeung (toim.), *Vapaaehtoistoiminta: anti, arvot ja osal-
lisuus (s. 39–57)*. Tampere: Vastapaino.

- Mason, J. (2002). *Qualitative Researching*. London: Sage.
- Mathieu, J. E. & Zajac, D. M. (1990). A review and meta-analysis of the antecedents, correlates, and consequences of organizational commitment. *Psychological Bulletin*, *108*, 171–194.
- Matsuba, M. K., Hart, D. & Atkins, R. (2007). Psychological and social-structural influences on commitment to volunteering. *Journal of Research in Personality*, *41*, 889–907.
- McCall, G. J. & Simmons, J.L. (1966). *Identities and Interactions*. New York: The Free Press.
- Mead, G. H. (1934). *Mind, Self and Society: from the Standpoint of a Social Behaviorist*. Edited and with an Introduction by Charles W. Morris. Chicago: The University Chicago Press.
- Meyer, J. P. & Allen, N. J. (1997). *Commitment in the Workplace. Theory, Research and Application*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Meyer, J. P., Stanley, D. J., Herscovitch, L. & Topolnytsky, L. (2002). Affective, continuance, and normative commitment to the organization: A meta-analysis of antecedents, correlates, and consequences. *Journal of Vocational Behavior*, *61*, 20–52.
- Morrow, P. C. (1983). Concept redundancy in organizational research: The case of work commitment. *Academy of Management Review*, *8*, 486–500.
- Moustakas, C. E. (1994). *Phenomenological Research Methods*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Müller, A. (2002). *Miksi vapaaehtoinen on vapaaehtoinen? Tutkimus Suomen Punaisen Ristin vapaaehtoisista ja heidän motivaatiostaan osallistua järjestön toimintaan*. Julkaisematon sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Mäkelä K. (1990). Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa K. Mäkelä (toim.), *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. (s. 42–61). Helsinki: Gaudeamus
- Niskanen, S. (2005). Hermeneuttisen psykologian tieteenfilosofinen traditio. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.), *Kokemuksen tutkimus: merkitys, tulkinta, ymmärtäminen* (s. 89–114). Helsinki: Dialogia.
- Nylund, M. (2000). *Varieties of Mutual Support and Voluntary Action: A Study of Finnish Self-Help Groups and Volunteers*. Helsinki: The Finnish Federation for Social Welfare and Health.
- Nylund, M. & Yeung, A. B. (2005). Vapaaehtoisuuden anti, arvot ja osallisuus murroksessa. Teoksessa M. Nylund & A. B. Yeung (toim.), *Vapaaehtoistoiminta: anti, arvot ja osallisuus* (s. 13–38). Tampere: Vastapaino.
- Omoto, A. M., & Snyder, M. (1995). Sustained helping without obligation: Motivation, longevity of service and perceived attitude change among AIDS volunteers. *Journal of Personality and Social Psychology*, *68*, 671–686.

- Omoto, A. M. & Snyder, M. (2002). Considerations of community: The context and process of volunteerism. *American Behavioral Scientist*, 45, 846–867.
- O'Reilly, C & Chatman, J. (1986). Organizational commitment and psychological attachment: The effects of compliance, identification, and internalization on prosocial behavior. *Journal of Applied Psychology*, 71, 492–499.
- Pennington, D., Gillen, K. & Hill, P. (1999). *Social Psychology*. London: Arnold.
- Penner, L. A. (2002). Dispositional and organizational influences on sustained volunteerism: An interactionist perspective. *Journal of Social Issues*, 58, 447–467.
- Penner, L. A. (2004). Volunteerism and social problems: Making things better or worse?. *Journal of Social Issues*, 60, 645–666.
- Penner, L. A. & Finkelstein, M. A. (1998). Dispositional and structural determinants of volunteerism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 525–537.
- Penner, L. A., Dovidio, J. F., Piliavin, J. A. & Schroeder, D. A. (2005). Prosocial behavior: Multilevel perspectives. *Annual Review of Psychology*, 56, 365–392.
- Penner, L. A., Midili, A. R. & Kegelmeyer, J. (1997). Beyond job attitudes: A personality and social psychology perspective on the causes of organizational citizenship behavior. *Human Performance*, 10, 111–131.
- Perttula, J. (1995a). *Kokemus psykologisena tutkimuskohteena. Johdatus fenomenologiseen psykologiaan*. Tampere: Vastapaino.
- Perttula, J. (1995b). Fenomenologisen psykologian metodi — kohti käsitteellistä selkeyttä. *Hoitotiede*, 7, 3–11.
- Perttula, J. (2005). Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa J. Perttula ja T. Latomaa *Kokemuksen tutkimus. Merkitys, tulkinta ja ymmärtäminen* (s. 115–162). Helsinki: Dialogia Oy.
- Porkka, S-T & Salmenjaakko, J. (2006) *Vapaaehtoistyön työnohjauksen järjestäminen. Opas yhdistyksille*. Vantaa: Suomen Mielenterveysseura.
- Rauhala, L. (1989). *Ihmisen ykseys ja moninaisuus*. Helsinki: Sairaanhoidajien koulutus-säätiö.
- Rauhala, L. (1990). *Humanistinen psykologia*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Rehberg, W. (2005). Altruistic individualists: Motivations for international volunteering among young adults in Switzerland. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 16, 109–122.
- Reichers, A. E. (1985). A review and reconceptualization of organizational commitment. *Academy of Management Review*, 10, 465–476.
- Reichers, A. E. (1986). Conflict and organizational commitments. *Journal of Applied Psychology*, 71, 508–514.

- Reykowski, J. (1982). Development of prosocial motivation: A dialectic process. In N. Eisenberg (Ed.). *The Development of Prosocial Behavior* (pp. 377–394). New York: Academic Press.
- Riska, A. (2005). *Frivilligt arbete. En undersökning av två olika volontärsgruppers motiv, värdebas och empatidimensioner*. Julkaisematon sosiaalipsykologian pro gradu - tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Satulehto, M. (1992). *Elämismaailma tieteiden perustana. Edmund Husserlin tieteen filosofia*. Tampere: Suomen fenomenologinen instituutti.
- Seidman, I. (1998). *Interviewing as Qualitative Research: A Guide for Researchers in Education and Social sciences*. New York: Teachers College Press.
- Skoglund, A. G. (2006). Do not forget about your volunteers: A qualitative analysis of factors influencing volunteer turnover. *Health & Social Work, 31*, 217–220.
- Smith, M. B., Bruner, J. S. & White, R. W. (1956). *Opinions and Personality*. New York: Wiley.
- Smith, J. & Dunworth, F. (2003). Qualitative Methodology. In J. Valsiner & K. J. Connolly (Eds.). *Handbook of Developmental Psychology* (pp. 603–621). Lontoo: Sage Publications.
- Smith, J & Osborn, M. (2003). Interpretative phenomenological analysis. In Smith, J. (toim.). *Qualitative Psychology. A Practical Guide to Research Methods* (pp. 51–80) . Lontoo: Sage Publications.
- Snyder, M. (1993). Basic research and practical problems: the promise of a “functional” personality and social psychology. *Personality and Social Psychology Bulletin, 19*, 251–264.
- Snyder, M. & Omoto, A. (1992). Who helps and why? The psychology of aids volunteerism. In S. Spacapan & S. Oskamp (Eds.), *Helping and Being Helped. Naturalistic Studies* (pp. 213–239). Newbury Park, California: Sage Publications, Inc.
- Sorri, H. (1998). *Vapaaehtoisuus ja elämäkulku. Palvelevan puhelimen päivystäjien näkökulma tehtävään ryhtymisestä*. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus sarja B Nro 78.
- Stebbins, R. A. (1996). Volunteering: A serious leisure perspective. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly, 25*, 211–224.
- Stephens, R. D., Dawley, D. D. & Stephens, D. B. (2004). Commitment on the board: A model of volunteer directors` levels of organizational commitment and self-reported performance. *Journal of Managerial Issues, 16*, 483–504.
- Stryker, S. (1968). Identity salience and role performance: The relevance of symbolic interaction theory for family research. *Journal of Marriage and the Family, 30*, 558–564.
- Suomen Punainen Risti*. Haettu 23.3.2008 osoitteesta <http://www.redcross.fi>.

Tajfel, H. & Turner, J. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The Social Psychology of Intergroup Relations* (pp. 33–47). Monterey: Brooks/Cole Publishing Company.

Tesch, R. (1990). *Qualitative Research: analysis types and software tools*. New York: Falmer.

Turner, R. H. (1978). The role and the person. *American Journal of Sociology*, 84, 1–23.

Tyler, T. R. & Blader, S. L. (2000). Social identity and cooperative behavior. In T. R. Tyler & S. L. Blader (Eds.), *Cooperation in Groups: Procedural Justice, Social Identity, and Behavioral Engagement* (pp. 143–168). Philadelphia: Psychology Press.

Tyler, T. R. & Blader, S. L. (2002). Autonomous vs. comparative status: Must we be better than others to feel good about ourselves? *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 89, 813–838.

Vartiainen, V. (2001). "Emmä voi yhdelle kaikkee mun energiaa antaa". *Tutkimus Rikosuhripäivävytyksen vapaaehtoisten sitoutumisesta*. Julkaisematon sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

Varto, J. (1992). *Laadullisen tutkimuksen metodologia*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Weiner, B. (1992). *Human Motivation: Metaphors, Theories and Research*. Newbury Park, CA: SAGE.

Wertz, F. J. (1985). Method and findings in a phenomenological psychological study of a complex life-event: Being criminally victimized. In A. Giorgi (Ed.) *Phenomenology and Psychological Research* (pp. 155–216). Pittsburgh: Duquesne University Press.

Wilson, J. (2000). Volunteering. *Annual Review of Sociology*, 26, 215–240.

Wilson, J & Musick (1999). Attachment to Volunteering. *Sociological Forum*, 14, 243–272.

Yeung, A. B. (1999). *Valmius vapaaehtoistyöhön: Tutkimus Pelastusarmeijan mainoskampanjan innoittamista vapaaehtoistyöntekijöistä*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Yeung, A. B. (2002). *Vapaaehtoistoiminta osana kansalaisyhteiskuntaa– Ihanteita vai todellisuutta?: Tutkimus suomalaisten asennoitumisesta ja osallistumisesta vapaaehtoistoimintaan*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan yhteistyöyhdistys.

Yeung, A. B. (2004). *Individually Together. Volunteering in Late Modernity: Social Work in the Finnish Church*. Helsinki: The Finnish Federation for Social Welfare and Health.

Yeung, A. B. (2005a). Tutkimustyökaluja vapaaehtoistoiminnan mysteeriiin. Teoksessa M. Nylund & A. B. Yeung (toim.), *Vapaaehtoistoiminta: anti, arvot ja osallisuus* (s. 83–103). Tampere: Vastapaino.

Yeung, A. B. (2005b). Vapaaehtoistoiminnan timantti. Miten mallintaa motivaatiota?. Teoksessa M. Nylund & A. B. Yeung (toim.), *Vapaaehtoistoiminta: anti, arvot ja osallisuus* (s. 104–126). Tampere: Vastapaino.

Yeung, A. B. (2007). Innoittava vapaaehtoistoiminta – toimintaan sitoutuminen ja sen tukeminen. Teoksessa A. Harju (toim.), *Kansalaistoimintaan kätkeyty aarre* (s. 152–165). Vantaa: Sivistysliitto Kansalaisfoorumi SKAF ry.

LIITTEET

Liite 1: Tiedote sosiaalityöntekijöille

1.3.2006

Helsinki

Hei,

Olen sosiaalipsykologian opiskelija Helsingin yliopiston valtiotieteellisestä tiedekunnasta. Teen pro gradu -tutkielmani lastensuojelun tukihenkilötoiminnasta.

Tarkoitukseni on tarkastella vapaaehtoisten tukihenkilöiden motiiveja ja sitoutumista lastensuojelun tukihenkilötoiminnassa. Tutkimukseni kohdistuu Erityishuoltojärjestöjen liiton EHJÄ ry:n kouluttamiin tukihenkilöihin. Tarkastelen lastensuojelun tukihenkilötoimintaa nimenomaan vapaaehtoistyöntekijöiden näkökulmasta. Lähtökohtana on kiinnostus siihen, mitä vapaaehtoistoiminta antaa tekijöilleen. Pyrin haastattelun avulla selvittämään miten vapaaehtoiset itse kokevat tekemänsä vapaaehtoistyön, millaisin perustein ja odotuksin he ovat lähteneet mukaan toimintaan ja miksi he jatkavat toiminnassa. Tarkoitukseni on haastatella noin kahdeksaa tukihenkilöä, jotka ovat olleet mukana toiminnassa vähintään puoli vuotta.

Pyrin myös selvittämään miten tukihenkilöt ovat kokeneet käymänsä EHJÄ ry:n kurssin ja millaisia kehitysehdotuksia heillä on kurssiin ja jatkokoulutuksiin liittyen. Tutkimukseni toteutetaan yhteistyössä EHJÄ ry:n kanssa ja haastateltavien tukihenkilöiden hankinnassa minua avustaa EHJÄ ry:n järjestösihteeri Johanna Syrjänen. Haastattelut on tarkoitus suorittaa tämän kevään aikana. Kokonaisuudessaan tutkimus valmistuu keväällä 2007. Tutkimus on täysin luottamuksellinen ja tukihenkilöiden, tuettavien sekä kuntien anonymiteetti säilyy koko tutkimuksen ajan. Osallistuessaan tutkimukseen tukihenkilöt antavat arvokasta tietoa lastensuojelun tukihenkilötoiminnasta, jota EHJÄ ry:n on mahdollista hyödyntää niin tukihenkilöiden koulutuksessa kuin tukihenkilöiden jaksamisen ja viihtymisen kehittämisessä.

Vastaan mielelläni tutkimukseeni liittyviin kysymyksiin.

Ystävällisin terveisin, Emmi Utti (yhteystietoja)

Liite 2: Tutkimusesite**HYVÄ LASTENSUOJELUN TUKIHENKILÖ**

Tutkimus kuuluu sosiaalipsykologian pro gradu -tutkielmaani Helsingin yliopistossa. Tarkoitukseni on selvittää vapaaehtoisten lastensuojelun tukihenkilöiden kokemuksia tukihenkilönä toimimisesta. Tutkimus kohdistuu Erityishuoltojärjestöjen liiton EIJÄ ry:n kouluttamiin tukihenkilöihin.

Tutkimuksen tavoitteena on kehittää lastensuojelun tukihenkilötoimintaa. Tutkimus on täysin luottamuksellinen. Haastatteluissa esille tulleet asiat julkaistaan tutkimusraportissa tavalla, jossa yksittäisiä henkilöitä ei voida tunnistaa. Olen erittäin kiitollinen osallistumisestanne tutkimukseen.

Ystävällisin terveisin,
Emmi Utti

Mikäli Sinulle ilmenee kysyttävää tutkimuksesta, vastaan mielelläni tiedusteluihin.
(yhteystietoja)

Tutkimukseni ohjaaja on professori Klaus Helkama.
(yhteystietoja)

Erityishuoltojärjestöjen liitto EIJÄ ry
Toiminnanjohtaja Kai Laitinen
(yhteystietoja)

Liite 3: Haastattelurunko

TAUSTATIEDOT

(sukupuoli)

syntymävuosi

perhesuhteet

koulutus

ammatti

harrastukset

Tukihenkilökurssi

ajankohta

paikka

Tukisuhde

alkanut (päättynyt)

tuettava(t) ikä, sukupuoli

kuinka tapaa tuettavaa

korvaus toiminnasta

1. TUKIHENKILÖKSI RYHTYMINEN

Palauta mieleen lähtökohta-ajatuksesi. Miksi halusit ryhtyä tukihenkilöksi?

Millainen kuva tuolloin lastensuojelun tukihenkilötoiminnasta

Elämäntilanne / elämäkokemukset / -käännekohtat, vaikutukset tukihenkilöksi ryhtymiseen

Tärkeää elämässä, ihanteiden ja arvojen vaikutus

Omat henkilökohtaiset ominaisuudet / persoonallisuuden piirteet

Odotukset tukihenkilötoiminnasta / tuettavasta lapsesta / tukisuhteen luonteesta

2. TUKIHENKILÖKOULUTUS

Mistä tietoa

Aiempi tieto/kokemukset EHJÄ ry:n toiminnasta, vaikutukset

Päällimmäiset muistikuvat kurssista

Vastaavuus odotusten kanssa

Kurssin anti

Vaikutus motivaatioon / käsityksiin lastensuojelun tukihenkilötoiminnasta

3. TUKIHENKILÖNÄ TOIMIMINEN

Kuvaile millaista on toimintasi lastensuojelun tukihenkilönä

miten kokenut / millaisia tunteita herättää

esimerkkejä mitä teette yhdessä tuettavan kanssa

MERKITYKSET

Tuettavan merkitys itselle

Merkitys tuettavalle / auttaminen /auttamisen merkitys

Ihanteet ja arvot, tuettavalle välittyminen

Toiminnan anti

Vapaaehtoistyön merkitys

Sitoutuminen, miten koet

Mihin koet sitoutuvasi

Mitkä tekijät vaikuttavat sitoutumiseen

Vaikutus tuettavan elämään

Sitoutumisen / motiivien muutos

Oma jaksaminen

Muutokset itsessä / maailmankuvassa / elämäntiloissa / ihmissuhteissa

TULEVAISUUS

Tulevaisuus tukihenkilönä, millaisena näet

Mitkä tekijät vaikuttavat

Tavoitteet tukisuhteelle / itselle tukihenkilönä

Liite 4: Litteroinnissa käytetyt lyhenteet

E	Haastattelijan nimimerkki.
H1–H10	Haastateltavien nimimerkit (muutettu peitenimiksi analyysin aikana).
((sana))	Litteroijan kommentti.
...	Kolme pistettä kuvaa sanojen tai lauseiden välillä pidettyä hieman pidempää taukoa. Myös puheenvuorojen lopussa on monesti litteroitu tauon merkki.
---	Kolme viivaa merkitsee, että puheenvuorosta on jätetty viivojen kohdalla sanoja tai lauseita pois. Useimmiten kyseessä ovat olleet täytesanat kuten "tota" ja "niinku".

Liite 5: Esimerkki analyysin toisen vaiheen teemoittelusta

H10analyysi - ATLAS.ti

File Edit Documents Quotations Codes Memos Networks Views Tools Extras Windows Help

P-Docs P 1: H10.txt Quotes 1:1 On ja ei. Ei sosiaaliviraston .. (55:55) Codes auttaminen elämänavrona {5-0} Memos

116 #E: Entäs sit jos palataan siihen kunsä ryhdyt tukihenkilöks? Niin muistatko minkä takia sä silloin halusit lähteä mukaan tähän toimintaan?
 117
 118
 119 #H10: Joo, kyllä mä muistan hirveen hyvin. Eikö mul on vieläkin semmonen, että tota ensinnäkin mä haluun auttaa hirveesti. Mutta mä olin lähinnä kun mun omat vanhemmat kuoli ja mä näin sen loppuhoidon siitä. Niin lähinnä mul ois niinkun toiveena mennä vanhusten puolelle, mutta sitten itse kumminkin kun käy töissä ja sit on näitä lapsia, niin paljon helpompi ottaa tänne lapsia, kun et lähtisi te pois kotoota niitä vanhuksia hoitaa. Että sen takia ja sit kun mä oon kaupungilla töissä, niin sieltä tuli vapaaehtoistoiminnasta tuli näitä koulutuksia justinsa. Niin heti innostuin ja lähin. Mutta tota, edelleen mä toivon et sit jossain vaiheessa, kun tää aikataulu vähän helpottaa, niin pääsis sinne vanhusten puolelle.
 120
 121 #E: Eikö sä sait työn kautta tietää tästä?
 122
 123 #H10: Joo, kyllä.
 124
 125 #E: Muistatko oliko siitä ilmoitus jossain?
 126
 127 #H10: Ei, se tuli ihan sähköpostina varmaan kaikille kaupungin työntekijöille tai jotain tällasta. Et ihan tuli sähköposti-ilmoitus siitä.
 128
 129 #E: Eli se oli varmaan tästä kurssista sitten ilmoitus?
 130
 131 #H10: Joo, kyllä.
 132
 133 #E: Oliko se ihan uus juttu sulle vai olitsä aikasemmin kuullu tämmöisestä toiminnasta?
 134
 135 #H10: Olin aikasemmin kuullu, mutta mun mielestä se niinkun mikä mua kohahdutti siinä ilmoituksessa, kun mä oon aina ajatellu, kun ei perehdy asioihin, niin sitä on niin typeri juttui. Mä oon aina luullu et mul pitää olla paljon rahaa ja hirveen iso asunto, et mä voin ketään auttaa ja tehdä mitään. Niin siinä oli ihana, ensinnäkin semmonen lyijykynäpiirros siinä mainoksessa ja joku mies ja luki, että ihan tavallinen ihminen, jolla on aikaa tunti tai kaks viikossa, niin voi tehdä sitä. Niin se niinkun oli se, et haloo, mul on sitä.
 136
 137 #E: Ootsä aikasemmin tehny muunlaista vapaaehtoistyötä?
 138
 139 #H10: En oo tehny. En.
 140
 141 #E: Onks se ollu sitten kuitenkin mielessä jo jonkun aikaa?
 142
 143 #H10: On on. Kyllä. Mut ei oo tosissaan se lasten puoli, koska siinä oli just ne rajotukset, et kai sen takia oli niin et ei just ajatellu sitä, kun luuli vaan et pitää olla paljon rahaa ja silläi.
 144
 145 #E: Entäs oliko sulla sitten minkälaisia odotuksia tästä toiminnasta? Muistatko?
 146
 147 #H10: Joo, odotuksia oli et mä saan uusia ihmisiä ympärille ja... Ja kun mä poden jatkuvasti aina vauvakuumetta, niin mä saan semmosii pieniä sulosia ja. Mutta tota itse asiassa mua pelotti hirveesti aloittaa se. Että mulla on itellä hirveen vaikeeta lapsuus ja kun mä ajattelin et mä kohtaan sen lapsen ja tavallaan samalla sit sen oman sisällä olevan pienen kärsineen lapsen. Niin mua pelotti kohdata ne vanhemmat. Et kyl mä aluks ajattelin et pystynks mä tähän, mutta en sit tiedä. Mul on kaks näitä tukisuhteita ollu ja... Ei oo ollu mitään vaikeuksia vanhempien kanssa, kummassakaan tapauksessa.
 148
 149 #E: Eli onks sulla ollu sitten ennen tätä Millaa jo yks tukisuhde?
 150
 151 #H10: Mul oli samaan aikaan.
 152
 153 #E: Mites tää toinen tukisuhde sitten? Millos se alko?
 154
 155 #H10: No se...hetkenen... Mun mielestä se oli silleen, et kun Milla aloitti kesäkuussa, niin tää toinen suhde, alko elokuussa. Ja siinä taas nimenomaan mä olin tukihenkilö, koska me nähtiin kerran viikossa muutaman tunnin. Kun Millahan taas oli meillä joka toinen viikonloppu. Et silläi, mutta... Mistä me siis yleensä ees puhutaan?
 156
 157 #E: Niin, siis et se toinen tukisuhde alko samana kesänä. Oliko hän tyttö vai poika?
 158
 159 #H10: Joo. Tyttö oli.

elämäntilanne
 toive vanhustenhoidosta
 haku autt
 tieto työn kautta
 tieto työn kautta
 harhaluulo omista resursseista
 tavallinen ihminen
 ei aik. kokem. vap.eht.työstä
 harhaluulo omista resursseista
 toive sos. kontakteista
 oma vaikea lapsuus
 pelko aloittaa

Loaded PT: P 1: H10.txt, <HUPATH>\H10.txt

start Novel-delivered Ap... E:\ E:\Gradu Mail :: Welcome to ... Gradu_UUSIN.doc ... 6 ATLAS.ti FI